

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Stanko Fatur

**TTIP kot sredstvo povečevanja gospodarske moči osi EU – ZDA v mednarodni
skupnosti**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Stanko Fatur

Mentor: red. prof. dr. Igor Lukšič

**TTIP kot sredstvo povečevanja gospodarske moči osi EU – ZDA v mednarodni
skupnosti**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

*Iskreno se zahvaljujem svoji družini in prijateljem,
ki so mi v času študija stali ob strani.*

*Posebna zahvala gre mentorju dr. Igorju Lukšiču
za vso pomoč in prave akademske usmeritve.*

*Zahvaljujem se tudi podjetju Hofer, ki me je
podpiralo pri dokončanju magisterija.*

TTIP kot sredstvo povečevanja gospodarske moči osi EU - ZDA v mendarodni skupnosti

Kapitalistični sistem produkcije je danes prevladujoča ekonomska in politična paradigma. Kapitalizem vpliva tako na ekonomijo, kakor tudi na socialno, kulturno in politično življenje posameznikov. Strukturna potreba kapitalizma se kaže v akumulaciji kapitala, saj vsaka akumulacija postane sredstvo nadaljne akumulacije, s koncentracijo kapitala pa se koncentrira tudi politična moč. Nacionalne države in zveze držav, ki so osnova enota proučevanja te naloge, velik del svoje politične moči utemeljujejo na ekonomski moči. Ekonomske sankcije so ponedkod celo nadomestile oborožene spopade kot sredstvo reševanja konfliktov med posameznimi političnimi subjekti. Se pa je kapitalizem, kot ga poznamo danes, znašel v krizi. Združene države Amerike in Evropska unija se soočata z manjšanjem njunega vpliva in politične moči na globalnem političnem prizorišču, saj je njuni gospodarstvu dodobra načela finančno-gospodarska kriza, od katere si v sedmih letih od izbruha še nista popolnoma opomogli. Po drugi strani ju dohitevajo druga, hitro rastoča gospodarstva. Ta so začela ogrožati njun primat dominantnih svetovnih političnih in gospodarskih velesil. Ohranitev statusa svetovnih hegemonov torej zahteva ukrepanje. Predstavniki vlad ZDA in EU se trenutno pogajajo o sprejemu najcelovitejšega prostotrgovinskega sporazuma do sedaj, ki naj bi dosegel večjo koncentracijo kapitala v območjih obeh entitet. Čezatlantski trgovinski in naložbeni sporazum (TTIP) naj bi v veliki meri odpravil carine, nekarinske ovire za trgovanje, poenotil regulatorne standarde in odprl trg javnih naročil. S tem bi se sprostilo trgovanje med obema entitetama, kar bi povečalo medsebojno blagovno menjavo. Z gospodarsko rastjo bi ZDA in EU pridobili na politični moči v razmerju z ostalimi političnimi subjekti. Razmerja moči med političnim subjekti oz. državami so ena osrednjih tem pričujočega magistrskega dela, ki na teoretični ravni utemeljuje svoje osnovne premise. Kapitalizem razume kot prevladujočo politično realnost, ki določa pravila političnega in ekonomskega delovanja, ter ureja razmerja med igralci. Naloga skuša akumulacijo kapitala utemeljiti kot sredstvo povečevanja moči političnih subjektov. Prav tako teoretsko utemeljuje predpostavko, da ekonomska liberalizacija privede do povečanega trgovanja, s tem pa tudi večje akumulacije kapitala. Liberalizacija je v tem smislu pojmovana kot usmeritev v laissez-faire ekonomijo, se pravi trgovanje z nič ali čim manj ovirami, ki jih postavlja država v obliki regulacij, kvot, birokracije in davčne politike. Raziskovalni del magistrske naloge preizkuša dve hipotezi. V prvem delu skuša dokazati, da na globalnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za koncentracijo kapitala in posledično gospodarsko prevlado, na podlagi katere je utemeljena politična moč držav v mednarodni skupnosti. Kot velike igralce se pojmuje države, ki jim kvalitativni in kvantitativni dejavniki omogočajo samostojno vodenje zunanje, notranje in ekonomske politike. Omenjen boj se med drugim kaže v naraščajočem številu sprejetih prostotrgovinskih sporazumov in drugačnih oblik ekonomske liberalizacije in sodelovanja med različnimi državami. Magistrsko delo prav tako skuša dokazati, da je sprejem prostotrgovinskega sporazuma med ZDA in EU poskus koncentracije kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju. V tem delu naloga analizira ukrepe TTIP in njihove predvidene posledice na gospodarstvo in gibanje kapitala.

Ključne besede: TTIP, kapitalizem, akumulacija, gospodarsko sodelovanje.

TTIP as a mean of international economic empowerment of EU – USA axis

Capitalistic system of production has become the predominant economic and political paradigm. Capitalism affects the economic, social, cultural and political dimensions of our lives. Structural need of capitalism is accumulation of capital, because every accumulation becomes a mean of another one and leads to concentration of capital and thus also concentration of political power. National states and states unions, the basic research unit of this thesis, legitimize a large portion of their political power with their economic one. In some parts, economic sanctions have replaced armed conflicts as a mean of conflict resolution between states. But nowadays capitalism is facing a crisis. United states of America and the European union are faced with diminishment of their global economic and political power due to the economic and financial crisis that struck both economies, from which they have never fully recovered. On top of that, they are being chased by other, rapidly growing economies which are threatening the position of EU and USA as globally dominant political and economical superpowers. Perserving their superpower status demands action. USA and EU are currently negotiating on adopting the greatest free trade agreement so far, which would lead to capital concentration in the region. The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) is expected to significantly reduce trade tariffs, non-tariff barriers, consolidate regulatory standards and open the market of public procurements. Trading between the two entities would thus become liberated, which would increase mutual trade. With economic growth, the US and EU would regain some of their political power in relation to other countries. Relations of power between political subjects is one of the main topics of this thesis which uses theoretical basis to substantiate its basic premises. This thesis understands capitalism as a prevailing political reality that is determining rules of political and economic processes, and relations between players. This thesis argues that capital accumulation is a mean of gaining political power. It also argues, that economical liberalization leads to growth of trading and thus accumulation of capital. Liberalization is understood as a way towards a laissez-faire economy with none or barely some trade barriers, set by governments in the form of trade tariffs, quotas, bureaucracy and fiscal policies. Empirical part of this masters thesis tests two hypothesis. First hypothesis states that there is a global battle between big players for the concentration of capital and thus economic dominance, on which the political power of countries is also based. Big players are understood as countries who are big enough on the basis of qualitative and quantitative factors to autonomously run their domestic, foreign and economic policies. Among other indicators, the mentioned battle is manifesting itself in the rising number of free trade agreements and other forms of economic cooperation between different countries. This masters thesis also tries to prove that the free trade agreement between the US and EU is an attempt of capital concentration for the purpose of maintaining economic dominance. In this part, the thesis looks at some measures in TTIP and their expected results for the economy and the movement of capital.

Key words: TTIP, capitalism, accumulation, economical cooperation.

KAZALO

1	UVOD.....	10
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	13
2.1	OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA.....	13
2.2	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN HIPOTEZI.....	13
2.2.1	RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	14
2.2.2	HIPOTEZI.....	14
2.3	METODE IN TEHNIKE	15
3	TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	17
3.1	KAPITAL IN KAPITALIZEM	17
3.1.1	DEFINICIJA	17
3.1.2	AKUMULACIJA KAPITALA	22
3.1.3	ZGODOVINA KAPITALIZMA.....	24
3.1.4	RAZVOJ GLOBALNEGA KAPITALIZMA.....	25
3.1.5	KRIZE GLOBALNEGA KAPITALIZMA	28
3.2	LIBERALIZEM IN GOSPODARSKO SODELOVANJE.....	30
3.2.1	LIBERALIZEM	30
3.2.2	GOSPODARSKO SODELOVANJE.....	35
3.2.3	VELIKI IN MALI IGRALCI V MEDNARODNI SKUPNOSTI.....	42
4	ANALIZA IN RAZISKOVALNI REZULTATI.....	48
4.1	RAZISKOVANJE H1: BOJ VELIKIH IGRALCEV ZA PREVLADO NA GOSPODARSKEM PODROČJU	48
4.1.1	HEGEMONA SVETOVNEGA GOSPODARSTVA	50
4.1.1.1	Evropska unija.....	50
4.1.1.2	Združene države Amerike	55
4.1.1.3	Sodelovanje Združenih držav Amerike in Evropske unije.....	58
4.1.2	TRANSFORMACIJA SVETOVNEGA GOSPODARSTVA	59
4.1.3	SPOPADANJE Z NOVO REALNOSTJO SVETOVNEGA GOSPODARSTVA.....	69
4.2	RAZISKOVANJE H2: TTIP KOT POSKUS KONCENTRACIJE KAPITALA	72
4.2.1	ŠIRŠI PREGLED ČEZATLANTSKEGA TRGOVINSKEGA IN NALOŽBENEGA SPORAZUMA	74
4.2.2	VSEBINA TTIP	78
4.2.2.1	Dostop do trgov	79

4.2.2.2	Regulative in nekarinske ovire	81
4.2.2.3	Pravila.....	84
4.2.2.4	Neposredne tuje investicije	84
4.2.3	UČINKI TTIP NA GOSPODARSTVI EU IN ZDA	86
4.2.4	VPLIV LIBERALIZACIJE TRGOVINE NA GOSPODARSTVO – PRIMER MEHIKE	91
5	UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK.....	94
6	LITERATURA.....	97

KAZALO TABEL

Tabela 3.1:	Osnovni teoretski tipi mednarodnih ekonomskih integracij	37
Tabela 4.1:	Projekcija BDP glede na kupno moč za 2030 in 2050	63
Tabela 4.2:	Relativna velikost G7 in E7 gospodarstev, 2014 in 2050	64
Tabela 4.3:	Relativni BDP glede na tržni menjalni tečaj in kupno moč leta 2050 (% stopnje ZDA)	64
Tabela 4.4:	Projekcija rasti za države bloka BRIC, ZDA, EU, Veliko Britanijo in svet kot celoto	65
Tabela 4.5:	Indeks nekarinskih ovir po sektorjih	83
Tabela 4.6:	Povprečna vrednost indeksov nekarinskih ovir za neposredne tuje investicije.....	85
Tabela 4.7:	Povzetek učinkov TTIP na gospodarstvu EU in ZDA	86
Tabela 4.8:	Dvig razpoložljivega dohodka na 4-člansko družino (v milijonih evrov)	88
Tabela 4.9:	Spremembe bilateralnega izvoza v entiteto partnerico	88
Tabela 4.10:	Spremembe vrednosti celotnega izvoza obeh entitet	89
Tabela 4.11:	Spremembe vrednosti celotnega uvoza obeh entitet	89

KAZALO SLIK

Slika 4.1:	Zemljevid zunanjetrgovinskih odnosov EU.....	52
Slika 4.2:	Zemljevid prostotrgovinskih sporazumov ZDA	56
Slika 4.3:	Mreža multilateralnih skupin Pacifika, južne Azije in vzhodne Azije	60
Slika 4.4:	Mreža multilateralnih skupin Afrike in Bližnjega Vzhoda.....	61

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

AL	–	Arabska liga
AMU	–	Arabsko-magrebška unija
ANZERTA	–	Trgovinski sporazum o tesnejših gospodarskih odnosih med Avstralijo in Novo Zelandijo
APEC	–	Azijsko pacifiško ekonomsko sodelovanje
APTA	–	Azijsko-pacifiški trgovinski sporazum
ASEAN	–	Združenje držav jugovzhodne Azije
AU	–	Afriška unija
BDP	–	Bruto domači proizvod
CEMAC	–	Ekonomska in monetarna skupnost centralne Afrike
COMESA	–	Skupni trg vzhodne in južne Afrike
EAC	–	Južnoafriška skupnost)
ECOWAS	–	Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav
EFTA	–	Evropsko prostotrgovinsko območje
EU	–	Evropska unija
GCC	–	Svet za sodelovanje Arabskih zalivskih držav
IGAD	–	Medvladna agencija za razvoj
MERCOSUR	–	Južni skupni trg
MSG	–	Malajska skupina
NAFTA	–	Severnoameriški sporazum o prosti trgovini
NATO	–	Zveza NATO
OAS	–	Organizacija ameriških držav
OVSE	–	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
PAFTA	–	Pan-arabsko prostotrgovinsko območje
PATRCA	–	Sporazum o trgovinskih odnosih med Papuo Novo Gvinejo in Avstralijo
PICTA	–	Trgovinski sporazum pacifiških otoških držav
RS	–	Republika Slovenija
SAARC	–	Združenje za regionalno sodelovanje v južni Aziji
SACU	–	Južnoafriška carinska unija
SADC	–	Južnoafriška razvojna skupnost

SADC	–	Južnoafriška razvojna skupnost
SAFTA	–	Sporazum o južnoazijskem prostotrgovinskem območju
SPARTECA	–	Sporazum o južno pacifiškem trgovinskem in gospodarskem sodelovanju
TPP	–	Čezpacifiško partnerstvo
Trans-Pacific SEP	–	Čezpacifiško strateško gospodarsko partnerstvo
TTIP	–	Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo
WAEMU/UEMOA	–	Zahodnoafriška ekonomska in monetarna unija
ZDA	–	Združene države Amerike

1 UVOD

Živimo v svetu, kjer gospodarstvu dominira kapitalizem in kapitalistični način proizvodnje (Chase-Dunn 1980, 505–508). Kapitalizem je prepoznan kot svetovni sistem, ki vpliva na trge in življenje celotnega sveta (Arrighi 2009), po mnenju Herrigela (2000, 405–407) pa ima vpliv tudi na socialno, politično in kulturno življenje. Osrednjega pomena je strukturna potreba kapitalizma, ki jo države v okviru t.i. instrumentalnega odnosa izpolnjujejo, in sicer je to koncentracija kapitala, saj, kot pravi Gay (1962, 168), vsaka akumulacija postane sredstvo nadaljnje akumulacije. Z namenom koncentracije kapitala je nato ustrezno organizirana produkcija in socialna reprodukcija (Humphries in Wallace 1980, 179). Prav tako je Žižek (2007, 18–19) označil osrednjo težnjo kapitalizma, da z vsemi sredstvi stremi k čim večjemu kopičenju kapitala, z namenom širjenja, branjenja in konsolidacije obstoječe družbenega sistema.

Potreba po koncentraciji kapitala v sistemu svetovne kapitalistične proizvodnje je postala velika silnica, ki neizbežno vpliva tudi na aktivnosti države, predvsem z namenom, da prek koncentracije kapitala pridobiti večjo moč v odnosu do drugih držav v mednarodni skupnosti (Sholte 1997, 429–30). De Goede (2003, 82) namreč pravi, da danes kapital predstavlja veliko moč in vpliv v globalnih zadevah. Države s tem namenom s svojimi aktivnostmi posegajo tudi na mednarodno raven. Eden od pokazateljev načinov koncentracije kapitala je prav gotovo naraščajoča multilateralnost med državami, ki se odraža tudi skozi mednarodne sporazume na področju gospodarstva.

Prav zaradi dominacije kapitala in posledične težnje po koncentraciji le-tega je gospodarsko področje postalo še posebej pomembno (Chase-Dunn 1980, 505–508). Države se tako v zadnjih desetletjih, iz takšnih ali drugačnih namenov, bolj aktivno povezujejo prek dvostranskih ali večstranskih sporazumov o prosti trgovini tako na regionalni kot tudi na mednarodni ravni. O pomembnosti sklepanja sporazumov in drugih oblik sodelovanja na področju gospodarstva priča tudi število sklenjenih regionalnih trgovinskih sporazumov (Udovič 2009, 46).

Takšno povezovanje, predvsem z namenom koncentracije kapitala in pridobivanja moči, je še posebej značilno za velike igralce v mednarodni skupnosti. Gospodarsko sodelovanje že od

nekdaj predstavlja orodje le-teh za doseganje dominacije in gospodarske prevlade. Državam namreč prek manj formalnih omejitev, omogoča dostop do večjih trgov in zmanjševanje stopnje tveganja, prinaša priložnost za povečanje trgovine in krepitev gospodarstva, posledično pa jim omogoča večjo koncentracijo kapitala (Bennett 1977, 236–273). Vse bolj je seveda tudi jasno, da so države v službi velikih centrov ekonomske moči in da meddržavne sporazume velikokrat narekujejo največje multinacionalke v svojem dolgoročnem interesu.

Gospodarsko povezovanje ima hkrati tudi velike učinke na razporeditev moči in vpliva v svetovnem gospodarskem prostoru. Os Združene države Amerike (v nadaljevanju tudi ZDA) – Evropska unija (v nadaljevanju tudi EU) sicer zgodovinsko gledano predstavlja najmočnejšo in najvplivnejšo gospodarsko os, vendar pa smo ravno v tem času priča zgodovinskemu preobratu, saj so nekatera naglo razvijajoča se gospodarstva – med katera na primer spadajo Kitajska, Brazilija in Indija - pridobila večjo vlogo pri odločanju o svetovni gospodarski politiki, preko povezovanja v obliki gospodarskih sporazumov pa so nato te države še dodatno okrepile svojo pozicijo v svetovnem gospodarstvu. Analitiki menijo, da bodo te države tudi v prihodnje pridobivale vse večji vpliv v svetovnem gospodarstvu (Dos Santos in Breña 2011, 54; Evropska komisija 2015a; Niu 2015). Nova tržna in razvijajoča se gospodarstva namreč zelo hitro povečujejo svojo vlogo v globalni ekonomiji tako na mikro kot tudi makro ravni (Dos Santos in Breña 2011, 45–6).

Projekcije dolgoročne rasti, ki temeljijo na demografskih trendih in modelih akumulacije kapitala ter produktivnosti namreč kažejo, da bodo imela ta gospodarstva v skupnem svetovnem gospodarstvu v prihodnje še večjo vlogo. Po nekaterih raziskavah lahko Kitajska, Indija, Brazilija in Rusija do leta 2025 skupaj dosežejo več kot polovico velikosti sedanjih šestih največjih industrijsko razvitih držav, prehitijo pa jih lahko v manj kot 40 letih (Evropska centralna banka 2015).

Ta najhitreje rastoča gospodarstva so se začela med seboj povezovati in podpisovati razne sporazume o sodelovanju, med drugih tudi na gospodarskem področju (Brics, Ministry of External Relations 2014; Voltaire Network 2014). Prek takšnega gospodarskega, vse bolj pa tudi političnega sodelovanja, se namreč pri njih koncentrira večja stopnja kapitala, kar jim prinaša tudi večjo vlogo in moč v svetovnem gospodarstvu (Mahrenbach 2013, 1–3; Niu 2015). Hkrati z rastjo njihove moči pa se je posledično začela manjšati vloga in moč ZDA ter EU v globalni ekonomiji. ZDA in nekatere države EU kot so Nemčija, Velika Britanija,

Francija in Italija, še zmeraj spadajo med sedem industrijsko najbolj razvitih držav, vendar pa so na račun vzpona razvijajočih se gospodarstev te države izgubile del svoje moči v svetovnem gospodarstvu, kapital pa se vse bolj koncentrira v drugih regijah – zlasti v Aziji, deloma tudi v Latinski Ameriki in tako dalje (Curran in Zignango 2009; Hamilton in Burwell 2009; Nadkarni 2013, 1–14; Laub in McBride 2015).

Največja gospodarska hegemonia - Združene države Amerike in Evropska unija kljub zelo intenzivnim gospodarskim odnosom (njuni gospodarstvi namreč predstavljata približno tretjino vse svetovne blagovne menjave), le-teh še nimata podrobno opredeljenih in urejenih. Julija 2013 so se po preučitvi stanja začela pogajanja med EU in ZDA, s ciljem podpisati sporazum o prosti trgovini. Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo oz. TTIP (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*) je trgovinski sporazum, o katerem se EU in ZDA pogajata in katerega namen je odprava trgovinskih ovir v številnih gospodarskih sektorjih, s čimer naj bi se olajšala nakup ter prodaja blaga in storitev med njima. Celovit sporazum za prosto trgovino, ki obravnava širok spekter dvostranskih trgovinskih in naložbenih politik ter vprašanj skupnega pomena glede tretjih držav, naj bi prinesel vzajemne koristi EU in ZDA. Zagovorniki sporazuma pravijo, da se bodo zaradi dogovora povečale naložbe in trgovanje med EU in ZDA, prek koristi v višini več kot 100 milijard evrov pa naj bi se močno okrepili njuni gospodarstvi (Evropska komisija 2013a; Kocbek 2014).

Glede na že prej omenjene koristi, ki jih prinašajo sprejeti trgovinski sporazumi in težnjo držav, da povečajo te koristi tudi tako, da zmanjšajo ekonomsko moč osi ZDA – EU na račun razvijajočih se gospodarstev, se tako poraja vprašanje ali si ZDA in EU skušata preko čezatlantskega trgovinskega sporazuma TTIP ponovno okrepiti svoj položaj in moč v globalni ekonomiji in mednarodni skupnosti. Takšna oblika gospodarskega sodelovanja bi jima namreč prek koncentracije kapitala lahko pomagala pri ohranjanju trenutnega družbenega in političnega reda, v katerem imata dominantno pozicijo.

Magistrsko delo se tako ukvarja z gospodarskimi razmerji in povezavami med velikimi igralci v mednarodni skupnosti, trgovinski sporazum med Evropsko unijo in Združenimi državami Amerike pa postavlja kot študijo primera v kontekstu krepitve osi dveh velikih igralcev - EU in ZDA.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 OPREDELITEV PREDMETA PREUČEVANJA

Magistrsko delo se bo prek raziskovanja mednarodnega ekonomskega prostora, raziskovanja velikih igralcev v mednarodnem ekonomskem prostoru ter razmerij moči med njimi, raziskovanja pomena trgovinskih sporazumov in vplivov, ki jih le-ti imajo na razmerja moči, ter raziskovanja potencialnih koristi in učinkov, ki jih bo sporazum imel na ZDA in EU, osredotočilo na ugotavljanje intence osi ZDA – EU po okrepitvi svoje ekonomske moči preko liberalizacije trgovine med njima. Delo se bo osredotočilo na vprašanje ali in na kakšen način bo čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) omogočilo ZDA in EU koncentracijo kapitala ter povečanje moči in vpliva osi ZDA – EU na gospodarskem področju, ter posledično utrditev prevlade v globalnem ekonomskem prostoru. Osrednji cilj je v nadaljevanju operacionaliziran skozi temeljni hipotezi magistrskega dela.

Gospodarsko povezovanje med državami, ki bo osrednji moment preučevanja magistrskega dela, je sicer dokaj raziskano področje, manj pa je raziskano gospodarsko povezovanje kot oblika povečevanja gospodarske moči akterjev v mednarodni skupnosti. Tako čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) predstavlja odličen primer za študijo takšne oblike gospodarskega povezovanja, še posebej v času, ko se v mednarodni skupnosti pojavljajo novi veliki igralci, ki počasi a vztrajno izrinjajo ZDA in EU kot glavni igralki na mednarodnem gospodarskem področju.

2.2 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA IN HIPOTEZI

Raziskovalna vprašanja in temeljni hipotezi so postavljeni na podlagi procesa dedukcije, torej na podlagi vzpostavljenih in uveljavljenih teoretičnih konceptih (Neuman 2006, 82). Ti so predstavljeni v prvem poglavju dispozicije magistrskega dela.

Skozi raziskovalni proces, ki bo v skladu z metodološkim načrtom, bodo vzpostavljeni in uveljavljeni teoretični koncepti, ki se odražajo v hipotezah, raziskani ter v nadaljevanju z ustrežno argumentacijo potrjeni ali ovrženi.

Naslednja raziskovalna vprašanja odpirajo polja raziskovanja magistrskega dela, hipoteza pa odgovarja na temeljni cilj raziskovanja.

2.2.1 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Raziskovalna vprašanja so naslednja:

RV1: *Ali se strukturna potreba kapitala po koncentraciji odraža v naraščajoči multilateralosti med državami?*

RV2: *Ali in kako se spreminjajo razmerja moči v svetovnem gospodarstvu? Ali se kot posledica povečevanja vpliva naglo razvijajočih se gospodarstev zmanjšujeta moč in vpliv ZDA in EU v globalni ekonomiji?*

RV3: *Kakšen pomen in vpliv imajo trgovinski sporazumi na gospodarstva posameznih držav in na razmerja moči v mednarodnem ekonomskem prostoru?*

RV4: *Kakšne učinke bo imelo Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) na gospodarstvu ZDA in EU?*

RV5: *Ali in na kakšen način bo Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) omogočilo ZDA in EU koncentracijo kapitala ter povečanje moči in vpliva osi ZDA – EU na gospodarskem področju?*

2.2.2 HIPOTEZI

Hipotezi sta naslednji:

H1: *Na svetovnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za čim večjo koncentracijo kapitala, s težnjo po prevladi na gospodarskem področju.*

H2: *Trgovinski sporazum med EU in ZDA (Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo, TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership) je poskus koncentracije kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju.*

2.3 METODE IN TEHNIKE

Magistrsko delo ima strategijo metodološkega načrta utemeljeno na kvalitativnem družboslovnem raziskovanju. Bryman (2008, 366) opredeljuje kvalitativno raziskovanje kot raziskovalno strategijo, ki običajno poudarja besede in ne kvantifikacijo v zbiranju in analizi podatkov.

Po postavitvi temeljnega teoretičnega okvira, bo v prvem delu skozi pregled stanja mednarodnega gospodarstva raziskana prva hipoteza magistrskega dela. Število teh narašča iz leta v leto (Udovič 2009, 46), zanimive pa bodo predvsem povezave določenih držav v zadnjih letih, kot je opredeljeno že v poglavju o opredelitvi problema magistrskega dela. Skozi pregled tovrstnih mednarodnih sporazumov med državami v mednarodni skupnosti bo v prvi hipotezi definiran boj velikih igralcev (z namenom po koncentraciji kapitala) raziskan in preverjen.

V drugem delu bo skozi študijo primera TTIP raziskana druga hipoteza magistrskega dela. Študija primera je sicer kvalitativna raziskovalna strategija, ki daje poglobljen pogled na pojav. Poglobljeno raziskovanje se tako osredotoča na osrednji primer. Kvalitativne metode pa so v uporabi, da razkrivamo bistvene značilnosti primera in nato osvetljujemo ključne odnose med lastnostmi. Kvalitativni raziskovalci pogosto dokazujejo, da primeri ponazarjajo enega ali več ključnih teoretičnih procesov ali kategorij (Ragin 2007, 117). S podrobno analizo TTIP bodo preverjeni osrednje vsebine in elementi omenjenega sporazuma in njihov morebitni vpliv na strukturno potrebo kapitalizma po koncentraciji kapitala na osi EU – ZDA.

Ob upoštevanju vseh teoretičnih predpostavk je neizbežno dejstvo, da je analiza gospodarskih razmerij in povezav med velikimi igralci v mednarodni skupnosti nujna skozi predpostavke kapitalizma kot trenutne realnosti globalnega sveta.

Pri raziskovanju bosta uporabljena oba raziskovalna logična procesa, procesa indukcije in dedukcije (Neuman 2006, 82). Za raziskovanje hipotez pa bodo v magistrskem delu uporabljene naslednje raziskovalne metode in tehnike:

- **Analiza primarnih virov** (Burnham in drugi 2004, 165–8) bo uporabljena za analizo javno dostopnih mednarodnih gospodarskih sporazumov med državami in za analizo

zadnjega javno dostopnega sporazuma TTIP, kot osrednjega dokumenta študije primera.

- **Analiza sekundarnih virov** (Burnham in drugi 2004, 165–8) bo uporabljena predvsem v obliki analiziranja nekaterih že opravljenih raziskav na področju ekonomskih in drugih vplivov TTIP. Kakor tudi za analiziranje drugih mednarodnih raziskav o povezovanju držav preko mednarodnih gospodarskih sporazumov.
- **Analiza terciarnih virov** pomeni analizo znanstvenih monografij, različnih zbornikov, znanstvenih članov in drugo (Burnham in drugi 2004, 165–8). S pomočjo te metode bodo v prvem delu magistrskega dela predstavljena teoretična izhodišča. V nadaljevanju pa bodo terciarni viri preverjeni in analizirani skozi raziskovanje obeh temeljnih hipotez.

Struktura magistrskega dela bo predvidoma sestavljena iz osmih širokih poglavij s podpoglavji. Uvod bo orisal problemsko zasnovo, relevantnost preučevane problematike in opredelil strukturo magistrskega dela. Drugo poglavje bo podrobneje definiralo raziskovalni problem in temeljne cilje. Poglavje metodološkega okvirja bo izhajajoč iz ciljev opredelilo hipoteze, ter metode in tehnike raziskovanja. Naslednje je obsežno poglavje s teoretičnimi izhodišči, kjer bodo opredeljeni koncepti kapitalizma in njegovih strukturnih potreb, gospodarskega sodelovanja, velikih igralcev in razmerij med njimi v mednarodni skupnosti, ter TTIP kot študija primera. Prav tako bo obsežno poglavje analize in raziskovalnih rezultatov, kjer bosta preverjeni postavljeni hipotezi. Sklepi magistrskega dela bodo podani v poglavju o ugotovitvah in zaključku. Na koncu pa sledijo preostala poglavja kot so literatura in viri, ter priloge.

3 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Kapitalizem je danes stvar zdravega razuma, naravnega delovanja in splošne družbene realnosti, podobno, kot si v antični Grčiji niso predstavljali delovanje družbe brez suženjstva. Družba preprosto ni sposobna pogleda preko obstoječih družbenih razmerij (Marx 1986, 61). Vsakodnevno delovanje posameznikov, organizacij in držav je pogojeno s kapitalistično paradigmo, saj je globoko zakoreninjena v vse pore družbenega življenja. Še posebej to drži za gospodarsko delovanje v mednarodni skupnosti, kjer se je kapitalizem utrdil z zakonodajnimi in administrativnimi spremembami, ki so razširile in poglobile tekmovalnost trga. Poleg tega so spremembe vključevale intenzivnost pri sklepanju mednarodnih pogodb in koordinacij. To je kapitalizem v mednarodni skupnost le še dokončno utrdilo (Panitch in Gindin 2012, 223).

Na temelju zapisanega je analiza gospodarskih razmerij in povezav med velikimi igralci v mednarodni skupnosti (skozi najrazličnejše sporazume) nujna skozi predpostavke kapitalizma, kljub kritičnosti do samega kapitalizma kot sistema. Analiza, ki ne bi izhajala iz realnosti obstoječih družbenih razmerij v trenutnem zgodovinskem obdobju, ne bi dosegala kriterijev objektivne znanstvene relevantnosti. V nadaljevanju bodo tako skozi predpostavke kapitalizma predstavljeni koncepti in izhodišča za poglobljeno analizo.

3.1 KAPITAL IN KAPITALIZEM

3.1.1 DEFINICIJA

Besede kot so prosti trg, konkurenčnost, učinkovitost in druge so del slikovitega slovarja, za katerim se skriva kapitalizem, ki je sicer precej izginil iz javnega diskurza. Ves ta besednjak je velikokrat uporabljen in manipuliran v različnih (predvsem aktualno-političnih) diskurzih, kar še posebej drži za politično areno, kjer politične stranke tekmujejo za naklonjenost ljudstva na cikličnih dogodkih, ki jim pravimo volitve, še bolj pa v času volilnih kampanj ali v času kampanj za posamezne javne politike. Na eni strani političnega pola se jih uporablja kot izrazito negativne izraze izkoriščanja, neenakosti, revščine; med tem ko so na drugi strani uporabljene kot pozitivni izraz blagostanja, pravičnosti in razvoja. Ob vsem tem je zanimivo dejstvo, da je kapitalizem kot izraz precej izginil iz javnega diskurza. Galbraith (1988) pravi,

da gre vzroke za to iskati v negativnem zgodovinskem pomenu besede, ki je pomenil predvsem izkoriščanje lastnikov kapitala in na drugi strani odnose podrejenosti. Seveda pa odnosi v današnjem kapitalističnem sistemu proizvodnje vendarle niso tako drugačne narave. Definicija kapitalizma je precej kompleksna in se spreminja od družbe do družbe skozi zgodovinska obdobja. Kapitalizem se v širši definiciji nanaša na sistem ali metodo produkcije, ki uporablja kapital, in na družbeni ter politični sistem. Družba je lahko bolj ali manj kapitalistična glede na obseg skupnega ekonomskega prihodka, ki je pridobljen s kapitalistično metodo produkcije. V skladu s predstavljenim konceptom lahko družbe opredelimo kot bolj ali manj kapitalistične. Institucionalni pomen kapitalistične družbe pa lahko opredelimo skozi vlade in običaje držav, ki z zakonodajo favorizirajo kapitalistične oblike produkcije. Zgodovinarji imajo deljena mnenja glede kapitalističnih družb. Določeni menijo, da so vse družbe bolj ali manj kapitalistične. Spet drugi, da so določeni deli družbe kapitalistično organizirani, drugi ne (Lane 1969, 10–11).

Osnovna substanca kapitalizma je kapital, ki ga lahko definiramo kot preteklo produkcijo uporabno za prihodnjo produkcijo. Kapitalizem med leti 1400–1800 je ožje definiran kot krožna metoda produkcije, zaradi narave samega kapitala, kot glavne sestavine kapitalizma. Glavna sestavina kapitalizma pa ni utelešena zgolj v fiksni obliki, kar najlažje danes opredelimo kot denar, temveč tudi v obliki različnih presežkov, ki se lahko uporabijo za izmenjavo. Opredeljen je tudi kot komercialni kapital. Slednji je potreben za sodelovanje v mednarodni trgovini in uporaben za prednosti specializacije, kakor tudi za investicije kapitala (Lane 1969, 5–7).

Pregled definicij kapitala kot bistvene substance kapitalizma ponuja raznolike opredelitve pojma, kar pomeni odsotnost enotne definicije. Poleg tega avtorji opredeljujejo različne nadaljnje delitve kapitala, ki temeljijo na njegovih lastnostih. Izkazana raznolikost opredelitve kapitala bo v magistrskem delu presežena s pregledom definicij določenih avtorjev. Kljub temu pa je prevladujoča in najbolj celovita definicija kapitala s strani Marxa.

Za začetek razprave o kapitalu je zanimiv prispevek z naslovom »*Early history of the term capital*«, kjer avtor R.D. Richards (1929, 329) pravi, da ima beseda kapital raznovrstne pomene skozi evropsko zgodovino. V osnovnem pomenu, ki ga razumemo še danes, pa se začne pojavljati v 16. stoletju in sicer v zapisih in razpravah, ki so povezane z

računovodstvom. Znan pa je tudi zapis, ki je zapisan v »*Oxford Dictionary*« in sicer »*the remaine is the net rest substance or capitall of the owner*«.

Marx (1986, 180) opredeljuje kapital kot določeno vrednost, ki se sama oplaja v procesu produkcije. Na tej podlagi deli kapital na konstantni in variabilni. Variabilni kapital predstavlja delovna sila oziroma delavci, saj ti v procesu produkcije ustvarjajo presežno vrednost. Kar pomeni, da se na točki vključitve variabilnega kapitala v produkcijski proces oplaja vrednost kapitala. Konstantni kapital pa predstavlja delovna sredstva, ki vedno ohranjajo lastno vrednost v procesu produkcije. Odličen primer konstantnega kapitala so na primer stroji ali grobe surovine. Marx (1986) nadalje loči kapital na denarni, produktivni in komercialni kapital. Braudel (1989, 291–7) opredeljuje kapital kot enega najpomembnejših samostojnih pojmov kapitalizma, kot celoto razpoznavnih in ves čas delujočih sredstev, z lastnostmi konkretne stvarnosti. Poleg tega pa predstavlja dandanes standardno opredelitev kapitala skozi diferenciacijo dveh oblik kapitala (podobno kot Marx). To sta stalni in krožeči kapital, kot različne dobrine. Krožni kapital predstavljajo dobrine, ki so ves čas v uporabi in krožijo. Mednje so uvrščene različne surovine, delni izdelki in različne oblike izplačila (npr. mezde delavcev). Stalni kapital pa predstavlja dobrine, ki imajo daljši rok trajanja (npr. infrastruktura za proizvodnjo).

Kot sem omenil že zgoraj je eno najbolj celovitih definicij kapitala podal Karl Marx. Ta je kapital definiral kot blago in denar, izhodišče katerih je blagovna cirkulacija. Blagovno cirkulacijo Marx loči na a) cirkulacijo, kjer se blago preobrazi v denar, ta pa nazaj v blago, se pravi gre za prodajo zaradi nakupa in b) cirkulacijo, kjer se denar preobrazi v blago, to pa nazaj v denar, se pravi gre za nakup zaradi prodaje. Tako lahko, po Marxovi definiciji, z 100 enotami denarja kupimo neko blago, ki ga kasneje prodamo v zameno za 110 enot denarja. Denar, ki opiše to cirkulacijo, Marx definira kot kapital (Marx 1986, 121).

Podobno definicijo kapitala, utemeljeno na presežni vrednosti, ponudi Adam Smith v svojem najznamenitejšem delu *Bogastvo narodov*. Smith (2010, 173) pravi:

Kadar ima kdo zalogo, s katero se lahko preživlja komaj nekaj dni ali nekaj tednov, malokdaj pomisli, da bi z njo lahko dobil kak dohodek. Porablja jo karseda varčno in si prizadeva z delom dobiti toliko, da jo bo lahko nadomeščal, preden poide. Njegov dohodek prihaja v tem primeru samo od dela. To je položaj večine težaških revežev po vseh deželah. Kadar pa ima dovolj veliko zalogo, da se lahko preživlja z njo mesece in

leta, si seveda prizadeva, da bi iz njene večine črpal dohodke; za neposredno porabo obdrži samo toliko, da se bo preživeljal, preden ti dohodki začnejo pritekati. Potemtakem je vsa njegova zaloga razdeljena na dva dela. Tisti del, od katerega si obeta dohodke, se imenuje kapital.

Krugman in Wells (2006, 163) sta kapital definirala na primeru podjetja, ko pravita, da je kapital vrednost vsega imetja podjetja – oprema, nepremičnine in finančni viri. Presežno vrednost kapitala utemeljita s konceptom implicitnega stroška kapitala – to je dohodek, ki bi ga lastnik kapitala lahko realiziral, če bi kapital porabil na drug najboljši možen alternativni način (Krugman in Wells 2006, 163).

Svojo definicijo kapitala je predstavil tudi Thomas Piketty v delu *Kapital v 21. stoletju*, v katerem je kapital definiral kot vsoto vseh nečloveških virov, ki si jih lahko nekdo lasti in z njimi trguje. Pod nečloveške vire uvršča vse vrste realnega imetja ter finančni in profesionalni kapital, kot so recimo patenti, stroji, tovarne ipd. (Piketty 2014, 46). Mnogi kritiki Pikettyju očitajo izključevanje človeških virov kot vrsto kapitala, saj so ravno delavci tisti, ki v marksistični tradiciji ustvarjajo presežno vrednost za kapitalista.

Kakor za kapital, tako tudi za pojem kapitalizem obstaja več definicij. Misleci različnih tradicij in političnih usmeritev so ga skušali definirati različno, največkrat pa tudi precej čustveno zaznamovano. Definicije varirajo od najbolj pravičnega družbeno-ekonomskega sistema v zgodovini do pohlepne in izkoriščevalskega sistema, ki ustvarja socialno neenakost.

Ayn Rand v svojem delu *Capitalism: The Unknown Ideal* (1967, 13–14) navaja definicijo kapitalizma iz britanske enciklopedije, ki pravi, da se pojem kapitalizem uporablja za opisovanje ekonomskega sistema, ki je v zahodnem svetu prevladujoč vse od propada fevdalizma. Osnova kapitalizma naj bi bil odnos med privatnimi lastniki produkcijskih sredstev¹ (zemlja, rudniki, tovarne) oz. kapitala, in svobodnih delavcev, ki lastnikom kapitala prodajajo svoje delo. Izpogajane plače določajo, kako se bo med različne razrede razdelil delež družbenega proizvoda. Hkrati pravi, da je uspeh kapitalizma prinesla produktivna raba ustvarjene presežene vrednosti. Namesto gradnje piramid in katedral, pravi avtorica, so

¹ iz tega pojmovanja produkcijskih sredstev so izvzeti ljudje, podobno kot pri Pikettyjevi definiciji kapitala.

privatni lastniki kapitala presežek vlagali v nadaljnji razvoj, ga tako oplemenitili in si zagotovili trajno akumulacijo kapitala.

Akumulacijo kapitala kot bistven element kapitalizma prepoznavajo tudi Cryan, Shatil in Shatil (2009). Kapitalizem opredelijo kot ekonomski sistem, ki temelji na privatnem lastništvu kapitala in svobodni, tržni menjavi blaga. Vse skupaj se dogaja z namenom večanja dobička, saj je bistvo kapitalizma prek ponovnih in vnovičnih investicij zagotavljati vedno večji profit in akumulacijo kapitala.

Kapitalizem je družbeni sistem, ki temelji na prepoznavanju pravic individuuma, med katerimi je najpomembnejša pravica do privatne lastnine. V kapitalistični družbi so vsi odnosi prostovoljni in niso podvrženi prisili. Pomembna je ločitev države in gospodarstva, saj je po mnenju Randove (1967, 19) edina odgovornost države, da ščiti posameznike pred tem, da postanejo žrtev prisile. Vmešavanje države v privatne zadeve posameznikov, kot je denimo trgovanje, je za Randovo uporaba prisile in kot takšno v kapitalističnem sistemu nedopustno.

Nadalje pravi avtorica (Rand 1967, 39), da je bistvo kapitalizma prosta trgovina, ki jo pojmuje kot svobodno mednarodno oz. globalno trgovanje in tekmovanje posameznikov vseh držav, zaradi česar je potrebno odpraviti kakršnekoli trgovinske ovire, državni protekcionizem, ki ga ta izvaja s carinami, in ostale privilegije, ki jih država nudi gospodarskim subjektom.

Kapital je bil v svojih začetkih in do druge svetovne vojne precej omejen v svojem gibanju, saj je izhajal iz dominantne tovarniške proizvodnje. Podobno kot je bil lastnik zemljišča omejen v svojem gibanju oziroma podobno kot je delovni razred omejen v svojem gibanju. V današnjem globalnem svetu pa je lokacijska omejenost kapitala precej drugačna. Kapital se v današnji globalni produkcijski cirkulaciji in fleksibilnosti lahko seli po celem svetu, delovni sila pa je še vedno razmeroma tovrstno omejena. Kar je tudi eden od razlogov zadnje velike krize začetkom v letu 2008 (Nigam 2007, 1047).

Osnovne značilnosti kapitalizma so delno vidne skozi zgornje definicije in opredelitve, strnjeno pa lahko ugotovimo, da gre za naslednje značilnosti:

- kapital (in akumulacija kapitala)
- privatna lastnina;
- svobodni trg;
- delitev dela.

3.1.2 AKUMULACIJA KAPITALA

Za namene magistrskega dela je izrednega pomena tudi posebna obravnava akumulacije kapitala, ki je glavna strukturna potreba kapitalizma.

Procesi akumulacije oziroma koncentracije kapitala niso nič kaj novega v novejši zgodovini človeštva. Pogled v zgodovino nam ponuja krvave prizore izkoriščanja, podjarmljenja, zaslužnjevanja, prilaščanja in drugih negativnih odnosov. Da, to je tako imenovana prvotna akumulacija, ki se je dogajala ob spremembi sistema v kapitalizem.

Marx (1986, 651) bistvo prvotne akumulacije opiše zelo enostavno z naslednjimi, izredno pomenljivimi besedami: »Tako imenovana prvotna akumulacija ni nič drugega kot zgodovinski proces ločevanja producenta od produkcijskih sredstev«, kar poenostavljeno pomeni, da v kapitalističnem sistemu proizvodnje potrebujemo dve ločeni strani. Na eni strani kapitalista s ciljem oploditve lastnega kapitala in na drugi strani delavca, ki prodaja svoje delo.

Borchardt (1976, 190–201) za razlago prvotne akumulacije navaja dogajanja iz 16. stoletja, ko so bili številni kmetje pregnani iz lastne zemlje, da jo je v svojo last lahko prevzel fevdalec (takratni oblastnik). S tem je fevdalec akumuliral kapital, ki ga je uporabil za pridobivanje presežkov in bogatenje. Nekdanji kmetje pa so postali zgolj delavci v kapitalistični proizvodnji in povsem odvisni od fevdalca. Kljub temu, da primer izhaja iz 16. stoletja, lahko v njem prepoznamo nekatere nasilne prizore oblasti iz preteklosti in sedanjosti.

Marx in Engels (2008, 4) pravita, da so moderne državne oblasti zgolj odbori, ki služijo interesom kapitala. Offe (1985) pa k temu dodaja, da je odnos med kapitalisti in državnim aparatom povsem instrumentalne narave, kjer politična oblast služi ekonomskim interesom (npr. tudi preko različnih sporazumov med državami). Država je tako orodje vladajočega razreda – razreda kapitalistov, obstoj razreda kapitalistov in obstoječih instrumentalnih odnosov pa ohranjajo represivni organi države (McClelland 1996). Pri tem je osrednjega pomena strukturna potreba kapitalizma, ki jo države v okviru t.i. instrumentalnega odnosa izpolnjujejo. Strukturna potreba kapitalizma je namreč koncentracija kapitala, saj naj bi vsaka akumulacija postala sredstvo nadaljnje akumulacije (Gay 1962, 168).

Prav tako je Žižek (2007, 18–19) označil osrednjo težnjo kapitalizma, da z vsemi sredstvi stremi k čim večjem kopičenju kapitala, z namenom širjenja, branjenja in konsolidacije obstoječe družbenega sistema. To je nujno za izpolnitev cilja neoliberalnega kapitalizma. Kapital je namreč tisto kar šteje, realnost pa je Žižek označil za nepomembno. Ob upoštevanju vseh teoretičnih predpostavk zgolj izpostavljenih avtorjev je neizbežno dejstvo, da je analiza gospodarskih razmerij in povezav med velikimi igralci v mednarodni skupnosti v današnjem svetu nujna skozi predpostavke kapitalizma kot trenutne realnosti globalnega sveta.

Sholte (1997, 429–30) nadaljuje, da je potreba po koncentraciji kapitala v sistemu globalne kapitalistične proizvodnje postala velika silnica, ki neizbežno vpliva tudi na aktivnosti države. Te so namreč postale pozorne na globalno koncentracijo kapitala, zato s svojimi aktivnostmi posegajo na mednarodno raven. Eden od pokazateljev tega je prav gotovo naraščajoča multilateralnost med državami, ki se odraža tudi skozi mednarodne sporazume na področju gospodarstva. Pri tem so seveda v prednosti velike in močne države v mednarodni skupnosti, ki v svetovnem tekmovanju zasledujejo interese lastnega kapitala. De Goede (2003, 82) pravi, da dandanes kapital predstavlja veliko moč in vpliv v globalnih zadevah, kar še dodatno podpira zgoraj navedeni koncept.

Gospodarsko sodelovanje in povezovanje državam sicer prinaša nekaj nevarnosti, kot so neenakomerna porazdelitev dobička in koristi, ter izguba carinskih prihodkov, vendar pa na drugi strani omogoča dostop do večjih trgov, olajšuje sodelovanje in specializacijo, zmanjšuje stopnje tveganja, prispeva k učinkovitosti razporejanja, zmanjšuje transakcijske stroške, preprečuje tržne anomalije, omogoča hitrejši pretok informacij in nenazadnje manj formalnih omejitev (tj. manj zakonodajnih in trgovinskih ovir), ter preko tega prinaša priložnost za povečanje trgovine in krepitev gospodarstva (Bennett 1977, 236–273). V osnovi to pomeni, da se s tovrstnimi mehanizmi omogoča koncentracija kapitala v državah, ki sklepajo takšne gospodarske sporazume.

Posredno pomenljiv je tudi prispevek, ki govori o koncentraciji kapitala in liberalizaciji trgovine v Mehiki (Tanski in French 2001, 706). Avtorja na podlagi podatkov gospodarstva in ekonomije v Mehiki ugotavljata, da liberalizacija trgovine prinaša višjo stopnjo koncentracije kapitala, protekcionizem kot nasprotni ukrep liberalizaciji, pa prinaša manjšo stopnjo

koncentracije kapitala. V procesu liberalizacije pridobivajo predvsem multinacionalke, kar avtorja pokažeta na podlagi ekonomski kazalcev.

Spet drugi primer ene izmed držav azijskih tigrov – Malezije izrazito kaže, da na strukturno potrebo kapitalizma po koncentraciji kapitala, ki se odvija v Maleziji. Razlogi za koncentracijo so liberalizacija trgovine, privatizacija in vključevanje in odpiranje svetovnemu trgu. Podobna dogajanja pa lahko zasledimo tudi v Južni Koreji (Clairmont 1994, 2406).

3.1.3 ZGODOVINA KAPITALIZMA

Kdaj, kako in zakaj je kapitalizem kot sistem začel obstajati? Vprašanje lahko raziskujemo skozi različne akademske discipline in pristope, saj vpliva na različne segmente družbenega življenja (Herrigel 2000, 405–407). Prva tako lahko najdemo različne razlage avtorjev, vsi pa so si enotni, da se je razvil v Evropi. To lahko provokativno polemiziramo in vlečemo vzporednice magistrskega dela skozi zgodovinske implikacije razvoja kapitalizma ter ugotovimo, da so nekatere države v modernem svetu neverjetno premožne, med tem ko so druge obubožane. Odgovor na zgornja vprašanja ponujajo glavni štirje teoretični pristopi: ortodoksni marksizem, neo-Marksizem oziroma Brennerizem, teorija modernizacije in (svetovno) sistemska teorija (Mielants 2007, 1).

Ortodoksni marksizem postavlja začetke kapitalizma in moderne družbe v čas 18. stoletja, katere predhodnica je bila industrijska revolucija v Angliji leta 1640. Slednja naj bi pomenila zgodnje korenine kapitalizma, kjer se vzpostavi koncept razreda preko katerega se analizira razredni boj, ki se odvija okoli socialnih in ekonomskih razlik pred industrijsko dobo (Mielants 2007, 2).

Neo-marksizem oziroma Brennerizem se časovno osredotoča predvsem na srednji vek, vsebinsko pa na način proizvodnje (predvsem na področju kmetijstva in manj na področju urbano usmerjene proizvodnje) in razredni boj med izkoriščanimi in izkoriščevalci v določeni teritorialni enoti. To je posledica izhodišč v marksistični tradiciji, ki minimalizira učinke krožne trgovine. Brenner prav tako sledi marksistom z nizanjem absolutizma v Franciji in razvojem razrednih kapitalističnih odnosov v Angliji (Mielants 2007, 2–3).

Teorija modernizacije temelji na tehnoloških inovacijah, ki naj bi pomenile razvoj in dominacijo Evrope nad ostalim svetom in na vzponu »modernih« vrednot, ki so oblikovale podlago za vzpon kapitalistične akumulacije. Eden največjih zagovornikov razvojnega oziroma modernizacijskega pogleda je Adam Smith. Teoretiki modernizacije menijo, da je bila industrijska revolucija zgolj temelj za modernizacijo, kljub temu pa se za razumevanje modernosti osredotočajo na Anglijo (Mielants 2007, 7–10).

Svetovna sistemska teorija analizira vzpon kapitalizma v Evropi skozi povezovanje regij, ki je temeljilo na kolonizaciji in dominaciji. Rezultat omenjenih procesov je mednarodna delitev dela in meddržavni sistem, ki temelji na širšem teritorialnem prostoru. Teorija se v nadaljevanju razdeli na časovno in prostorsko predispozicijo. Slednja opredeljuje, da se je v določeni časovni točki zgodila tranzicija iz fevdalizma v kapitalizem, v okviru katerega so se različni sistemi poenotili v enoten svetovni sistem svetovne ekonomije. Časovna predispozicija pa opredeljuje, da se je tranzicija iz fevdalizma v kapitalizem odvila med leti 1450 in 1650, v vmesnem času pa sta fevdalizem in kapitalizem so-obstajala (Mielants 2007, 11–31).

Nekateri avtorji poudarjajo pomen srednjeveški mest, saj naj bi se kapitalizem začel pojavljati v zahodni Evropi od 12. stoletja naprej. Kapitalistične lastnosti kot so mezdno delo, delitev dela, razredi boji, dobiček od trgovanja, kompleksne finančne tehnike, izkoriščanje periferije za akumulacijo kapitala so v različnih oblikah prisotne od tega časa naprej, torej tudi v času sistema, ki se ga opredeljuje kot fevdalizem. Različne krize so zahtevale izbiro fevdalne ali kapitalistične logike, prevladala pa je slednja. K temu pa je potrebno dodati značilnosti politične decentralizacije. Srednjeveška mesta so bila podobno kot kasneje nacionalne države ključna za vzpon kapitalizma. Kar pomeni, da so decentralizirani politični sistemi v takratnih srednjeveških omogočili razvoj kapitalizma, podobno kot dandanes nacionalne države spodbujajo nenehno akumulacijo kapitala (Mielants 2007, 31–42; Tawney 1950, 308–310).

3.1.4 RAZVOJ GLOBALNEGA KAPITALIZMA

Pred 18. stoletjem ni zaznani razlikovanja oz. diferenciacije med državo in ekonomijo v kapitalizmu, saj je država kontrolirala ekonomijo z vojsko in politiko. Nadalje pa se je v Britaniji počasi najprej razvil koncept rahle diferenciacije, kot »imperializem prostega trga«,

kar lahko označimo kot prototip današnjega »neformalnega imperija«. Kljub temu to ni pomenilo konec ekspanzije držav, vojaškega osvajanja in kolonializma. V 19. in 20. stoletju pa je razvoj kapitalizma naredil preobrat. S širjenjem kapitala v tujino so postale države pozorne na tuji kapital in ga sprejemale, ter same začele vzpostavljati kapitalistični družbeni red, kar opredeljujejo tudi imperialistični teoretiki, ki pa pozabljajo na razlikovanje med ekonomsko in politično sfero v kapitalizmu. To razumevanje ni presenetljivo, saj je bilo formulirano v kontekstu prve svetovne vojne.

Razlikovanje med ekonomijo in politiko je prišlo do današnjega pomena nekje do sredine 20. stoletja z velikim vzponom ZDA, ki je imela za to vse potrebne družbene in institucionalne kapacitete, naklonjeni pa so ji bili tudi pogoji obeh svetovnih vojn in velikih gospodarskih depresij. ZDA kot država je v tem obdobju spodbujala izvoz kapitala in širitev multinacionalk, ter si prizadevala za ustvarjanje ustreznih političnih in pravnih pogojev za internacionalizacijo kapitalizma. S tem so se postavljali temelji za strukturno potrebo kapitalizma po koncentraciji kapitala v globalnem svetu oz. temelj »neformalnemu imperiju« kapitala. Vse to pa je koristilo in koristi tudi ZDA kot državi, saj je s tem pridobila mednarodno vlogo hegemonu, ki je Britanija ni bila sposobna vzdrževati, četudi je bila pionir globalnega kapitalističnega sistema. ZDA je namreč uspelo to kar Britaniji ni. Ustvarila je pogoje za stabilno koncentracijo kapitala v globalnem svetu, z integriranjem kapitalističnih sil v učinkovit sistem koordiniran pod taktirko ZDA. Poleg tega se ameriški povojni družbeni sistem navznoter ponavadi predstavlja kot sistem, kjer je zmagala interventna ekonomija nasproti tržni ekonomiji, z namenom premikov proti večji odprtosti in mednarodni ekonomiji. Realnost pa je takšna, da so vse socialne politike v ZDA, kakor tudi v drugih kapitalističnih državah, vgrajene v relacije kapitalizma, kar pomeni, da delujejo skozi polno zaposlenost na trgu dela in potrebah potrošnika, omejene pa so s širitvijo in poglobljanjem trgov globalnega kapitalizma. To nakazuje na dodaten interes države pri širitvi mej globalnega kapitalizma.

ZDA je uspelo, skozi zavedanje strukturnih potreb kapitalizma, internacionalizirati kapitalistično državo. Obstoječa razmerja med kapitalizmom in imperializmom, ki jih je predvsem skozi omrežja in institucionalne povezave postavila druga svetovna vojna, so večinoma potekali na relacijo odnosov sever-jug, dandanes pa naj bi potekali na relaciji med ZDA in drugimi glavnimi kapitalističnimi državami. Internacionalizacija kapitalistične države je potekala skozi vzpostavljanje mednarodnih institucij, ki so jih druge kapitalistične države sprejele v okviru sodelovanja s hegemonom v globalnem kapitalističnem svetu. ZDA tega

niso diktirale ali vsiljevale drugim državam, temveč so to postavljale kot parametre skupnega delovanja. Pri tem pa ima pomembno besedo tudi ameriški kapitalistični razred, ki v različnih zanj pomembnih področjih oblikuje globalne akumulacijske strategije. Legitimnost opisanemu delovanju daje maska liberalne demokracije, ki temelji na vladavini prava (pod krinko katerega je ZDA sprožala in sproža tudi različna vojaška posredovanja nasproti tretjim državam).

Mnoge države oz. vlade priznavajo hegemonski položaj ZDA, saj se zavedajo, da imajo ZDA same dovolj kapacitet, da igrajo vodilno vlogo v širitvi, protekcionizmu in reprodukciji kapitalizma. Vendar pa si želijo druge kapitalistične države igrati vsaj glavno stransko vlogo v igri hegemonu, kar se kaže skozi sprejem in posvojitve administrativnih, pravnih in ustavnih form ZDA v lastne zakonodaje drugih držav (seveda ob zavedanju in balansiranju različnih nacionalnih kontekstov). Eden od pokazateljev zgoraj zapisnega pa je tudi sprejem dolarja kot globalne kapitalistične valute. Po drugi strani pa je odprtost dolarja pokazatelj ZDA, da ima resnično odprte finančne trge, ki so na voljo njenemu notranjemu finančnemu trgu, kakor tudi mednarodnemu. S tem pa se ustvarjajo pogoji za prosto premikanje kapitala po celem svetu – globalni finančni kapitalizem.

Ekonomsko integracija vodilnih kapitalističnih držav je eden od pomembnih ciljev globalne kapitalistične ekonomske politike ZDA, saj se s tem ustvarja poenoten svetovni trg, ki privablja tuje investicije. Javne politike naj bi enakovredno obravnavale vse kapitaliste. Kljub temu je realnost drugačna. S tem se ustvarja trg na katerem imajo prednost ameriške multinacionalke, to pa hkrati pomeni krepitev imperialnih kapacitet ZDA. Ta proces poteka še danes, preko različnih pritiskov na države po sprejemanju bilateralnih in multilateralnih mednarodnih sporazumov. Gre za mednarodne sporazume, ki konstituirajo prosti trg in tokove kapitala za zaščito in interese mednarodnega kapitala.

Globalni kapitalizem, ki je vzkli v ZDA, je ustvaril novo obliko globalne ekonomske politike, ki je posledica novih razmerij med kapitalizmom in neformalnim imperijem. Ta si ne prizadeva več zgolj za imperialno logiko moči na določenem teritorialnem območju ali za kapitalistično logiko moči povezano s koncentracijo kapitala na določenem področju in času. Prizadeva si za preprečitev zapiranja določenih strateških prostorov ali kar celotnih regij za koncentracijo kapitala. Gre za odpiranje prostora in minimiziranje ovir delovanju kapitala. V nekaterih državah in področjih to poteka preko že prej omenjenih sporazumov in sodelovanj,

v drugih, bolj odpornih, z vojaškim posredovanjem. Kot primer vojaškega posredovanja lahko kot primer pokažemo različna posredovanja na bližnjem vzhodu (Iran, Irak, Afganistan) (Panitch in Gindin 2012, 11–12).

3.1.5 KRIZE GLOBALNEGA KAPITALIZMA

Krize globalnega kapitalizma so stvar vsakdanjih diskusij v razvitih državah zahodnega sveta. Prav tako pa je tole magistrsko delo nastajalo v obdobju krize oz. v obdobju, ko si države, posamezno in v sodelovanju z drugimi, na vse pretege prizadevajo za izhod iz krize.

Krize so se pojavljale skozi celotno človeško zgodovino, vendar pa je bila njihova narava drugačna od teh prisotnih danes. Prvotne krize človeštva so bile ob različnih naravnih nesrečah, kot so poplave, potresi, epidemije in podobno. K tem lahko dodamo vojne kot krize, ki si jih človeštvo samo povzroča. Danes pa imamo poleg teh še krize prekomerne produkcije, ki jih predkapitalistične družbe niso poznale v tovrstni obliki (Moosvi 2010, 30–1).

Krize pomenijo nasilne kapitalistične izbruhe v sistemu, ki je v siceršnjem ravnovesju. Nastopijo v različnih časovnih obdobjih, ko različne kapitalistične strukture v protislovju dosežejo točko preloma. Protislovja izvirajo iz kapitalistične produkcije kot takšne, saj je na eni strani neizogibna nagnjenost kapitala k širitvi, na drugi strani pa omejeni pogoji potrošnje. Krize globalnega kapitalizma so postale del realnosti in sestavni del le-tega (Ranadive 1974, 4–5). Krize pa ne gre razumeti zgolj kot ponavljajoča se negativna obdobja vzpostavljanja ravnovesja, temveč tudi kot nujni del kapitalističnega sistema, ki na novo organizira proces in razmerja akumulacije (Arrighi 2009, 319).

Med vsemi krizami, ki smo jim bili priča v času kapitalistične proizvodnje, bo podrobneje predstavljena zadnja Velika finančna kriza, ki je postala globalna leta 2008. Slednja ima namreč še posebej pomemben vpliv na TTIP, kar je prikazano v enem od naslednjih poglavij. Začetek velike globalne krize se je začel med letoma 2005 in 2006, ko je izpod nadzora ušla prava mrzlica po hipotekarnih kreditih, ki so bili nevzdržne narave. Pravi začetek krize je bilo moč čutiti po letu 2007, ko so zaradi nevzdržnega nepremičninskega balona začele bankrotirati največje hipotekarne institucije (septembra 2008 tudi znana institucija Lehman Brothers). To je bil opozorilni signal za vse, ki so posojali hipotekarne kredite, kar je

pomenilo zaostritev pogojev kreditiranja. Temu pa je sledilo padanje cen nepremičnin in kombinacija za začetek globalne krize kapitalizma je bila popolna (Roubini in Mihm 2010, 60–72; Moosvi 2010, 28; Štiblar 2008, 92).

Štiblar (2008, 33) pravi, da se je kriza ustvarjena na tleh ZDA hitro prenesla v druge dela sveta, še posebej močno v Evropo, poleg tega pa je kriza prešla iz finančnih trgov na realno gospodarstvo. Leta po 2008 so bila leta upadlih delniških trgov na vseh ravneh, zato je na pomoč prišla država, saj si banke med sabo niso bile zmožne pomagati (ni bilo denarja v obtoku ali pa ni bilo zaupanja za posojanje denarja). Države (in centralne banke) po celem svetu so množično in zajetno financirale finančne luknje bank (Štiblar 2008, 90).

Kapitalizem je navkljub vsem preživetim krizam postal globalni projekt mednarodne koordinacije, kar je vidno skozi številne mednarodne sporazume. K globalni širitvi kapitalizma je ogromno doprinesla tudi odločitev Kitajske, ko se je odločila, da se bo razvijala skozi paradigme kapitalizma, neoliberalizem pa je dokončno poskrbel za materialne in ideološke pogoje za internacionalizacijo zakonodaje za zagotavljanje prostega trga in ustrezno obravnavanje tujega kapitala, torej po meri kapitalističnih elit (Panitch in Gindin 2012, 11–12). Vse to prinaša vedno večje nevarnosti za globalne krize, saj je svetovni kapital vedno bolj povezan in soodvisen.

Nove krize so strukturno pričakovanje kapitalizma v prihodnosti. Vendar pa postaja mednarodna skupnost z vsako preživeto krizo bolj odporna, kar lahko v praksi pomeni manj obsežne krize. Zadnja kriza je še posebej dobro pokazala, da so vse države povezane v trenutni globalni kapitalistični sistem. Zato bo v prihodnosti izziv predvsem integracija vodilnih svetovnih držav v upravljanje slednjega, kar se ponuja v obliki držav G20. Še posebej zanimivo pa je dejstvo, da negativni učinki kriz niso oblikovali konfliktov med državami, temveč družbene konflikte v posameznih državah. Družbeni konflikti pa prebujajo nova gibanja in momente, ki bi lahko prineslo ekonomske spremembe trgov in držav (Panitch in Gindin 2012, 21).

3.2 LIBERALIZEM IN GOSPODARSKO SODELOVANJE

Zaradi dominacije kapitala in težnje po koncentraciji kapitala prihaja do vse več gospodarskega sodelovanja med državami. Gospodarsko sodelovanje namreč omogoča koncentracijo kapitala in posledično dominacijo. Ker prosta trgovina, politika liberalne ekonomije in gospodarsko povezovanje z drugimi državami prinašajo mnoge koristi, je gospodarsko sodelovanje postalo orodje velikih igralcev za doseganje gospodarske prevlade, ter posledično tako gospodarske kot tudi politične dominacije.

Poglavje bo, z namenom razumevanja odnosa med gospodarskim sodelovanjem in doseganjem dominacije, obravnavalo nekaj ključnih pojavov današnjega svetovnega gospodarstva, kot so liberalizacija, prosta trgovina in gospodarsko sodelovanje.

3.2.1 LIBERALIZEM

Politiko liberalne ekonomije in prosto trgovino zagovarja klasični liberalizem, politična in gospodarska teorija, katere zametke najdemo na začetku 18. stoletja, v času odpora proti različnim merkantilistično-intervenističnim politikam v Evropi, sicer pa izhaja iz angleške in francoske revolucije. Vrhunec je dosegel v prvi polovici 19. stoletja v Angliji, kot pomemben pristop k upravljanju z nacionalnimi gospodarstvi in svetovnim gospodarstvom pa ostaja še danes. Med začetnike klasičnega liberalizma štejemo mislece, kot so John Locke, Adam Smith, John Stuart Mill in David Hume (Paurević 2014, 13). Liberalizem je pomemben tako za ekonomsko, socialno in politično misel, vendar pa je ekonomska aplikacija, ki se kaže v zavzemanju za svobodno trgovino, najbolj znana (Eatwell v Hojnik 2009, 5–6)².

Kot tri ključne temelje liberalizem postavlja posameznikovo svobodo, varstvo zasebne lastnine in svobodne trge, kot temelj družbenega napredka pa postavlja svobodo na splošno - tako politično in ekonomsko, kot tudi versko, nazorsko in podobno - ter enakopravnost vsakega posameznika. Med temeljne ideje zagovornikov klasičnega liberalizma spadajo tržna ekonomija, prosta trgovina, človekove pravice, pravna država, svobodni trgi, svobodne in pravične volitve, pluralizem strank, svoboda misli in veroizpovedi, liberalna demokracija, koncept nevidne roke, spontani red, individualizem in tako dalje (Overbeek v Hojnik 2009,

² Eatwell, John. 1987. *The New Palgrave Dictionary of Economics*. London: Macmillan Ltd.

6³; Crowley 2000, 47–54; Donohue 2003, 1–7). Zaradi široke rabe izraza liberalizem velikokrat ločujemo med političnim liberalizmom, ki zagovarja pravice posameznikov, se zavzema za pluralizem strank in pravične volitve, ter ekonomskim liberalizmom, ki nas usmerja k trgu in zagovarja prosto trgovino (Rosanvallon 1979/1989, 5). Del klasičnega ekonomskega liberalizma je tudi zagovarjanje omejene vloge države v gospodarskem sistemu, oz. *laissez-faire* ekonomske politike, ki pomeni odsotnost državnega poseganja v gospodarstvo. Posredovanje države v prosti trg naj bi namreč predstavljalo nevarnost zaviranja proste trgovine in konkurence. Kot ključne elemente liberalizma na področju ekonomije bi tako lahko izpostavili trgovino, trg in lastnino (Paurević 2014, 13).

Ekonomski liberalizem je torej temelj proste trgovine, politike ki stremi k odstranitvi trgovinskih ovir, kot so uvozni davki, dajatve, necarinske ovire in podobno, ter omogoča odprti trg in spodbuja mednarodno trgovino med državnimi gospodarstvi. V politični ekonomiji predstavlja svobodni trg koncept, ki nasprotuje planskemu oziroma t.i. ukazovalnemu gospodarstvu, v katerem proizvodnja in trgovina poteka pod državnim nadzorom. Označuje neomejen tok blaga in storitev med državami in ekonomsko politiko za spodbujanje in povečanje takšne trgovine. Prostotrgovinsko politiko se običajno povezuje z zgoraj omenjeno *laissez-faire* ekonomsko politiko, tj. odsotnostjo državnega poseganja v gospodarstvo, kljub temu da ima država sicer možnost omejevati trgovino (Hojnik 2009, 6–7). O prosti trgovini tako govorimo, kadar država umakne trgovinske ovire, ter ne omejuje izvoza ali uvoza iz drugih držav, ter ne postavlja zakonskih in drugih omejitev pri mednarodnem pretoku blaga, storitev in kapitala (Hojnik 2009, 6). Takšno prostotrgovinsko politiko vodijo nekateri mednarodni trgi. Primer proste trgovine je Evropski gospodarski prostor (EEA – *European Economic Area*) in Severnoameriški sporazum o prosti trgovini (NAFTA – *North American Free Trade Agreement*). Poleg tega je večina držav članic multilateralnih trgovinskih sporazumov v okviru Svetovne trgovinske organizacije (WTO – *World Trade Organization*). Prostotrgovinske politike v splošnem podpirajo trgovino z blagom brez davkov (vključno s carinami) ali drugih trgovinskih ovir, kot so kvote na uvoz ali subvencije za proizvajalce; trgovino s storitvami brez davkov in drugih trgovinskih omejitev; neobstoj politik, ki zavirajo trgovino in ki dajejo prednost nekaterim podjetjem ali institucijam pred drugimi – mednje spadajo davki, subvencije, zakoni, ipd.; nereguliran dostop do trgov;

³ Overbeek, Johannes. 1999. *Free Trade versus Protectionism, A Source Book of Essays and Readings*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.

nereguliran dostop do informacij o trgih; nezmožnost podjetij da bi izkrivljala trge preko monopola ali oligopola; in trgovinske sporazume, ki spodbujajo prosto trgovino.

Klasični ekonomisti torej pravijo, da je v globaliziranem svetu in na globaliziranih trgih edino smiselno, da prostotrgovinski sporazumi obstajajo in da so trgovinske ovire odstranjene, če ne popolnoma pa vsaj v velikem delu (Chaoui 2013, 3–4).

Mednarodna trgovina, tj. izmenjava blaga in storitev preko nacionalnih meja, je zaradi svojih pozitivnih učinkov res prisotna že skozi velik del zgodovine, njen pomen pa je še dodatno zrasel v preteklih stoletjih, predvsem zaradi industrializacije, razvoja transportnih sredstev, multinacionalnih korporacij in globalizacije. Odpiranje trgov v preteklih nekaj desetletjih je znatno pospešilo trgovino in ekonomsko rast po celem svetu, mednarodna trgovina pa danes v večini držav predstavlja pomemben del bruto domačega proizvoda.

Kljub liberalizaciji trgovine in njenim pozitivnim učinkom pa države zaradi zaščite lastnih gospodarstev, domačih podjetij in delovnih mest velikokrat omejijo mednarodno trgovino s carinskimi in necarinskimi omejitvami. Med te t.i. trgovinske ovire spadajo carine, kvote, uvozni davki, prepovedi, pristojbine, regulacije o varnosti, proceduralne ovire, tehnične ovire in podobno. Primer protekcionistične politike, z namenom ščitenja zaposlenosti na lokalni ravni, so tudi carine na uvoz ali subvencije za izvoz. Glavna ovira pri dostopu na tuje trge ostajajo carine (Love in Lattimore 2009, 62–7).

A strokovnjaki še naprej opozarjajo, da so potencialne koristi nadaljnjega zmanjševanja ali ukinjanja carin zelo velike, z zmanjševanjem trgovinskih ovir se namreč povečujejo tako nacionalne blaginje posameznih držav kot tudi globalna blaginja (Love in Lattimore 2009, 56).

Ekonomisti sicer razločujejo med učinki trgovine in trgovinske politike na produktivnost in rast. Večina ekonomistov se strinja, da trgovina kot taka pozitivno vpliva na rast, medtem ko med njimi ne obstaja konsenz, kakšen učinek ima liberalizacija trgovine na državo in njeno gospodarstvo – pozitiven ali negativen. Kljub temu pa obstaja široko prepričanje, da odprta oz. prosta trgovinska politika bolj verjetno prispeva h gospodarski rasti kot ostale alternativne ekonomke politike. Svobodna mednarodna trgovina v tem okviru seveda velja za nujno vzporednico svobodni domači trgovini (Köhler 2003).

Odpiranje trgov h gospodarski rasti prispeva, saj odpira vrata na globalne trge in prinaša večje zaupanje vanje, omogoča boljšo razporeditev proizvodnje in potrošnje v vsaki državi, povečuje domačo konkurenco, niža stroške poslovanja s tujino in v tujini, stimulira izvoz, izboljšuje dostop do blaga in storitev, povečuje izbiro produktov na trgu in znižuje cene za potrošnike. Med drugim prosta trgovina pripomore tudi k prenosu in nadgradnji znanja, ter spodbuja specializacijo in delitev dela - ne samo znotraj podjetij, temveč predvsem med podjetji. Hkrati se lahko obstoječe resurse uporabi bolj produktivno, zaradi vplivov specializacije, ekonomij obsega, mednarodnih investicij, učinkov konkurenčnosti, inovacij in tako dalje. Med strokovnjaki obstaja strinjanje, da so trgovina, dohodki in produktivnost pozitivno in močno povezani. Povečanje deleža trgovine v BDP (GDP) za eno odstotno točko tako na primer poviša nivo prihodkov za 0,9 % do 3 % (Love in Lattimore 2009, 71–3, 141–2; Cozzi 2014).

Med prednosti odprave ovir spada tudi hitrejše okrevanje od negativnih šokov. Tako si na primer države, ki imajo močen izvozni sektor, veliko hitreje opomorejo od morebitnih škodljivih šokov in neugodnih vplivov, kot tiste s šibkejšim izvoznim sektorjem (Köhler 2003). Poleg tega liberalizacija trgovine izboljšuje splošno gospodarsko blaginjo, saj se z odpiranjem trgov odpirajo tudi nova delovna mesta. Liberalizacija tako stimulira zaposlenost in posledično prispeva k zmanjševanju revščine (Love in Lattimore 2009, 140–2).

Seveda liberalizacija prinaša tudi nekaj tveganj, kot so potencialna izguba nekaterih delovnih mest ali nižanje plač, vendar pa na drugi strani liberalizacija trgovine in kapitalskih tokov prinaša mednarodno finančno integracijo, stabilnost in trajnostno rast, hkrati pa omogoča tudi kopičenje bogastva in doseg blagostanja v denarnem pomenu, kar je za države in druge akterje v obstoječem družbenem sistemu bistvenega pomena (Köhler 2003; Hojnik 2009, 5–9; Love in Lattimore 2009, 73).

Liberalizacija trgovine oz. prosta trgovina med državami mora biti torej osnovni element sodelovanja med državami, v kolikor te želijo dosežati srednjeročno in dolgoročno gospodarsko rast, povečevati splošno blaginjo ter kopičiti bogastvo. Stabilnost, rast in pridobivanje bogastva državam namreč omogoča tudi pridobivanje moči, tako gospodarske kot tudi politične, kar jim posledično omogoča dominacijo v svetovnem gospodarskem in političnem sistemu.

Od druge svetovne vojne dalje so bile glavni zagovornik proste trgovine odprave carinskih ovir Združene države Amerike. Pomagale so pri ustanovitvi GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) in WTO. Združene države Amerike so sklenile kar nekaj trgovinskih sporazumov, med katere spadajo Severnoameriški sporazum o prosti trgovini (NAFTA), Sporazum o prosti trgovini med Dominikansko republiko in Srednjo Ameriko, ter bilateralni sporazumi (npr. z Jordanom ...). Trenutno potekajo tudi pogajanja med ZDA in ostalimi enajstimi državami, ki mejijo na Pacifiški ocean o Čezpacifiškem partnerstvu, ki prav tako predstavlja prostotrgovinsko politiko.

Drugi veliki zagovornik proste trgovine pa je Evropska unija. Leta 1951 je šest evropskih držav zasnovalo Evropsko skupnost za premog in jeklo, ki je leta 1958 postala Evropski gospodarski prostor (EEC). Glavni namen EEC je bil ustanovitev in razvoj skupnega, oz. kasneje enotnega trga in carinske unije med državami članicami. Leta 1993, ko se je skupnost razširila, je postala Evropska unija. Le-ta trenutno predstavlja največji enotni trg na svetu, sklenjenih pa ima veliko prostotrgovinskih sporazumov z državami nečlanicami.

Večina držav so članice Svetovne trgovinske organizacije, ki omejuje nekatere trgovinske ovire, vendar pa ne ukinja carin in nekaterih drugih trgovinskih ovir. Večina držav je tudi članic regionalnih prostotrgovinskih območij, ki znižujejo trgovinske ovire med sodelujočimi državami. Glavna dva zagovornika proste trgovine – Združene države Amerike in Evropska unija – prostotrgovinskega sporazuma še nimata sklenjenega, sta pa pričela s pogajanja o Čezatlantskem trgovinskem in naložbenem partnerstvu (TTIP).

Zavedati pa se moramo, da ne gre enačiti med odprtim gospodarstvom, ki ima malo ovir za mednarodno trgovino, ter gospodarstvom, ki je integrirano v mednarodni ekonomski sistem. Če je gospodarstvo odprto še ne pomeni, da je integrirano v mednarodni ekonomski sistem. Kadar je gospodarstvo integrirano pomeni, da je soodvisno – soodvisno pa je takrat, kadar je z drugimi gospodarstvi povezano do te mere, da gospodarski razvoj v kateri koli izmed ostalih držav v integraciji močno vpliva tudi na gospodarsko situacijo in politike v tej partnerski državi (Jovanović 2015, 5).

3.2.2 GOSPODARSKO SODELOVANJE

V globaliziranem svetu, ko nacionalna gospodarstva med seboj postajajo vse bolj soodvisna, v skladu s tem urejajo tudi svoje trgovinske aktivnosti s partnerji. Države imajo na splošno svoja gospodarstva zaščitena z različnimi trgovinskimi ovirami kot so dajatve in uvozni davki. Ker pa takšne zaščite odvrtaajo mednarodno trgovino, so nekatere države in regije našle rešitev v ustanovitvi trgovinskih sporazumom z enim ali več partnerskimi državami. Trgovinski sporazumi oz. gospodarsko sodelovanje na splošno omogoča sodelujočim trgovinskim partnerjem, da znižajo trgovinske ovire z namenom spodbujanja mednarodne trgovine in dobičkonosnih gospodarskih odnosov (Chaoui 2013, 2).

Glavni namen ekonomskih aktivnosti je povečanje blaginje. Zaradi različnih interesov in potencialov države mnogokrat sklenejo zavezništvo v obliki integracije, z namenom doseganja večje blaginje. Integracija naj bi jim omogočala maksimiziranje uporabnosti pri doseganju lastnih ciljev in pričakovanj, v skladu z njihovimi zmožnostmi in omejitvami (Jovanović 2015, 2).

Mednarodna ekonomska integracija je eno izmed sredstev za povečanje blaginje: države lahko tako izboljšajo blaginjo vseh akterjev v integracijski skupini, samo nekaterih držav, ali pa sveta kot celote. Poznamo t.i. »negativno« integracijo, kjer države (ali druge organizacijske enote) zmanjšajo ali popolnoma umaknejo trgovinske ovire v medsebojnem sodelovanju (npr. ukinitvev carin in kvot), ter »pozitivno« integracijo, kjer si sodelujoči akterji prilagodijo obstoječe politike, ter uvedejo nova pravila in skupne gospodarske politike za medsebojno sodelovanje in poslovanje (Jovanović 2015, 2). Velikokrat ekonomske integracije vključujejo oba vidika, tako zmanjševanje ovir kot tudi uvedbo skupnih pravil, saj takšna kombinacija prinaša največ koristi sodelujočim akterjem.

Pinder pravi, da je integracija proces proti uniji, ekonomsko integracijo pa definira kot odpravo diskriminacije med ekonomskimi akterji držav članic, kot tudi oblikovanje in implementacijo skupnih ekonomskih politik. Integracija je včasih definirana tudi kot proces v smeri oblikovanja vseobsegajočega sistema. Mennis in Sauvart tako trdita, da ekonomska integracija sestoji iz povezovanja in združevanja industrijskih aparatov, administracije in ekonomskih politik sodelujočih držav. Pelkmans k temu dodaja, da k ekonomski integraciji spadata tudi eliminacija diskriminacije in ukinitvev ekonomskih meja med državami, kar

omogoča mobilnost blaga, storitev, kapitala in ljudi. El-Agraa prav tako meni, da je ukinitve trgovinskih ovir, tako glede blaga in storitev, kot tudi svobode gibanja proizvodnih faktorjev, nujna za ekonomsko integracijo. Nadalje Maksimova pravi, da je ekonomska integracija proces razvoja globokih in stabilnih odnosov glede delitve dela med nacionalnimi gospodarstvi. Meni, da morajo imeti sodelujoče države za tesno ekonomsko integracijo tudi podobne družbeno-ekonomske sisteme. Seveda je gospodarsko sodelovanje možno tudi med državami, katerih družbeni, politični in ekonomski sistemi niso podobni, a v takšnem primeru težko pride do globoke integracije. Tako ima na primer Evropska unija sklenjenih veliko preferenčnih sporazumov z državami v razvoju, ki imajo drugačne politične sisteme, vendar pa za članstvo v Evropski uniji zahteva stabilni demokratični politični sistem, ki je primerljiv s sistemi obstoječih članic. Po mnenju El-Agraa je predvsem pomembno, da sodelujoče države stremijo k istim ciljem in politikam. Wolf gre v svoji definiciji tako daleč, da proces integracije enači z globalizacijo, ko trdi, da globalizacija ni nič drugega kot ime za proces integracije liberaliziranih tržnih gospodarstev preko nacionalnih meja v času hitro padajočih stroškov transporta in komunikacije (Jovanović 2015, 3–7).

Vse te definicije jasno kažejo, da je mednarodna ekonomska integracija kompleksen pojav oziroma proces, v katerega države vstopijo z namenom zviševanja stopnje blaginje. Države lahko ta cilj lažje dosežejo z medsebojnim povezovanjem in sodelovanjem, kot pa same. Osnovnejše oblike sodelovanja zahtevajo vsaj nekaj delitve dela in svobode gibanja blaga in storitev znotraj skupine, naprednejše oz. poglobljene integracije pa zahtevajo tudi prost pretok proizvodnih faktorjev znotraj integracijskega območja.

Mednarodna ekonomska integracija med dvema ali več državami pozna v teoriji sedem vrst (Jovanović 2015, 7–9):

- *preferenčni carinski sporazum* je namenjen zniževanju trgovinskih carin med državami podpisnicami, napram carinam, ki jih te iste države zaračunavajo tretjim državam;
- *delna carinska unija* nastane, kadar sodelujoče države ohranijo svoje carine za njihovo medsebojno trgovino znotraj unije, hkrati pa vzpostavijo skupne zunanje carine za trgovino s tretjimi državami;
- *prostotrgovinsko območje* je sporazum med državami o ukinitvi vseh carin in kvantitativnih omejitev za njihovo medsebojno trgovino, pri čemer vsaka država članica ohrani svoje carine in ostale predpise glede trgovine s tretjimi državami;

- *carinska unija* je unija držav, ki odstranijo vse carinske in kvantitativne omejitve na trgovino znotraj skupine (na tem prostotrgovinskem območju), hkrati pa uvedejo skupno zunanjo carino na trgovino s tretjimi državami. To pomeni, da države združijo suverenost na področju trgovinske politike. Ker imajo v realnosti države težavo z doseganjem soglasja o skupnih zunanjih carinah, obstaja zelo malo carinskih unij ter zelo veliko prostotrgovinskih območij. Prav tako bi morale države, združene v carinsko unijo, v mednarodnih pogajanjih o trgovini delovati kot ena entiteta, kar predstavlja veliko zavoro pri ustanavljanju carinskih unij;
- *skupni trg* k carinski uniji dodaja še prost pretok proizvodnih faktorjev. Vzpostavljena so skupna pravila in omejitve glede gibanja faktorjev s tretjimi državami;
- *ekonomska unija* predvideva, da med državami ne obstaja le skupni trg, ampak poleg tega še harmonizacija fiskalnih, denarnih, industrijskih, regionalnih, transportnih in drugih ekonomskih politik;
- *popolna ekonomska unija* med državami predstavlja unijo z enotno ekonomsko politiko in nadnacionalno vlado (te konfederacije) z ekonomsko oblastjo. Pomembno je, da ne obstajajo administrativne ovire glede pretoka blaga, storitev in faktorjev.

Tabela 3.1: Osnovni teoretski tipi mednarodnih ekonomskih integracij

Politična aktivnost	Tip				
	Prosto-trgovinsko območje	Carinska unija	Skupni trg	Ekonomska unija	Popolna ekonomska unija
Odstranitev carin in kvot	Da	Da	Da	Da	Da
Skupne zunanje carine	Ne	Da	Da	Da	Da
Mobilnost faktorjev	Ne	Ne	Da	Da	Da
Harmonizacija ekonomskih politik	Ne	Ne	Ne	Da	Da
Popolno poenotenje ekonomskih politik	Ne	Ne	Ne	Ne	Da

Vir: Jovanović (2009, 9).

Pomembno se je zavedati, da proces integracije ne poteka nujno postopoma, od nižjih stopenj integracije do višjih. Države se lahko že na začetku sodelovanja odločijo za skupni trg ali ekonomsko unijo, v kolikor je to v skladu z njihovimi željami, pričakovanji in cilji.

Pomembno je tudi zavedanje, da so bile odločitve za ekonomsko integracijo zmeraj primarno politične, ekonomski vidiki pa so seveda igrali pomembno vlogo. Odločitev za opustitev dela nacionalne suverenosti glede obdavčitve trgovine je navadno sprejeta s strani politikov. Nenazadnje je bila tudi Evropska unija primarno ustanovljena z namenom izključitve možnosti vojne med Francijo in Nemčijo, ter kot priznanje, da je ti dve industrijsko močni in politično ambiciozni državi nujno vključiti v novo strukturo sveta v skladu z njuno dejansko močjo, ne pa z namenom liberalizacije trgovine. Ekonomska integracija je predstavljala sredstvo za dosego političnega cilja (Jovanović 2015, 9).

Že David Ricardo je učil, da pri mednarodni trgovini ne gre za konkurenco, temveč za medsebojno dobičkonosno izmenjavo, koordinacija ekonomskih politik in mednarodne ekonomske integracije pa poleg dobičkov lahko tudi ublaži ali celo reši število nacionalnih in mednarodnih gospodarskih problemov. Po mnenju Jovanovića (2015, 10–11) države vstopajo v ekonomske integracije in se poslužujejo gospodarskega sodelovanja:

- ker želijo zavarovati dostop do trgov držav partneric;
- ker želijo zavarovati in utrditi domače tržno orientirane reforme;
- ker želijo prilagoditi trgovinske ovire glede na preference vpletenih oz. sodelujočih držav;
- zaradi olajšanja investicij, izboljšanja raziskav in razvoja ter prenosa znanja;
- zaradi zaupanja med sodelujočimi državami;
- ker imajo zelo velike skupine držav lahko nasprotujoče si interese in cilje;
- ker ima integracija potencial, da oslabi in zmanjša moč pridobitniških interesov in monopolov;
- ker so integracijski sporazumi lahko uporabljani kot pogajalsko orodje s tretjimi državami;
- ker učinki in koristi trgovinskih pogojev izvoznikom nudijo koristi;
- ker prednosti in koristi od integracije na dolgi rok občutijo vsi;
- ker so dolgoročne dinamične koristi večje od možnih kratkoročnih statičnih stroškov;
- ker je mednarodna ekonomska integracija zaželena strategija, sploh za majhne in srednje velike države.

Nadalje Jovanović (2015, 11) pravi, da je ekonomsko učinkovitost možno pospešiti s politiko proste trgovine, saj ta spodbuja konkurenčnost. Racionalizira proizvodnjo blaga in storitev, ter omogoča vzpostavitev pogojev za višji življenjski standard in večjo blaginjo v prihodnosti. Primeri integracij kot so Evropska unija, EFTA in NAFTA pričajo o pozitivnih učinkih gospodarskega sodelovanja.

Gospodarsko sodelovanje in povezovanje tako državam sicer prinaša nekaj nevarnosti, kot so neenakomerna porazdelitev dobička in koristi, ter izguba carinskih prihodkov, vendar pa na drugi strani omogoča dostop do večjih trgov, olajšuje sodelovanje in specializacijo, zmanjšuje stopnje tveganja, prispeva k učinkovitosti razporejanja, zmanjšuje transakcijske stroške, preprečuje tržne anomalije, omogoča hitrejši pretok informacij in nenazadnje manj formalnih omejitev (tj. manj zakonodajnih in trgovinskih ovir), ter preko tega prinaša priložnost za povečanje trgovine in krepitev gospodarstva (Bennett 1977, 236–273). Tako lahko trdimo, da gospodarsko sodelovanje državam omogoča večjo koncentracijo kapitala. Damijan (1996, 160) nadalje pravi, da gospodarsko sodelovanje in ekonomske integracije vplivajo na povečanje mednarodne konkurenčnosti, s seboj pa prinašajo tudi večjo varnost in gospodarsko stabilnost. Kot pravi Udovič (2009, 46) o pomembnosti sklepanja sporazumov in drugih oblik sodelovanja na področju gospodarstva priča tudi število sklenjenih regionalnih trgovinskih sporazumov (npr. konec leta 2006 je bilo kumulativno sklenjenih 367 trgovinskih sporazumov, njihovo število pa iz leta v leto raste).

Mednarodno gospodarsko sodelovanje je po mnenju Köhlerja (2003) zelo pomembno ne samo za rast posameznih gospodarstev, temveč tudi za rast svetovne ekonomije. V preteklih desetletjih je globalizacija prinesla večjo medsebojno odvisnost. Ta soodvisnost gospodarstev pa zahteva bolj tesno mednarodno sodelovanje, da bi lahko zagotovili, da je ekonomska in finančna integracija vse bolj vključujoča in da deluje v korist vsem.

V zadnjih desetletjih se države tako vse bolj aktivno gospodarsko povezujejo na dvostranskem ali večstranskem nivoju, na regionalni in mednarodni ravni. Prizadevanja za gospodarsko sodelovanje se udejanjajo na mnogih forumih, tako na regionalni kot tudi globalni ravni. Globalne iniciative prinašajo skupne koristi, regionalne pobude pa krepijo samozadostnost in povečujejo priložnosti za sodelujoče države. Regionalno sodelovanje lahko posredno prinaša tudi globalne koristi, v kolikor ni introvertno, ampak je usmerjeno navzven. Köhler (2003) prav tako pravi, da je za trajnostno rast in obnovitev svetovnega gospodarstva

potrebno tesnejše sodelovanje, zlasti na dveh področjih – na področju mednarodne trgovine ter pri spodbujanju mednarodne finančne stabilnosti.

Dandanes so prevladujoča karakteristika obstoječe mednarodne ekonomije regionalni trendi integracije. Blackhurst in Anderson definirata regionalno ekonomsko integracijo kot proces zmanjševanja ekonomskega pomena nacionalnih meja znotraj geografskega območja, Lahiri pa regionalizem definira kot tendenco proti preferenčnim trgovinskim sporazumom med državami, ki pripadajo določeni regiji (Jovanović 2015, 3–4).

Regionalizem spodbuja mednarodno trgovino, poleg tega pa prihaja do harmonizacije standardov, odprave tehničnih ovir in podobno, kar krepi mednarodne trgovinske tokove. Regionalne integracije pa so lahko uspešne le v primeru liberaliziranosti – za uspeh regionalizma in integracije je namreč ključno, da so odstranjene ovire, predvsem ekonomske, seveda pa tudi politične in kulturne (Svetličič in Singer 1996, 22).

Regionalni trgovinski sporazumi pozitivno prispevajo h krepitvi temeljev trajne rasti. Pozitivni učinki zniževanja trgovinskih ovir na regionalni ravni so vidni v več primerih. Tako se je na primer s sklenitvijo Severnoameriškega prostotrgovinskega sporazuma Mehiki zelo hitro podvojil delež izvoza v BDP, in sicer na 27 %. Kot rezultat prostotrgovinskega območja v okviru Združenja držav jugovzhodne Azije (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN) in ostalih bilateralnih sporazumov je trgovina znotraj Azije zrasla iz 24 % celotne trgovine na začetku 1980ih na 40 % leta 2002⁴. Poleg tega je regionalno gospodarsko sodelovanje dopolnilo nacionalnim prizadevanjem za krepitev domačih finančnih trgov, saj spodbuja finančno stabilnost. Primeri takšnih prizadevanj preko regionalnega spodbujanja finančne stabilnosti so na primer ukrepi znotraj Azijsko-pacifiškega ekonomskega sodelovanja (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC) in ASEAN. Pod okriljem APEC so države sprejele pobude za krepitev korporativnega vladovanja, za podporo bolj prostim in stabilnim tokovom kapitala ter za krepitev varnosti in razvoj kreditno garancijskih trgov, v okviru ASEAN pa države spodbujajo ukrepe na področju razvoja kapitalskega trga, liberalizacije kapitala, liberalizacije finančnih storitev in medsebojnega valutnega

⁴ Seveda pa se je potrebno zavedati, da rast izvoza in trgovine v neki državi ne pomeni nujno povečanje blaginje prebivalcev te države. Prav tako rast BDP ne pomeni povečanje blaginje vseh družbenih slojev, mnogokrat se namreč z rastjo BDP poveča le blaginja lastnikov kapitala, ne pa tudi blaginja delavcev, upokojenecv in podobno. Kot bomo videli v nadaljevanju, imajo takšni sporazumi lahko tudi pasti in prinašajo velika tveganja, tako za šibkejšje države, kot tudi šibkejšje sloje prebivalstva v neki državi.

sodelovanja. Med prednosti, ki jih prinaša sodelovanje na gospodarskem področju na regionalni ravni spadajo tudi boljša transparentnost, zmanjšanje tveganj finančnih kriz, okrepljena tržna infrastruktura, razvoj poglobljenih in širših kapitalskih trgov, zmanjšanje izpostavljenosti držav v regiji tečajnim neskladjem in zapadlostim, ter spodbujanje razvoja koristnih mednarodnih varnostnih mrež. Prav tako si lahko na regionalnem nivoju sodelujoče države lažje prilagodijo trgovinsko politiko in ovire svojim željam in potrebam kot na globalni ravni (Köhler 2003).

Tako danes obstaja kar nekaj regionalnih integracij in navez, med katere uvrščamo Evropsko unijo (European Union - EU), Afriško unijo (African Union – AU), Arabsko ligo (Arab League – AL), Organizacijo ameriških držav (Organization of American States – OAS), Zvezo NATO (North Atlantic Treaty Organization – NATO), Severnoameriški sporazum o prosti trgovini (North American Free Trade Agreement – NAFTA), Združenje držav jugovzhodne Azije (Association of Southeast Asian Nations – ASEAN), Južni skupni trg (Southern Common Market – Mercosur), Azijsko pacifiško ekonomsko sodelovanje (Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC), Evropsko prostotrgovinsko območje (European Free Trade Area – EFTA), Združenje za regionalno sodelovanje v južni Aziji (South Asian Association for Regional Cooperation – SAARC), Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav (The Economic Community of West African States – ECOWAS), Svet za sodelovanje Arabskih zalivskih držav (Gulf Cooperation Council – GCC), Južnoafriška razvojna skupnost (Southern African Development Community – SADC), Medvladna agencija za razvoj (Intergovernmental Authority on Development – IGAD) in tako dalje.

Kljub prednostim regionalnega povezovanja pa mnogi ekonomisti opozarjajo, da regionalne in bilateralne gospodarske navezave niso substitut za multilateralni pristop k gospodarskemu sodelovanju. V primeru, da regionalno gospodarsko sodelovanje postane prevladujoči fokus trgovinske politike, se sistem skupnih koristi poruši, saj regionalno povezovanje – kljub nekaterim globalnim koristim – večinoma prinaša koristi le določeni regiji, istočasno pa škoduje tretjim državam, ki v integracijo niso vključene. Regionalno gospodarsko sodelovanje je namreč zasnovano tako, da z odpravo trgovinskih ovir med določenimi državami v regiji tem državam olajša medsebojno trgovino ter jim omogoča kopičenje dobičkov na podlagi te liberalizacije trgovine. Kopičenje dobičkov posledično omogoča hitrejšo rast in razvoj, a le tem državam, ne pa tudi ostalim državam, ki v to regionalno sodelovanje niso vključene. Na

tak način nato te države pridobivajo gospodarsko prednost pred ostalimi državami, včasih tudi na račun ostalih držav. Gospodarska prednost tem državam nato omogoča politično dominacijo v mednarodni skupnosti. Poleg tega lahko regionalni trgovinski sporazumi upočasnijo ali celo zaustavijo napredek na globalni ravni, saj ima koristi od takšnih sporazumov le nekaj držav (Köhler 2003; Jovanović 2015, 29–34).

Spomnimo se, da je bila širitev globalne trgovine in blaginje v drugi polovici 20. stoletja mogoča predvsem v kontekstu multilateralne vzajemnosti in skupnih pravil. Zaradi tega Mednarodni denarni sklad neprestano spodbuja multilateralni pristop kot osrednji element globalne trgovinske politike⁵. Regionalizem mora biti gradnik – ne pa kamen spotike – na poti k širšemu gospodarskemu sodelovanju in trgovinski integraciji. Regionalne integracije in globalne integracije morajo tako potekati vzporedno. Svetličič in Singer (1996, 23) pravita, da regionalne integracije niso substitut za globalizacijo, temveč le del nje, predvsem pa pot do nje. Po njunem so regionalne integracije le korak k multilateralnim integracijam na globalnem nivoju. Potrebno je skupno globalno doseganje gospodarske rasti in blaginje, ter skupni pristop k zagotavljanju delovnih mest, odpravljanju revščine in zagotavljanju boljših pogojev za poslovanje podjetij in tehnološke inovacije. Koristi morajo biti deljene, ne pa zgoščene na določenem regionalnem območju, kar posledično takemu regionalnemu območju omogoča tako gospodarsko kot tudi politično prevlado nad drugimi deli sveta (Köhler 2003).

Tako lahko rečemo, da države in mednarodna skupnost kot celota lahko sama zagotovi temelje za trajnostno rast. Liberalizacija trgovine in ukrepi za krepitev ogrodja mednarodnega finančnega sistema sta ključna. Regionalne pobude in sodelovanje imajo pri tem pomembno vlogo, a morajo biti usmerjeni navzven in komplementarni mednarodnim, globalnim prizadevanjem (Köhler 2003).

3.2.3 VELIKI IN MALI IGRALCI V MEDNARODNI SKUPNOSTI

Mnogi strokovnjaki so mnenja, da gospodarsko povezovanje pozitivno vpliva na gospodarsko rast in blaginjo vseh držav. Argumenti Adama Smitha so pokazali na to, da lahko imajo od trgovine koristi vse sodelujoče države in da trgovina ni igra na škodo ene strani, kot so

⁵ Ekonomska globalizacija vključuje različne oblike mednarodne integracije, vključujoč mednarodno trgovino, multinacionalne neposredne tuje investicije, gibanja kratkoročnih portfeljskih skladov, tehnološko difuzijo in čezmejne migracije (Bhagwati 2004, ix).

domnevali merkantilisti. Dejstvo, da je trgovina lahko vzajemno koristna, je bilo pomemben argument za povečanje trgovinske izmenjave in zmanjševanje številnih ovir, ki so značilne za merkantilistično obdobje (Hojnik 2009, 8).

V namen razumevanja različnih tipov igralcev v mednarodni skupnosti je potrebno najprej definirati, kdo so veliki igralci in kdo mali igralci v mednarodni skupnosti.

Država je politična enota in enota ekonomske akcije, njena moč in pozicija v mednarodni skupnosti pa sta odvisna tudi od njene velikosti (Damijan 1996, 57). Definicija velikosti oziroma majhnosti neke države je pogosto zelo problematična, saj ne obstaja preprosta definicija velikosti države. Pri opredelitvi držav ločimo med velikostjo v smislu ozemeljske velikosti države, ter velikostjo v smislu njene moči, vpliva in položaja v mednarodnem sistemu. Ko govorimo o ozemeljski velikosti ločimo med veliko državo, srednjo državo, majhno državo in mikro državo. Ko pa govorimo o položaju države v mednarodnem sistemu uporabljamo izraze velesila (*super power*), velika sila (*big power*) in mala sila oz. mala država (*small power*) (Bučar 2012).

V pričujočem delu nas predvsem zanima velikost države v smislu njene moči in vpliva, ki jo določimo s kombinacijo vseh kriterijev. Tako bom za države z velikim vplivom uporabljal izraze velike države, velesile in veliki igralci, za države z manjšim vplivom pa male države in mali igralci. Poimenovanje se bo zmeraj nanašalo na položaj države v mednarodni skupnosti ter na njeno moč in vpliv, ter nikoli le na njeno ozemeljsko velikost.

V prvi fazi lahko tako kriterije za presojanje velikosti razdelimo v dve skupini - kvantitativne in kvalitativne (Damijan 1996, 59–63):

1) kvantitativni kriteriji:

- ozemeljska velikost,
- demografska velikost oz. število prebivalcev,
- velikost trga,
- posedovanje naravnih virov,
- velikost produktivnih kapacitet,
- kupna moč države,
- narodni dohodek na prebivalca,

- delež v svetovni trgovini,
- bruto domači proizvod.

2) kvalitativni kriteriji:

- moč, ki jo ima država v mednarodnih političnih in ekonomskih odnosih (politična, vojaška in gospodarska moč),
- možnost vodenja samostojne zunanje, notranje in ekonomske politike,
- kriterij odvisnosti,
- kriterij dejanske samostojnosti države,
- kriterij povezovalnih ali razdruževalnih teženj,
- psihologija in prestiž države (percepcija, ki jo ima država sama o sebi in percepcija, ki jo imajo druge države o tej državi).

Pri kvantitativnih kriterijih gre tako za kombinacijo ozemeljskih, demografskih in ekonomskih kriterijev, pri kvalitativnih kriterijih pa gre predvsem za politične kriterije.

Kot pravi Damijan (1996, 61–3) tako na primer pri kriteriju možnosti, ki jo ima država za vodenje samostojne zunanje, notranje in ekonomske politike velja, da je država srednja ali velika, v kolikor ji njena velikost omogoča vodenje samostojne politike. V kolikor pa mora država svojo na primer ekonomsko politiko v praksi prilagajati politiki, ki jo izvaja ena ali več sosednjih velikih držav, pa govorimo o mali državi. Tak primer je na primer Avstrija, ki je ozemeljsko, demografsko in ekonomska majhna, hkrati pa je njena ekonomska politika, ki je sicer samostojna, močno vezana na odločitve in smernice nemške ekonomske politike. Zelo dobro sta kriterij za velikost države v mednarodnih odnosih opredelila Leduc in Weiller (v Damijan 1996, 61)⁶, ki pravita, da je kot majhno državo mogoče opredeliti tisto državo, ki se ni sposobna upreti zunanjim vplivom in ki mora ob najboljših vplivih sprejeti tudi najslabše. Poleg tega male države ne morejo vplivati na svoje izvozne in uvozne cene, svetovna ponudba in povpraševanje sta zanje neskončno elastični, zato so pogoji menjave zanje vnaprej določeni. Kot veliko državo pa lahko opredelimo tisto, ki je dovolj samostojna ter je samostojna tudi pri oblikovanju svoje ekonomske politike, da lahko ustrezno odgovori na zunanje izzive in zagotavlja svojemu gospodarstvu maksimalno stabilnost, ko se odločilni dejavniki gospodarskega razvoja uvažajo. Nadalje po kriteriju povezovalnih ali

⁶ Leduc, G. in J. Weiller. 1960. The Size of the Economy and its Relation to Stability and Steady Progress. V *Economic Consequences of the Size of Nations*, ur. E. A. G. Robinson, 200–219. London: Macmillan.

razdruževalnih teženj velja, da velike države nimajo izrazitih povezovalnih teženj (npr. Kitajska, Rusija, ZDA, Japonska), srednje in male države pa imajo povezovalne težnje, ki jih narekujejo predvsem potrebe po preživetju ter potrebe za doseganje ekonomij obsega (mednje na primer spadajo Evropska unija, EFTA, APEC, ASEAN, itd.). Male države naj bi bile regionalno veliko bolj aktivne, saj na tak način želijo povečati svojo moč in vpliv v mednarodni skupnosti. Preko povezovanja z drugimi državami si namreč lažje zagotovijo preživetje in dosežejo svoje cilje. Kljub temu pa so v obstoječem kapitalističnem sistemu zaradi koncentracije kapitala za prosto trgovino oziroma regionalne ekonomske integracije zelo zainteresirane tudi razvite države.

Velika gospodarstva še vedno prevladujejo tako v mednarodni trgovini kot tudi regionalnih in globalnih integracijah, ter posledično dominirajo v mednarodnem sistemu. Vendar pa mnogi ekonomisti zagotavljajo, da to ne pomeni, da male države nimajo koristi od mednarodne trgovine. V mednarodnem sistemu se lahko povezujejo v zaveznitva, ter tako poskrbijo da so slišane, da vplivajo na agendo in da uživajo koristi mednarodnega sodelovanja. Singer meni, da regionalna gospodarska sodelovanja za države v razvoju predstavljajo varno mesto (*'safe haven'*), saj bi bile v nasprotnem primeru izključene in podvržene nevarnosti marginalizacije. (Svetličič 1996, 89; Svetličič in Singer 1996, xiii). Jovanovič (2015, 11) poleg tega pravi, da imajo male države definitivno ekonomske koristi od ekonomskega sodelovanja, saj jim relativno omejena domači trg in ponudba mnogokrat preprečujeta uporabo najbolj učinkovitih tehnologij, cene so višje, standard življenja pa nižji. Gospodarsko sodelovanje v obliki ukinitve carin in necarinskih omejitev ter mednarodne koordinacije gospodarskih politik in integracije lahko predstavlja rešitev problema majhnosti države, saj se tako izboljša, poveča in zavaruje dostop do trgov držav partneric. Liberalna trgovina in fleksibilna gospodarska politika je za malo državo veliko bolj dobičkonosna kot dolgotrajne protekcionistične politike. Love in Lattimore (2009, 56–61) izpostavljata analizo OECD iz leta 2009 ki pravi, da bi v primeru popolne ukinitve vseh carin malo več kot polovica vseh koristi pripadla državam v razvoju. Tako menita, da ima svobodna trgovina in gospodarsko povezovanje koristi za vse, tako za razvite države kot tudi države v razvoju.

Kritiki pa na drugi strani izpostavljajo, da takšno gospodarsko povezovanje ni koristno za vse enako, temveč predvsem za tiste, ki v tem procesu dominirajo, za velika in razvita gospodarstva (Bhagwati 2004, ix). Ker se male države mnogokrat počutijo ogrožene s političnega in varnostnega vidika, želijo svojo šibko pozicijo okrepiti s sodelovanjem in

integracijo z drugimi državami, vendar pa so njihove integracije šibkejše od integracij močnejših držav (Svetličič in Singer 1996, 18). Male in manj razvite države so mnogokrat marginalizirane, tudi v primerih, kadar so v sodelovanje vključene. Sodelovanje jim namreč prinaša manj koristi in več tveganj kot velikim igralcem. Poleg tega morajo male države, predvsem pa mikro države, svojo gospodarsko politiko nujno podrediti politiki prevladujočih držav v svetovnem merilu, da bi preživele (Damijan 1996, 61).

Amoroso (1998, 52) pravi, da sta tako globalizacija kot tudi gospodarsko povezovanje usmerjena v nadzorovanje trga in razpoložljivih virov, z namenom naraščanja svetovnih dobičkov. Privilegirane skupine, ki imajo v rokah moč, izkoriščajo to gospodarsko načrtovanje, koordinacijo in integracijo v svojo korist. Nadalje pravi, da je ideologija konkurenčnosti in prostega trga uporabljena le kot orodje velikih igralcev, da pridobivajo vse večjo moč nad šibkejšimi igralci.

Nekateri strokovnjaki pravijo, da se relativni položaj malih držav v dobi globalizacije in z mednarodnim gospodarskim sodelovanjem krepi, na drugi strani pa mnogi opozarjajo, da se morajo male države v dobi globalizacije boriti za preživetje. S povezovanjem vodilnih razvitih držav se namreč le še krepi vrzel med razvitimi državami in državami v razvoju, ter med malimi in velikimi državami. Marsikdaj namreč tako prosta trgovina, kot tudi kapitalistične gospodarske integracije, na eni strani krepijo močne, vladajoče države in družbene sloje, na drugi strani pa šibkejše države in družbene sloje potiskajo še bolj na margino. Prosta trgovina lahko tako ob krepitvi posamičnih centrov moči povzroči nazadovanje in večjo marginalizacijo periferije. Zaradi tega bi bilo potrebno svobodno trgovino vedno kombinirati z zaščito strateških panog, predvsem šibkejših akterjev, da ne postanejo strateško odvisni od drugih – na primer zaščita proizvodnje hrane, izkoriščanja rudnih bogastev, gozdov in tako dalje. Seveda pa to ni v interesu močnejših, saj jim takšna politika proste trgovine brez omejitev koristi. Poleg tega se v primeru gospodarskih integracij kapital vedno bolj koncentrira v teh močnejših državah, nerazvite regije pa se soočajo s še hujšim siromašenjem. Vidimo lahko, da si periferija Evrope kljub skupnim politikam in uvedbi evra še ni opomogla in se z ozirom na blaginjo ni približala centru, temveč se le-temu še bolj oddaljuje. Zaradi takšnih učinkov se razvite močnejše države zmeraj bolj zavzemajo za integracijo kot šibkejše. Te si zaradi takšnih negativnih učinkov velikokrat raje zavzemajo za avtonomijo.

Seveda so s prilagajanjem in skrbnim načrtovanjem liberalizacij koristi mnogo večje kot tveganja, tako za razvite države in velike države, kot tudi države v razvoju in male države, vendar pa z liberalizacijo in gospodarskim sodelovanjem največ pridobijo veliki igralci. Zaradi tega so tudi sami največji zagovorniki tako proste trgovine kot tudi gospodarskega povezovanja. Tako lahko trdimo, da gospodarsko sodelovanje preko ustvarjanja dobičkov in koncentracije kapitala vpliva na razporeditev moči in vpliva različnih akterjev v svetovnem gospodarstvu.

4 ANALIZA IN RAZISKOVALNI REZULTATI

4.1 RAZISKOVANJE H1: BOJ VELIKIH IGRALCEV ZA PREVLADO NA GOSPODARSKEM PODROČJU

Vpliv in pomen mednarodnih ekonomskih integracij rasteta, obstoj in širjenje preferenčnih trgovinskih sporazumov pa celo oblikujeta obliko, naravo in včasih tudi usmeritev svetovne proizvodnje in trgovinskega sistema. Sporazumi o gospodarskem sodelovanju in integracijski sporazumi so postali pomemben element večine nacionalnih in mednarodnih ekonomskih političnih odločitev. Skoraj vsaka država na svetu je članica vsaj ene integracije, oziroma ima podpisan vsaj en sporazum o trgovinski liberalizaciji ali integracijski sporazum z drugo državo ali več državami. Kapital danes namreč predstavlja veliko moč in vpliv v globalnih zadevah, zaradi česar je potreba po koncentraciji kapitala v sistemu svetovne kapitalistične proizvodnje postala velika silnica, ki neizbežno vpliva tudi na aktivnosti države. To je spodbudilo države, da so postale pozorne na globalno koncentracijo kapitala in da zato s svojimi aktivnostmi posegajo na mednarodno raven. Eden od pokazateljev tega je prav gotovo naraščajoča multilateralnost med državami, ki se odraža tudi skozi mednarodne sporazume na področju gospodarstva. Pri tem so seveda v prednosti velike in močne države v mednarodni skupnosti, ki v svetovnem tekmovanju zasledujejo interese lastnega kapitala (Sholte 1997, 429–30; De Goede 2003, 82).

Države poskušajo prek ekonomskih integracij zavarovati dostop do tujih trgov, spodbuditi rast in doseči višjo stopnjo nacionalne blaginje. Uspešnost doseganja teh ciljev pa se razlikuje od regije do regije. V Evropski uniji je po ukinitvi carin in kvot leta 1968 poglobljanje integracije pokrilo področja kot so konkurenčnost, javna naročila in storitve, ter tako postavilo precedens za multilateralna pogajanja in sporazume na temo teh področij. Mednarodna ekonomska integracija je postala popularna ekonomska strategija tudi v manj razvitih delih sveta. Države v razvoju so začele sklepati medsebojne trgovinske sporazume in snovati gospodarske skupnosti, kot sta na primer Sporazum o južnoazijskem prostotrgovinskem območju (SAFTA) in Južnoafriška razvojna skupnost (SADC), da bi povečale trgovino in spodbudile rast. Hkrati pa so države v razvoju spremenile svoje navznoter usmerjene integracijske strategije in začele izboljševati tudi ekonomske vezi s t.i. razvitim Severom (Jovanović 2015, 1).

Od sredine 1980-ih se je v svetovnem gospodarstvu zgodilo mnogo sprememb. Evropska unija in Združene države Amerike so poglobile in razširile svoje integracije, poleg že obstoječih integracij med podobnimi državami po principu Sever–Sever in Jug–Jug pa so nastale mešane integracije, med razvitimi državami kot so Združene države Amerike in Kanada na eni strani, ter državami v razvoju kot je Mehika na drugi. Evropska unija je prav tako začela sklepati preferenčne sporazume z državami v razvoju (Jovanović 2015, 1–2).

Stopnja gospodarskega sodelovanja na bilateralni, regionalni in mednarodni ravni se je povečala, gospodarsko sodelovanje je postalo nepogrešljiv element gospodarske politike držav, regionalne integracije in multilateralni trgovinski sistem pa predstavljata osrčje trgovinske in investicijske politične razprave. V mednarodni skupnosti smo tako priča vse večji proliferaciji trgovinskih sporazumov, ki jih države in skupine držav sklepajo z namenom doseganja gospodarske rasti in večanja dobičkov. Gospodarsko povezovanje namreč pozitivno vpliva na povečevanje gospodarske moči v mednarodnem gospodarskem prostoru. Na tak način se tako pri akterjih koncentrira kapital, kar jim omogoča izboljšanje svoje pozicije v svetovnem gospodarstvu in moči v svetovni politiki.

V sklopu tega poglavja bodo tako analizirana naslednja raziskovalna vprašanja in hipoteza:

- RV1: *Ali se strukturna potreba kapitala po koncentraciji odraža v naraščajoči multilateralnosti med državami?*
- RV2: *Ali in kako se spreminjajo razmerja moči v svetovnem gospodarstvu? Ali se kot posledica povečevanja vpliva naglo razvijajočih se gospodarstev zmanjšujeta moč in vpliv ZDA in EU v globalni ekonomiji?*
- RV3: *Kakšen pomen in vpliv imajo trgovinski sporazumi na gospodarstva posameznih držav in na razmerja moči v mednarodnem ekonomskem prostoru?*
- H1: *Na svetovnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za čim večjo koncentracijo kapitala, s težnjo po prevladi na gospodarskem področju.*

V namen preučevanja hipoteze, da na svetovnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za čim večjo koncentracijo kapitala, s težnjo po prevladi na gospodarskem področju, bom preko analize glavnih akterjev v svetovnem gospodarstvu, nekaterih gospodarskih integracij in sporazumov o liberalizaciji trgovine, obravnaval razporeditev moči in vpliva v svetovnem gospodarstvu.

4.1.1 HEGEMONA SVETOVNEGA GOSPODARSTVA

Po drugi svetovni vojni je bila multilateralna trgovina zaznamovana predvsem s transatlantsko trgovinsko politiko. V zadnjih desetletjih so mednarodno gospodarsko, pa tudi politično agendo, postavljale Združene države Amerike in Evropska unija, sodelovale so pri ključnih kompromisih, ter okoli svojih bilateralnih sporazumov zgradile multilateralne gospodarske sporazume in svetovni trgovinski sistem (Peterson 2004, 36).

Tako Evropska unija kot Združene države Amerike sta veliki in aktivni zagovornici liberalizacije in proste trgovine. Mednarodna trgovina predstavlja velik delež njunega BDP, v mednarodnih ekonomskih odnosih pa sta obe zelo aktivni. V namene analize razmerij moči bom najprej posamično analiziral gospodarstvo in trenutno gospodarsko klimo v vsakem izmed obeh hegemonov.

4.1.1.1 Evropska unija

Enega izmed največjih integracijskih dosežkov predstavlja Evropska unija (EU). Integracija je tako poglobila kot tudi razširila Evropo. Evropska unija je največja enotna trgovinska entiteta na svetu, ki predstavlja več kot 20 odstotkov celotne svetovne trgovine. V primerjavi z ostalimi akterji je Evropska unija drugačna, velikokrat se za njo v svetu politične ekonomije uporablja izraz »*sui generis*«, kar v prevodu pomeni svoje vrste, unikatna. Evropska unija namreč ni tipična država z nacionalno vlado, temveč je nadsocijalna tvorba, sestavljena iz 28 držav članic. Prav ta združitev tolik držav je EU prinesla tako močno pozicijo v svetovnem gospodarstvu, 28 gospodarstev združenih v eno enoto je namreč mnogo močnejših kot vsako gospodarstvo posebej. Trenutno je tako Evropska unija največji igralec na globalnem trgovinskem prizorišču (Evropska komisija 2015a). Eden od ciljev osnovanja Evropske unije je bil poleg zagotovitve miru in stabilnega okolja tudi olajšati trgovino med državami članicami.

Poročila Eurostata (2014) o gospodarski situaciji v Evropi kažejo, da je BDP Evropske unije v letu 2013 zrasel za 0,1 odstotne točke v primerjavi z letom 2012, v vrednosti 13.08 bilijonov evrov. Glede na podatke o svetovni trgovini je trgovinski delež Evropske unije v letu 2013 znašal 1,68 bilijona evrov v uvozu in 1,74 bilijona evrov v izvozu, kar skupno znaša 3,42 bilijonov evrov za trgovino. Saldo mednarodne menjave znaša 54 milijard trgovinskega

presežka. Prvič po letu 2003 se je tako zgodilo, da je Evropska unija doživela trgovinski presežek.

Med vodilne uvozne trgovinske partnerje spadajo Kitajska (280,01 milijard evrov), Rusija (206,48 milijard evrov) in ZDA (195,99 milijard evrov). Med vodilne izvozne trgovinske partnerje pa spadajo ZDA (288,24 milijard evrov), Švica (169,59 milijard evrov) in Kitajska (148,27 milijard evrov). Ko pogledamo podatke o izvoznih in uvoznih partnerjih vidimo, da so v skupnem vodilni trgovinski partner Evropske unije Združene države Amerike, skupna trgovina med njima namreč znaša 484,23 milijard evrov. Največji del njune mednarodne menjave - tako izvoza kot tudi uvoza - se odvija v sektorjih kot so stroji in oprema, kemikalije, goriva, računalniška in elektronska oprema in rudarski proizvodi (2013, 8–13).

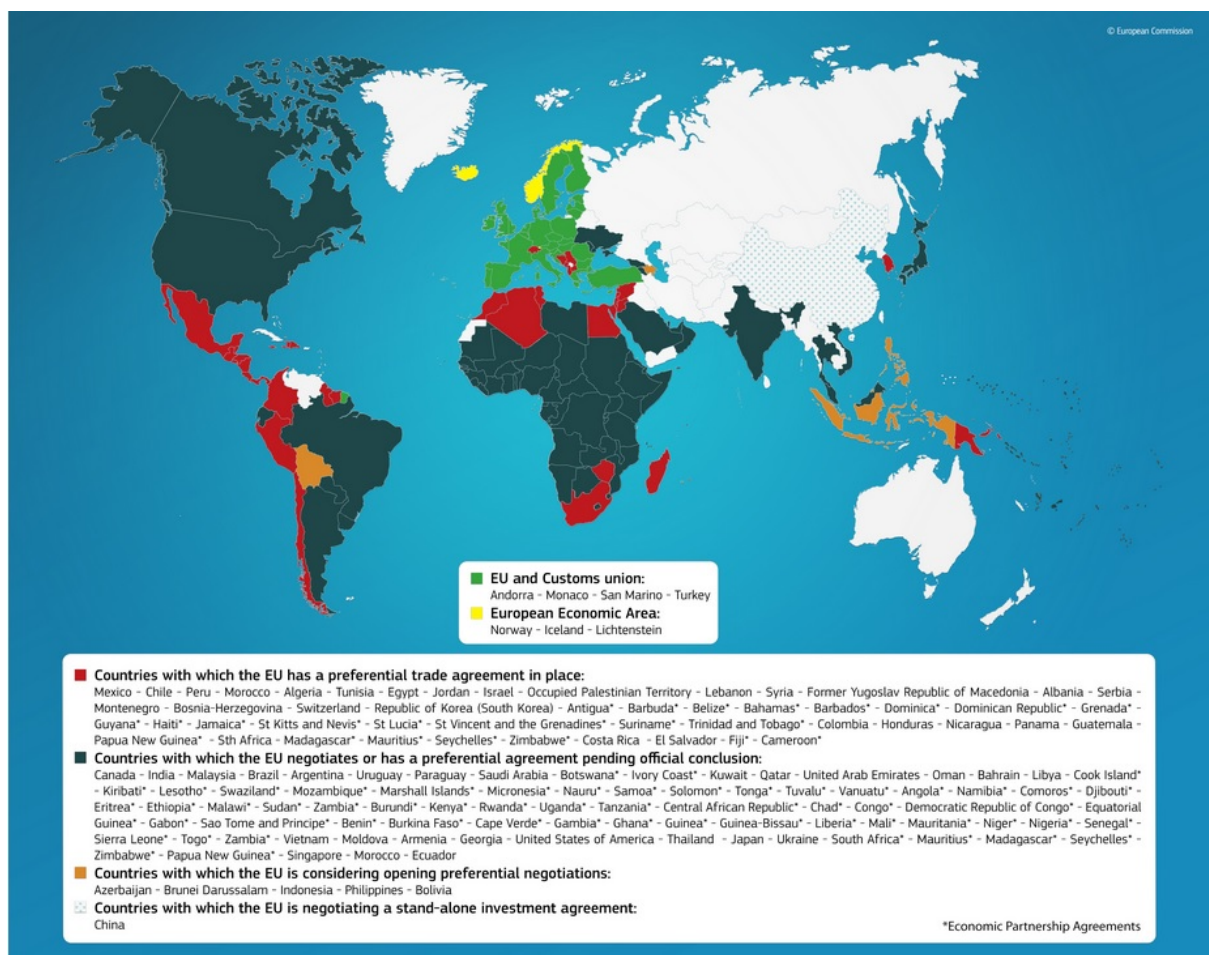
Evropska unija je po svojem nastanku zelo hitro postala eden glavnih akterjev v globalni trgovinski politiki. Že od samega nastanka je bila orientirana v smeri proste trgovine. V 113. členu Pogodbe o evropski gospodarski skupnosti (1957) so države članice zavezale ne le k interni koordinaciji trgovinskih politik, ampak tudi k aktivni vlogi pri liberalizaciji svetovne trgovine (Smith 2004, 297). Evropska unija je tako danes eno izmed najbolj odprtih gospodarstev na svetu. Povprečne carine na blago so zelo nizke, več kot 70 % uvoza pa v EU vstopu po znižanih carinah ali brez carin. Storitveni trg je široko odprt, prav tako pa ima v svetovni primerjavi EU najbolj odprt naložbeni režim (Evropska komisija 2015a).

Zunanja trgovinska politika Evropske unije je torej zelo odprta. Še posebej odprt trgovinski odnos Evropska unija vodi z državami v razvoju. Je vodilni trgovinski partner kar 80 državam, zaradi česar predstavlja največjo trgovinsko bazo oz. trgovinsko središče na svetu. Prav tako je Evropska unija predstavlja največji svetovni investicijski režim z ozirom na tuje neposredne investicije – je tako največji investitor kot tudi prejemnik investicij.

Prevladujoča značilnost zunanjega okolja EU je odnos z drugimi industrijskimi državami in skupinami. Zlasti odnos z ZDA vključuje največje tokove blaga, storitev in kapitala v svetovnem gospodarstvu. Poleg tega so tudi povezave Evropske unije s sosednjimi državami v Evropi konsistentne, mnogo držav, ki so bile prej kategorizirane kot sosednje države, pa je danes članic Evropske unije. Gospodarske povezave z Japonsko niso tako močne kot z ZDA, vendar pa kljub temu Japonska predstavlja pomembnega trgovinskega partnerja Evropske unije. Naslednji ključni poudarek trgovinske politike EU so odnosi s t.i. bližnjo tujino:

državami srednje in vzhodne Evrope, državami bivše Sovjetske unije in državami Mediterana. Kar nekaj teh odnosov, predvsem z državami bivše Sovjetske unije, je bilo med hladno vojno zatrtih, vendar pa je po koncu hladne vojne izbruhnilo ponovno urejanje trgovinske politike med državami, ki so iskale nove vzorce menjave in želele stabilizirati posledice prekinitve trgovanja. Nenazadnje pa EU sodeluje tudi s t.i. daljno tujino – z Afriškimi državami, karibskimi skupinami držav, Pacifikom in tako dalje. Gre predvsem za manj razvite države, pri sodelovanju s katerimi je poudarek na rekonstrukciji gospodarstva in tehnični pomoči, pa tudi specifičnih določbah za dostop na trg občutljivega blaga. Pomembno pa se je zavedati, da ima Evropska unija s svojimi trgovinskimi partnerji različne odnose. Medtem ko so odnosi med EU in ostalimi razvitimi partnericami odnosi soodvisnosti, pa gre pri sodelovanju EU s t.i. bližnjo in daljno tujino za odnose asimetrije in vzorce odvisnosti (Smith 2004, 297–9).

Slika 4.1: Zemljevid zunanjetrgovinskih odnosov EU

Vir: Evropska komisija (2015b).

Evropska unija ima podpisanih 50 preferenčnih trgovinskih sporazumov, o podpisu takšnega sporazuma pa se pogaja še z 83 državami, mednje spadajo tudi Združene države Amerike, s katero se pogaja o podpisu TTIP. Poleg tega Evropska unija razmišlja o odprtju pogajanj o prostotrgovinskem sporazumu še s petimi dodatnimi državami. Trenutno potekajo tudi pogajanja med Evropsko unijo in Kitajsko o podpisu samostojnega sporazuma o naložbah (Evropska komisija 2015b).

Preferenčni trgovinski režim Evropske unije obsega države iz vseh koncev sveta, med drugim Mehiko, Čile, Peru, Maroko, Tunizijo, Jordan, Egipt, Sirijo, Izrael, Palestino, Makedonijo, Albanijo, Srbijo, Bosno in Hercegovino, Švico, Južno Korejo, Bahame, Dominikansko republiko, Haiti, Jamajko, Kolumbijo, Honduras, Nikaragvo, Gvatemalo, Madagaskar, Južnoafriško republiko, Kostariko, Kamerun in tako dalje. Med države s katerimi še potekajo pogajanja o preferenčnem trgovinskem sporazumu pa poleg Združenih država Amerike spadajo Kanada, Indija, Brazilija, Argentina, Urugvaj, Paragvaj, Savdska Arabija, Kuvajt, Katar, Oman, Združeni arabski emirati, Libija, Bahrajn, Samoa, Tonga, Etiopija, Sudan, Zambija, Ruanda, Tanzanija, Uganda, Čad, Kongo, Kenija, Gana, Liberija, Togo, Tajska, Japonska, Ukrajina, Vietnam, Armenija in tako dalje (Evropska komisija 2015b).

Jasno je, da je preferenčni trgovinski režim Evropske unije obsežen, le-ta pa s prizadeva za njegovo nadaljnjo širitev. Namen preferenčnega trgovinskega sporazuma je namreč dati prednostni dostop do nekaterih izdelkov preko zmanjšanjem carin, ne pa tudi njihove popolne ukinitve. Gre za prvo fazo ekonomske integracije, ki se velikokrat razvije v prostotrgovinski sporazum. Preko prostotrgovinskih sporazumov želi EU pridobiti dostop do novih trgov, povečati naložbene priložnosti, znižati cene trgovanja (preko odprave carinskih dajatev), povečati hitrost trgovanja (preko vzpostavitve skupnih pravil in standardov), ter vzpostaviti bolj predvidljivo in stabilno politično in ekonomsko okolje (preko skupnih zavez na področjih, ki vplivajo na trgovino, kot so pravice do intelektualne lastnine, pravila o konkurenčnosti, okvir javnih naročil in podobno) (Evropska komisija 2015b).

Poleg tega, da Evropska unija sodeluje s posameznimi državami na področju trgovine, pa sodeluje tudi s skupinami držav in regionalnimi organizacijami. Med takšne skupine in regionalne organizacije spadajo na primer Evro-mediteransko partnerstvo, Mercosur in ASEAN. Glavni cilj Evro-mediteranskega partnerstva je osnovevanje poglobljenega evro-mediteranskega prostotrgovinskega območja, z odstranjenimi trgovinskimi in naložbenimi

ovirami med Evropsko unijo in državami južnega Mediterana. Evro-mediteranski pridružitveni sporazumi so v veljavi s skoraj vsemi partnerji iz tega območja (z izjemo Libije in Sirije), obsegajo pa določila v zvezi z liberalizacijo trgovine z blagom. Evropska unija že načrtuje pogajanja o nadaljnji liberalizaciji trgovine s temi partnericami na področju kmetijstva, storitev in tako dalje. Trenutno pa pogajanja o trgovinskem sporazumu potekajo med Evropsko unijo in Mercosurjem, ki bo del skupnega sporazuma o regionalnem političnem in gospodarskem sodelovanju med EU in Mercosurjem. Cilj trgovinskega sporazuma je liberalizacija trgovine tako na področju industrijskega in kmetijskega blaga, kot tudi na področju storitev, ter izboljšanje predpisov na področju javnih naročil, intelektualne lastnine, carin in tehničnih trgovinskih ovir. Sicer pa ima EU že sklenjene bilateralne sporazume o partnerstvu in sodelovanju s posameznimi članicami Mercosur-ja, kot so Argentina, Brazilija, Paragvaj in Urugvaj. Po tem ko je Evropska unija leta 2006 prepoznala ASEAN kot eno izmed prioriternih regij, sta regiji začeli pogajanja o medsebojnem prostotrgovinskem sporazumu. Pogajanja so bila prekinjena, z namenom, da bo Evropska unija najprej sklenila bilateralne prostotrgovinske sporazume z državami članicami ASEAN-a. Trenutno tako potekajo pogajanja s Singapurjem, Malezijo, Vietnamom in Tajsko, v prihodnosti pa EU in ASEAN načrtujeta sklenitev medregijskega skupnega sporazuma. (Evropska komisija 2015c; 2015č; 2015d).

Tako poleg sklepanja in razvijanja odnosov z državami, Evropska unija razvija odnose tudi z drugimi regionalnimi skupinami in je razvila konsistentno politiko spodbujanja in ohranjanja teh odnosov. Povezave s takšnimi regionalnimi skupinami kot so Mercosur in ASEAN pa niso pomembne le zaradi interesov Evropske unije, ki se tičejo trgovinske politike, temveč tudi zaradi konkurence med vodilnimi trgovinskimi entitetami na globalnem prizorišču.

Vsi ti podatki o mednarodni trgovini in trgovinskih partnerjih Evropske unije pričajo o njeni močni ekonomski poziciji v svetovnem gospodarstvu in vplivu na gospodarsko agendo v mednarodni skupnosti, zaradi česar lahko trdimo, da je Evropska unija velesila v svetovnem gospodarstvu (Chaoui 2013, 8–13). Evropska unija ostaja zavezana prosti trgovini, saj ji je v interesu, da čim večji del svoje trgovine liberalizira in tako pripomore k olajšanju mednarodne izmenjave, povečanju trgovine, ter posledično povečanju dobičkov. Liberalizacija trgovine ji tako preko gospodarskega sodelovanja omogoča takšen močen položaj v svetovnem gospodarstvu.

4.1.1.2 Združene države Amerike

Združene države Amerike (ZDA) so najmočnejša trgovinska entiteta na svetu, ki predstavlja okoli 16 odstotkov celotne svetovne trgovine. Poleg Evropske unije so eden največjih igralcev na globalnem trgovinskem prizorišču in so gonilna sila globalnega gospodarstva. Gospodarska moč niti ene države na svetu ni enaka gospodarski moči Združenih držav Amerike, kljub temu, da ta ni več največje svetovno gospodarstvo. ZDA svojo močno gospodarsko prevlado ohranjajo vse od leta 1945, ko so zaradi posledic razdejanja druge svetovne vojne v ogromno državah, proizvajale skoraj polovico svetovnega BDP. Okoli 1970 se je njihov delež svetovnega BDP spustil na predvojni nivo in je predstavljal eno četrtino leta, kljub temu pa so ZDA vse do danes ohranile svojo gospodarsko, politično in vojaško premoč pred ostalimi državami. Poleg tega sta vpliv in vodstvo Združenih držav Amerike na mednarodnem prizorišču daleč pred drugimi državami. Mnogi njihovo moč in vpliv definirajo tako, da jih opišejo kot državo, ki določa mednarodno pravo, ga sama ne spoštuje in za to nikomur ne odgovarja. Takšno moč in vpliv naj bi jim med drugim omogočal velik spekter naravnih virov, ki jih posedujejo, predvsem pa to, da je tako velik teritorij urejen z enim samim političnim sistemom, denarnim sistemom in jezikom. To predstavlja njihovo glavno prednost tudi pred največjo partnerico, Evropsko unijo, saj le ta sestoji iz 28 članic z različnimi političnimi sistemi in jeziki. Združene države Amerike so tako nesporno globalni hegemon, ki je večji del 20. stoletja in v začetku 21. stoletja v veliki meri določal tako politično kot tudi gospodarsko agendo in užival status prevladujočega akterja v mednarodnem sistemu držav (White 2013; Amadeo 2015; Nye 2015).

Podatki o gospodarski situaciji v ZDA kažejo, da je BDP ZDA v letu 2013 zrasel za 1,9 odstotne točke v primerjavi z letom 2012, skupno pa je BDP znašal 12,45 bilijonov evrov. Trgovina ZDA je bila v letu 2013 ocenjena na 2,81 bilijona evrov v uvozu in 1,90 bilijonov evrov v izvozu, kar skupno znaša 4,72 bilijonov evrov. Sicer so bile ZDA na področju trgovine bolj aktivne kot EU, a so pri tem ustvarile 908 milijard evrov trgovinskega deficita. Sicer so glavne trgovinske uvozne partnerice Združenih držav Amerike Kitajska, Evropska unija in Kanada, glavne izvozne partnerice pa Kanada, Evropska unija in Mehika. V skupnem pa so vodilne trgovinske partnerice ZDA Evropska unija na prvem mestu, sledita pa ji Kanada in Kitajska (Chaoui 2013, 8–13).

ZDA so prvi zagovornik liberalizma in svobodnega sveta – poleg svobode in človekovih pravic vsakega posameznika tudi proste trgovine in prostega pretoka ljudi. Poleg tega so pomemben del njihove gospodarske politike večstransko sodelovanje in gospodarski sporazumi. Združene države Amerike imajo v veljavi 14 prostotrgovinskih sporazumov z 20 državami iz celega sveta, tako državami Bližnjega Vzhoda in Vzhodne Azije, kot tudi državami Srednje in Južne Amerike. ZDA imajo sklenjenih 12 prostotrgovinskih sporazumov s posameznimi državami – Avstralijo, Bahrajnom, Čilem, Kolumbijo, Izraelom, Jordanom, Južno Korejo, Marokom, Omanom, Panamo, Perujem in Singapurjem. Poleg že obstoječih, pa se ZDA pogajajo tudi o novih ali dopoljenih regionalnih prostotrgovinskih sporazumih. Pogajanja o zmanjševanju trgovinskih ovir in sklepanju trgovinskih sporazumov poleg z EU potekajo še z Avstralijo, Kanado, Čilom, Singapurjem, Vietnamom, Malezijo, Mehiko, Novo Zelandijo, Perujem in Brunejem (U.S. Department of State 2015).

Slika 4.2: Zemljevid prostotrgovinskih sporazumov ZDA

Dominican Republic, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras and Nicaragua, 2005

Vir: The New York Times (2011).

Glavni cilj ZDA pri sklepanju trgovinskih sporazumov je liberalizacija in olajšanje trgovine, preko zniževanja trgovinskih ovir – carinskih in necarinskih -, ter vzpostavitve bolj stabilnega in transparentnega trgovinskega in naložbenega okolja, ki olajša trgovinsko menjavo med

partnerji in omogoča porast trgovine. Bilateralni prostotrgovinski sporazumi so že spodbudili trgovino med podpisnicami, trgovina (tako izvoz kot tudi uvoz) z vsemi prostotrgovinskimi partnericami se je namreč močno povečala (Export.gov 2015; US Department of State 2015).

Poleg tega pa imajo sklenjena še dva regionalna prostotrgovinska sporazuma: NAFTA (North American Free Trade Agreement) in CAFTA (Central American Free Trade Agreement). V prostotrgovinski sporazum NAFTA sta poleg ZDA vključeni še Kanada in Mehika, v prostotrgovinski sporazum CAFTA pa Kostarika, Dominikanska republika, El Salvador, Gvatemala, Honduras in Nikaragva. Oba sporazuma sta zelo pozitivno vplivala na ameriško trgovino. Od sklenitve obeh regionalnih trgovinskih sporazumov sta se namreč povečala tako uvoz iz in izvoz v sodelujoče države. Tako se je na primer od uveljavitve Severnoameriškega prostotrgovinskega sporazuma (NAFTA) leta 1994 do leta 2013 izvoz iz ZDA v Kanado povečal za 200 %, v Mehiko pa 443 %. Uvoz iz Kanade je v tem času prav tako narasel, in sicer za 199 % uvoz iz Mehike pa za 602 %. Od podpisa Srednjeameriškega trgovinskega sporazuma pa je med drugim narasel izvoz v Jordan za 514 % in v Maroko za 416 %. Uvoz iz Jordana je na drugi strani zrasel za 422 %, iz Maroka pa 119 % (U.S. Department of State 2015). Vidimo lahko, da ima podpis prostotrgovinskih sporazumov za posledico enormno rast trgovine, kar s seboj prinaša tudi velike dobičke.

Trenutno se ZDA poleg o Čezatlantskem trgovinskem in naložbenem partnerstvu (TTIP) pogajajo še o enem izredno pomembnem regionalnem prostotrgovinskem sporazumu, in sicer o Čez-pacifiškem partnerstvu (*Trans-Pacific Partnership* – TPP). TPP predstavlja razširitev Čez-pacifiškega sporazuma o strateško ekonomskem partnerstvu, ki je bil leta 2006 podpisan s strani Bruneja, Čila, Singapurja in Nove Zelandije. Leta 2008 so se sporazumu začele pridruževati nove države, in sicer Avstralija, Japonska, Kanada, Malezija, Mehika, Peru, Vietnam in Združene države Amerike. Pogajanja o trgovinskem sporazumu TPP vključujejo več vidikov gospodarske politike, med drugim znižanje trgovinskih ovir, ustanovitev skupnih pravil in standardov na področju intelektualne lastnine, delovnega prava in okoljskega prava, ter ustanovitev mehanizma za razreševanje sporov med investitorji in državo (Lee 2015). Tudi ta sporazum naj bi imel, ko bo podpisan, za posledico rast trgovine in posledično velike dobičke.

Združene države Amerike zagovarjajo načelo, da je trgovina močno povezana z njihovo gospodarsko močjo (The White House 2015). Liberalizacija trgovine, z namenom olajšanja

trgovine in posledično povečanja trgovinskih tokov namreč Združenim državam Amerike omogoča povečevati dobičke in koncentrirati kapital, ter preko tega ohranjanje in krepitev svojega položaja in statusa velesile v svetovnem gospodarstvu.

4.1.1.3 Sodelovanje Združenih držav Amerike in Evropske unije

Analiza gospodarstev Evropske unije in Združenih državah Amerike je prikazala tesno zavezništvo obeh hegemonov. Združene države Amerike in Evropska unija imata intenzivne tako medsebojne gospodarske kot tudi politične odnose. Oboji so najintenzivnejši postali med hladno vojno. Velesili poudarjata svojo neločljivo povezanost vseh področjih - na političnem, varnostnem, gospodarskem in kulturnem področju. ZDA in EU sta danes sicer najtesnejši zaveznici, združeni tudi v zvezi NATO (North Atlantic Treaty Organization – Severnoatlantska pogodbeni zveza), mednarodni vojaško-politični organizaciji držav za sodelovanje predvsem na področju obrambe, a na političnem in varnostnem področju med njima obstaja nekaj neusklajenih tem, kot so jedrsko orožje in odnosi z nekaterimi državami, na primer z Izraelom in Palestino. Tako v ospredju njunega odnosa ostajajo gospodarski in trgovinski odnosi. Njuna medsebojna trgovina je doživela razmah med hladno vojno, njuni gospodarstvi pa sta vse do danes ostali izredno prepleteni (Golob 2007, 60–1).

ZDA in EU so prve korake k transatlantski integraciji naredile leta 1990, ko so Združene države Amerike in takratna Evropska skupnost podpisale Čezatlantsko deklaracijo. Leta 1995 sta podpisali Novo Čezatlantsko agendo, nato pa leta 1998 še Čezatlantsko gospodarsko partnerstvo. Leta 2007 je bil z namenom odprave ovir in izboljšanja trgovinskih odnosov med ZDA in EU ustanovljen Čezatlantski ekonomski svet. Leta 2013 pa se je z najavo TTIP začelo novo obdobje čezatlantskih gospodarskih odnosov, saj ima TTIP za končni cilj ustanovitev prostotrgovinskega območja med obema entitetama (Bonciu 2013, 22–3).

Danes tako Evropska unija in ZDA dominirata politiko mednarodne trgovine. Amoroso (1998, 54) pravi, da je svetovno gospodarstvo od sedemdesetih let 19. stoletja zaznamovano z naraščajočo koncentracijo rasti in gospodarske moči na treh polih – na Japonskem, predvsem pa v Združenih državah Amerike in v Evropski uniji. Skupno predstavljata približno polovico globalnega BDP in izvoza. Sta trgovca več kot 40 odstotkov vse trgovine z blagom, ter še večjega deleža trgovine s storitvami. Ne samo da sta glavna trgovca v svetovnem gospodarstvu, sta tudi glavna trgovca med seboj. Nobeni dve drugi gospodarstvi na svetu nista

tako soodvisni kot njuni. Analiza trenutne gospodarske situacije v ZDA in EU nam prav tako pokaže, da sta partnerici močno trgovinski odvisni ena od druge. Vodilna trgovinska partnerica Evropske unije so namreč Združene države Amerike, vodilna trgovinska partnerica Združenih držav Amerike pa je Evropska unija. Največji delež mednarodne trgovinske izmenjave tako opravita med seboj. Poleg tega so v njunem ekonomskem odnosu poleg trgovine zelo pomembne čezmejne naložbe. Obseg čezmejnih investicij - nakup zemljišč, tovarn ali drugih sredstev, s strani vlagateljev - v nekaterih obdobjih presega obseg trgovine. Tok neposrednih tujih investicij med državama je zelo močan. Ker so carine med njima že relativno nizke, si sedaj želita sodelovati tudi na področju necarinskih ovir in pravil, ki trenutno zavirajo potencial rasti izvoza nekaterih industrij, med katere na primer spadajo kmetijstvo, kemija, biomedicina in podobno. Vsi ti sektorji se soočajo z vprašanjem, kako uzakoniti usklajene ukrepe in predpise, z namenom racionalizacije postopkov carinjenja (Peterson 2004, 38–9).

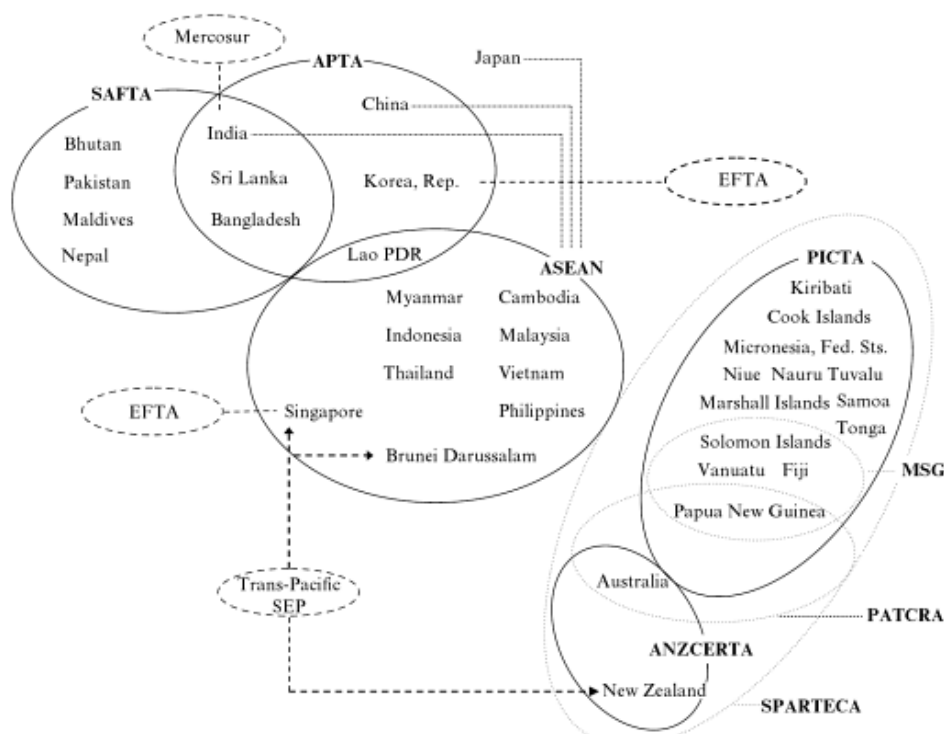
Tako Združene države Amerike kot Evropska unija imata sklenjenih ogromno prostotrgovinskih sporazumov in vzpostavljenih drugih oblik gospodarskega sodelovanja, kar jima omogoča akumulacijo kapitala in povečevanje svoje moči. Kljub temu pa se hegemoni dobro zavedata, da sta skupaj še močnejša in vplivnejša, zaradi česar svoje sodelovanje poglobljata in nadgrajujeta. Glede na splošne ekonomske odnose lahko trdimo, da ZDA in EU še naprej ohranjata močen trgovinski odnos, ter da svetovni velesili ZDA in EU s svojo politično in gospodarsko močjo tako posamično kot tudi skupaj odločilno posegata v mednarodne gospodarske odnose.

4.1.2 TRANSFORMACIJA SVETOVNEGA GOSPODARSTVA

Potreba po koncentraciji kapitala se odraža v naraščajoči multilateralnosti med državami, ki se kaže v vse večjem številu sporazumov, tako gospodarskih kot političnih, ter vse večjem številu regionalnih skupin. Do naraščajoče multilateralnosti pa ne prihaja le na zahodni polobli mednarodnega prostora, temveč vse bolj tudi v drugih delih sveta. Število regionalnih povezav v Afriki, Aziji in Južni Ameriki narašča, prav tako pa tudi število trgovinskih sporazumov. Spodnje sheme prikazujejo le nekaj primerov mrež plurilateralnih skupin v teh regijah. Ravenhill (2004, 57–9) meni, da so regionalni sporazumi in regionalne integracije

tem državam prinesli številne pozitivne učinke, saj so vodili k povečanju trgovine med podpisnicami, pozitivni konkurenci in hitrejši gospodarski rasti.

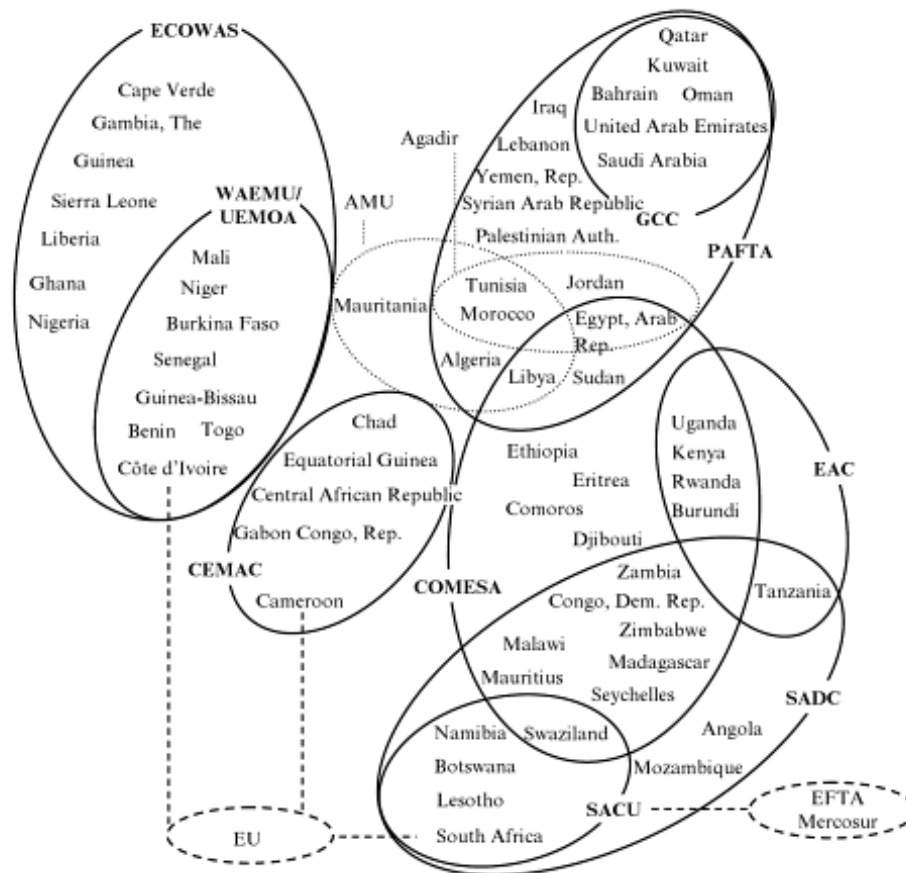
Slika 4.3: Mreža multilateralnih skupin Pacifika, južne Azije in vzhodne Azije⁷

Vir: Jovanović (2015, 34).

⁷ ANZCERTA – Australia-New Zealand Closer Economic Relations Trade Agreement (Trgovinski sporazum o tesnejših gospodarskih odnosih med Avstralijo in Novo Zelandijo); EFTA – European Free Trade Area (Evropsko prostotrgovinsko območje); APTA – Asia-Pacific Trade Agreement (Azijsko-pacifiški trgovinski sporazum); ASEAN – Association of South East Asian Nations (Združenje jugovzhodnih azijskih držav); Mercosur – Mercado Comun del Sur (Skupni trg juga); MSG – Melanesian Spearhead Group (Malajska skupina); PATRCA – Papua New Guinea-Australia Trade and Commercial Relations Agreement (Sporazum o trgovinskih odnosih med Papuo Novo Gvinejo in Avstralijo); PICTA – Pacific Island Countries Trade Agreement (Trgovinski sporazum pacifiških otoških držav); SAFTA – South Asian Free Trade Agreement (Sporazum o južnoazijskem prostotrgovinskem območju); SPARTECA – South Pacific Regional Trade and Economic Cooperation Agreement (Sporazum o južno pacifiškem trgovinskem in gospodarskem sodelovanju); Trans-Pacific SEP – Trans-Pacific Strategic Economic Partnership (Čezpacifiško strateško gospodarsko partnerstvo).

Slika 4.4: Mreža multilateralnih skupin Afrike in Bližnjega Vzhoda⁸

Vir: Jovanović (2015, 33).

To gospodarsko povezovanje ima velike učinke na razporeditev moči in vpliva v svetovnem gospodarskem prostoru, ter se odraža tudi v pojavu novih sil. Os Združene države Amerike (v nadaljevanju tudi ZDA) – Evropska unija (v nadaljevanju tudi EU) sicer zgodovinsko gledano predstavlja najmočnejšo in najvplivnejšo gospodarsko os, vendar pa smo kot rečeno ravno v tem času priča naraščajoči multilateralnosti in zgodovinskemu preobratu - transformaciji svetovnega gospodarstva. Prihaja do sprememb relativne moči vodilnih držav, ter tudi pri uvrščanju v kategorije razvitih držav ali držav v razvoju. Zgodovinsko gledano so bile

⁸AMU – Arab Maghreb Union (Arabsko-magrebška unija); CEMAC – Economic and Monetary Community of Central Africa (Ekonomska in monetarna skupnost centralne Afrike); COMESA – Common Market for Eastern and Southern Africa (Skupni trg vzhodne in južne Afrike); EAC – East African Community (Južnoafriška skupnost); ECOWAS – Economic Community of West African States (Ekonomska skupnost zahodnoafriških držav); EFTA – European Free Trade Area (Evropsko prostotrgovinsko območje); EU – European Union (Evropska unija); GCC – Gulf Cooperation Council (Svet za sodelovanje Arabskih zalivskih držav); Mercosur – Mercado Comun del Sur (Skupni trg juga); PAFTA – Pan-Arab Free Trade Area (Pan-arabsko prostotrgovinsko območje); SACU – Southern African Custom Union (Južnoafriška carinska unija); SADC – Southern African Development Community (Južnoafriška razvojna skupnost); WAEMU/UEMOA – West African Economic and Monetary Union (Zahodnoafriška ekonomska in monetarna unija).

industrijske države motor rasti, vendar pa v zadnjem desetletju vse pomembnejšo vlogo zavzemajo države v razvoju. Trenutna trgovinska politika in svetovno gospodarstvo sta precej nestabilna, hkrati pa doživljata še transformacijo. V vzponu so novi centri ekonomske moči, nekatera naglo razvijajoča se gospodarstva – med katera spadajo predvsem Kitajska, Brazilija in Indija – pa pridobivajo vse večjo vlogo pri odločanju o svetovni gospodarski politiki, analitiki pa menijo, da bodo te države tudi v prihodnje pridobivale vse večji vpliv (Svetličič in Singer 1996, 17; Peterson 2004, 36; Dos Santos in Breña 2011, 54; Evropska komisija 2015e; Niu 2015).

Med državami z najvišjim nominalnim bruto domačim proizvodom (BDP) v letu 2014, je po podatkih Svetovne banke (2015) kar nekaj novo nastajajočih sil. Na prvem mestu ostaja Evropska unija (18 460 646⁹), takoj za njo pa so Združene države Amerike (17 419 000). Sledita jima Kitajska (10 360 105) in Japonska (4 601 461). Na lestvici dvajsetih držav z najvišjim BDP se med drugim nahajajo tudi Brazilija (2 346 118), Indija (2 066 902), Rusija (1 860 598), Južna Koreja (1 410 383), Mehika (1 282 720), Indonezija (888 538), Turčija (799 535) in Savdska Arabija (746 249).

Razmerje moči v svetovnem gospodarstvu se spreminja, vse več kapitala in moči se koncentrira v drugih regijah, predvsem v Aziji, ki je v zadnjih desetletjih postala inkubator hitro rastočih držav, kandidatka za status globalne gospodarske velesile. Ena izmed njih je Kitajska, ki je leta 2014 že prehitela ZDA in postala največje gospodarstvo glede na kupno moč (PPP2), do leta 2028 pa naj bi jo, kljub napovedim upočasnitve rasti, prehitela tudi v smislu tržnega menjalnega tečaja (MER). Nadalje ima glede na ekonomske projekcije Indija potencial, da z uvedbo nekaterih strukturnih reform postane drugo največje svetovno gospodarstvo do leta 2050, glede na kupno moč in tretja glede na tržni menjalni tečaj. Mehiško in indonezijsko gospodarstvo imata potencial prehiteti Veliko Britanijo in Francijo do leta 2030, Turčija pa Italijo – prav tako glede na kupno moč. Kolumbija in Malezija bosta v prihodnjih desetletjih izkazali dolgoročno rast. Predpostavka za rast teh gospodarstev je, da le-ta ohranijo odprtost trgovine, ter omogočijo prost pretok ljudi, idej in tehnologije. Hkrati pa gospodarska rast zahteva trajne in učinkovite naložbe v infrastrukturo, ter izboljšanje političnih, pravnih, ekonomskih in družbenih institucij. Hkrati projekcije kažejo, da se bo vrzel med največjimi in najmočnejšimi gospodarstvi (npr. Kitajska, Indija in ZDA) in ostalim

⁹ Vsi podatki so v milijonih dolarjev.

svetom še bolj povečala v naslednjih desetletjih, velesile bodo tako še povečale svojo premoč napram malim in šibkejšim gospodarstvom.

Kljub temu, da napovedi kažejo, da bo povprečni dohodek na prebivalca (tj. BDP na prebivalca) ostal občutno višji v naprednih gospodarstvih kot v rastočih gospodarstvih, se bo glede na ekonomske analize globalni premik gospodarske moči stran od uveljavljenih razvitih gospodarstev Severne Amerike, Zahodne Evrope in Japonske v druge regije, nadaljeval vsaj do leta 2050. Seveda bosta ZDA in EU ostala zelo pomembna akterja v svetovnem gospodarstvu, vendar pa se bo sorazmerno z rastjo novih sil zmanjševala njuna moč, kar bi lahko posledično omajalo tudi njuno dominacijo, tako v gospodarskem kot tudi političnem smislu (Hawksworth in Chan 2015, 1–5).

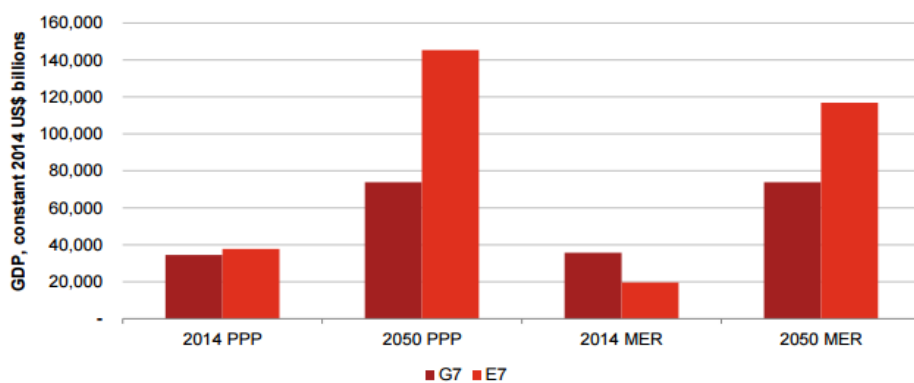
Tabela 4.1: Projekcija BDP glede na kupno moč za 2030 in 2050

PPP rank	2014		2030		2050	
	Country	GDP at PPP (2014 US\$bn)	Country	Projected GDP at PPP (2014 US\$bn)	Country	Projected GDP at PPP (2014 US\$bn)
1	China	17,632	China	36,112	China	61,079
2	United States	17,416	United States	25,451	India	42,205
3	India	7,277	India	17,138	United States	41,384
4	Japan	4,788	Japan	6,006	Indonesia	12,210
5	Germany	3,621	Indonesia	5,486	Brazil	9,164
6	Russia	3,559	Brazil	4,996	Mexico	8,014
7	Brazil	3,073	Russia	4,854	Japan	7,914
8	France	2,587	Germany	4,590	Russia	7,575
9	Indonesia	2,554	Mexico	3,985	Nigeria	7,345
10	United Kingdom	2,435	United Kingdom	3,586	Germany	6,338
11	Mexico	2,143	France	3,418	United Kingdom	5,744
12	Italy	2,066	Saudi Arabia	3,212	Saudi Arabia	5,488
13	South Korea	1,790	South Korea	2,818	France	5,207
14	Saudi Arabia	1,652	Turkey	2,714	Turkey	5,102
15	Canada	1,579	Italy	2,591	Pakistan	4,253
16	Spain	1,534	Nigeria	2,566	Egypt	4,239
17	Turkey	1,512	Canada	2,219	South Korea	4,142
18	Iran	1,284	Spain	2,175	Italy	3,617
19	Australia	1,100	Iran	1,914	Canada	3,583
20	Nigeria	1,058	Egypt	1,854	Philippines	3,516
21	Thailand	990	Thailand	1,847	Thailand	3,510
22	Egypt	945	Pakistan	1,832	Vietnam	3,430
23	Poland	941	Australia	1,707	Bangladesh	3,367
24	Argentina	927	Malaysia	1,554	Malaysia	3,327
25	Pakistan	884	Poland	1,515	Iran	3,224
26	Netherlands	798	Philippines	1,508	Spain	3,099
27	Malaysia	747	Argentina	1,362	South Africa	3,026
28	Philippines	695	Vietnam	1,313	Australia	2,903
29	South Africa	683	Bangladesh	1,291	Colombia	2,785
30	Colombia	642	Colombia	1,255	Argentina	2,455
31	Bangladesh	536	South Africa	1,249	Poland	2,422
32	Vietnam	509	Netherlands	1,066	Netherlands	1,581

Vir: Hawksworth in Chan (2015, 3).

Hawksworth in Chan (2015, 6–8) sta pripravila analizo relativne velikosti gospodarstev skupin G7 in E7 za leti 2014 in 2015. Med G7 države uvrščata ZDA, Japonsko, Nemčijo, Veliko Britanijo, Francijo, Italijo in Kanado, med E7 pa Kitajsko, Indijo, Brazilijo, Rusijo, Indonezijo, Mehiko in Turčijo. Analiza sicer ne vključuje EU kot enega akterja, temveč posamezne države, kljub temu pa je razvidno, da prihaja do transformacije svetovnega gospodarstva in do novih razmerij moči. Gospodarstva držav v skupini E7 so z ozirom na njuno analizo namreč že prehitela gospodarstva držav G7 glede na kupno moč, razlika med njimi pa bo po njihovih projekcijah do leta 2050 še večja.

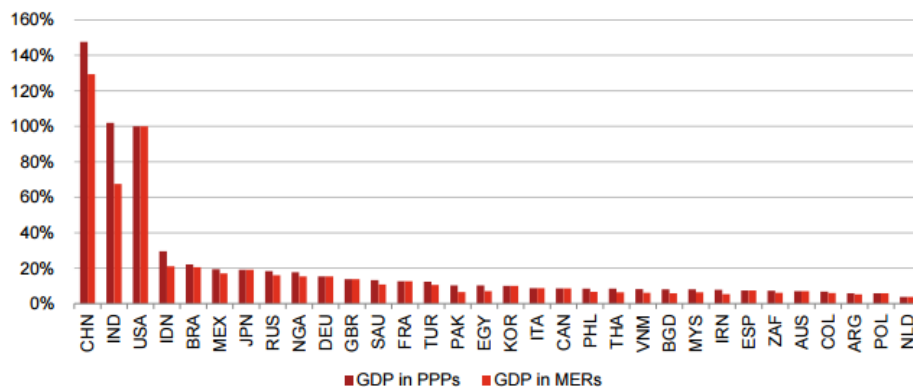
Tabela 4.2: Relativna velikost G7 in E7 gospodarstev, 2014 in 2050

Vir: Hawksworth in Chan (2015, 3).

Kot je razvidno iz spodnje tabele, bosta največje premike svetovne gospodarske moči predstavljali Kitajska in Indija. Izmed držav v skupini E7, ki bodo do leta 2050 pridobile na moči, bosta prav ti dve državi doživeli največjo rast. Leta 2050 naj bi tako svetovno gospodarstvo dominirale Kitajska, Indija in ZDA.

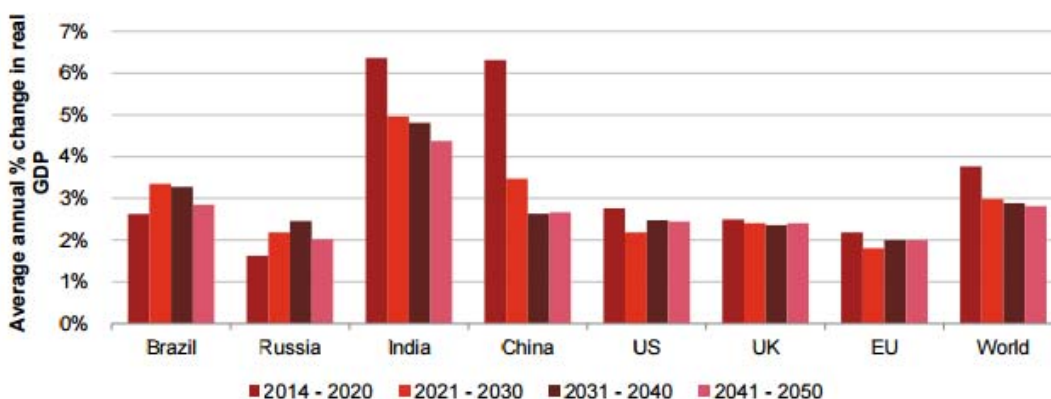
Tabela 4.3: Relativni BDP glede na tržni menjalni tečaj in kupno moč leta 2050 (% stopnje ZDA)

Vir: Hawksworth in Chan (2015, 10).

Ekonomске analize, prikazane v tabeli 2.6, potrjujejo pričakovano rast akterjev, ki po mnenju strokovnjakov postajajo nove velesile v svetovnem gospodarstvu in posledično nosilci vse večje moči. Vidimo pa, da naj bi tako Kitajska kot Indija strmo rastle le do leta 2020, rast pa se bo potem upočasnila. Ta upočasnitev se še posebej predvideva za Kitajsko. Gospodarstvo bo namreč dozorevalo, zato se pričakuje da bo Kitajska doživela tranzicijo iz gospodarstva, ki ga vodi izvoz, do gospodarstva, ki ga vodi potrošnja. Ta proces bo še pospešilo staranje populacije in dvig stroškov dela. Poleg tega se bodo zahodna podjetja do takrat že prilagodila poslovanju v azijski regiji. Zaradi naraščajočih stroškov bodo nekatera tuja delovna mesta preseljena v cenejše države, kot so na primer Bangladeš, Indonezija in Vietnam. Kljub takšnim potencialnim upočasnitvam rasti, bodo vse države BRICs načeloma rastle, pridobile na moči in zavzele boljšo pozicijo v svetovnem gospodarstvu.

Tabela 4.4: Projekcija rasti za države bloka BRIC, ZDA, EU, Veliko Britanijo in svet kot celoto

Vir: Hawksworth in Chan (2015, 19).

Nova tržna in razvijajoča se gospodarstva zelo hitro povečujejo svojo vlogo v globalni ekonomiji, tako na mikro kot tudi makro ravni (Dos Santos in Breña 2011, 45–6). Na mikro ravni to pomeni, da vse več največjih podjetij po svetu po tržni vrednosti prihaja iz nastajajočih tržnih gospodarstev, na makro ravni pa to pomeni, da se povečuje njihov gospodarski pomen, njihov delež v svetovnem GDP namreč znaša okoli 25 % (Forbes 2015). Primerjalno gledano so razvita gospodarstva v letu 2014 predstavljala 43,1 % svetovnega GDP, ekonomije v razvoju pa skupaj 56,9 % svetovnega GDP (International Monetary Fund 2015, 149).

Dolgoročni gospodarski obeti napovedujejo, da so razmere za ta gospodarstva že sedaj ugodne, bodo pa v prihodnosti še bolj obetavne. Projekcije dolgoročne rasti, ki temeljijo na demografskih trendih in modelih akumulacije kapitala in produktivnosti namreč kažejo, da bodo imela ta gospodarstva v skupnem svetovnem gospodarstvu v prihodnje še večjo vlogo. Po nekaterih raziskavah lahko Kitajska, Indija, Brazilija in Rusija do leta 2025 skupaj dosežejo več kot polovico velikosti sedanjih šestih največjih industrijsko razvitih držav, prehitijo pa jih lahko v manj kot 40 letih (Evropska centralna banka 2015). Goldman Sach pa je napovedal, da bodo države skupine BRIC okoli leta 2050 skupaj prehitile skupna gospodarstva trenutno najbogatejših držav na svetu. Prav tako je zatrdil, da bodo za razliko od leta 2010, ko so štiri izmed petih najboljših gospodarstev na svetu predstavljale države Zahoda, leta 2050 v naboru petih najboljših s strani Zahoda le ZDA, ostale štiri države pa bodo Kitajska, Indija, Brazilija in Rusija (The Atlantic 2012). Na splošno so se države vzhodne Azije dobro pozicionirale v svetovnem gospodarstvu. Že na začetku 21. stoletja so skupaj predstavljale več kot eno četrtno svetovnega izvoza, kar je več kot so predstavljale ZDA. To jim je omogočalo večjo integracijo v globalno gospodarstvo in bolj aktivno vlogo pri oblikovanju globalnega trgovinskega režima (Ravenhill 2004, 62). Med njimi je največjo rast in vzpon doživela Kitajska, ki se po mnenju strokovnjakov hitro približuje Združenim državam Amerike in je resna kandidatka da prevzame vodilni položaj v svetovnem gospodarstvu (Bonciu 2013, 25–6). Gospodarski uspehi Kitajske v zadnjih dveh desetletjih so namreč spektakularni – njen izvoz je zrasel za več kot desetkrat, njen BDP se je povprečno vpenjal za približno 9,5 odstotka na leto, kar pomeni da se je povečal kar za šestkrat, Kitajsko gospodarstvo pa je v zadnjih letih prispevalo tretjino rasti svetovnega gospodarstva (Husson 2011, 25–36). Med države, ki se pogosto omenjajo kot nove potencialne velesile, poleg Kitajske spadajo še Indija, Brazilija in Rusija. Indijo strokovnjaki mnogokrat poimenujejo kot vzpenjajočo silo in motor rasti. Z več kot eno milijardo prebivalcev je Indija druga največja država na svetu glede na populacijo, glede na teritorij pa sedma največja. V zadnjem desetletju je izkusila močno gospodarsko rast, indijsko gospodarstvo je namreč v tem desetletju raslo za povprečno 6 % na letni ravni in 8 % v zadnjih treh letih, s čimer je doseglo eno najhitrejših razvojnih stopenj na svetu. Njen BDP strmo narašča, prav tako zaposlenost in tuje investicije, to pa spremlja še nizek zunanji dolg in velike devizne rezerve. Kljub temu, da še ni dosegla takšnega razvoja in rasti kot Kitajska, pa naj bi po mnenju nekaterih analitikov imela Indija večji in dolgoročnejši potencial za hitro gospodarsko rast. Tako naj bi rast Indije zamajala le ne ravnotežje moči v Aziji, pač pa v prihodnje tudi ravnotežje moči v svetovnem gospodarstvu (Himani 2015). Na poti do ene izmed vodilnih gospodarskih sil je tudi

regionalna velesila Brazilija, ki se sooča s pozitivnimi rezultati svojih gospodarskih aktivnosti. V času gospodarske stagnacije je tako na primer brazilsko gospodarstvo rastlo s 7% na leto, kar je kar trikrat hitreje kot ZDA. Dosežek Brazilije pa je predvsem ta, da je doživela tako hitro gospodarsko rast v tako kratkem času – iz 0,5 bilijona dolarjev v letu 1999 je gospodarstvo zraslo na 2,5 bilijona dolarjev v letu 2011. Njena prednost je tudi ta, da ima v nekaterih pomembnih mednarodnih odločevalskih gospodarskih telesih, kot sta G-20 in Mednarodni denarni sklad, velik vpliv. Brazilija je poleg tega bogata z naravnimi viri, trenutno pa zaseda tudi glavne niše na področju energetike, kmetijstva, storitev in celo visoke tehnologije v Latinski Ameriki (Brainard in Martinez-Diaz 2009, 1–3, 11–13; Mihailovich 2011; Rehman 2012). Ne nazadnje pa je za svetovno velesilo večino preteklega stoletja veljala Rusija. Pretekli dve desetletji so v Rusiji zaznamovale gospodarske reforme, ki so prinesle pozitivne ekonomske učinke, odražene v močni rasti in relativni stabilnosti. Med prednosti države spadajo bogati naravni viri, raznoliko kmetijstvo in industrijska baza, ter izvozno orientiran predelovalni sektor. Tudi Rusija spada med najhitreje rastoča gospodarstva na svetu, ki jim je z več kot 4% letno gospodarsko rastjo uspel preboj na mednarodne trge in posledično večja moč v mednarodnem gospodarstvu. V tem trenutku se Rusija sicer spopada z ogromnimi dohodkovnimi neenakostmi, okoljskimi problemi, kršitvami človekovih pravic in razvojnimi izzivi, ki jih spremljajo gospodarske sankcije in tako ovirajo gospodarsko rast. Kljub temu pa Rusija še zmeraj velja za eno izmed glavnih velesil, tako na gospodarskem kot tudi političnem področju. Tako kot Kitajska je Rusija članica pomembnih organizacij in integracij, kot so Varnostni svet Združenih narodov, BRICS, APEC in G-20 (Graham-Harrison in drugi 2015; Trading Economics 2015; Wheeland 2015).

Ta najhitreje rastoča gospodarstva so se začela med seboj povezovati in podpisovati razne sporazume o sodelovanju, med drugih tudi na gospodarskem področju. Mednje spadajo na primer APEC, SAFTA, ASEAN, Mercosur in BRICS. Največji novi akter je blok BRICS, ki je nastal z namenom gospodarskega povezovanja in razvoja. BRICS je forum petih glavnih gospodarstev v razvoju: Brazilije, Rusije, Indije, Kitajske in Južne Afrike. Pred priključitvijo Južne Afrike leta 2010 se je skupnost imenovala BRIC. Prvič sta izraz BRIC uporabila G. Sachs in J. O'Neill v svoji publikaciji leta 2001, zunanji ministri štirih držav pa so se prvič sestali šele leta 2006. Države so se od leta 2006 dalje srečevale na letni ravni, prvi formalni, a še zmeraj neuradni, diplomatski vrh skupine BRIC pa je potekal leta 2009 v Rusiji. Začetni pogovori so se osredotočali predvsem na načine kako izboljšati svetovno gospodarsko situacijo in preoblikovati finančne institucije. Poleg tega so države sklenile poglobiti svoje

sodelovanje v prihodnosti in si priboriti boljši položaj in večjo moč v mednarodni skupnosti. Po tem ko se je leta 2010 skupini pridružila še Južnoafriška republika, so v letu 2011 države ustanovile samostojno mednarodno organizacijo za spodbujanje medsebojnega trgovinskega, političnega in kulturnega sodelovanja – Forum BRICS. Vse države so države v razvoju ali pa novo industrializirane države, z velikimi in hitro rastočimi gospodarstvi ter posledično naraščajočim vplivom v regionalnih in svetovnih zadevah. Njihov BDP znaša približno 20% svetovnega bruto proizvoda, vseh pet pa je članic G-20. BRICS niso velik akter le v gospodarskem smislu, temveč tudi v demografskem. Pet držav skupaj namreč predstavlja preko 3 milijarde ljudi, kar znaša več kot 40% svetovne populacije. Njihovo sodelovanje temelji na načelu enakopravnosti, nevmešavanja in skupnih koristi. Kar nekaj razvijajočih se držav je izrazilo interes po pridružitvi skupini BRICS, med njimi na primer Turčija, Indonezija, Argentina in Egipt. Širitev je sicer v načrtu držav BRICS, vendar pa trenutno niso znane informacije o novih članicah (BRICS Information Centre 2015; BRICS Ministry of External Relations 2015; United Nations Department of Social and Economic Affairs 2015). Države so že zelo kmalu po združitvi sodelovanje na gospodarskem in finančnem področju prepoznale kot dobro priložnost za rast in razvoj, ter posledično za povečanje svojega vpliva v mednarodni skupnosti. Leta 2013 je forum napovedal ustanovitev svetovne finančne institucije, ki se bo lahko postavila ob bok Mednarodnemu denarnemu skladu in Svetovni banki, dvema institucijama, ki se jim je po mnenju BRICS potrebno upreti, saj v njiju prevladujeta zahodna hegemonija, ZDA in EU. Nato je BRICS na svojem šestem zasedanju julija 2014 napovedal, da med pospešeno načrtuje ustanovitev razvojne banke, v želji oblikovati tesnejše in močnejše gospodarsko partnerstvo. Julija 2015 je v veljavo stopila pogodba o ustanovitvi Nove razvojne banke. Z ustanovitvijo svoje banke je BRICS mednarodni skupnosti poslal močno sporočilo o želji po poglobitvi in konsolidaciji tega partnerstva na gospodarsko-finančnem področju. Poleg tega je teh pet držav izrazilo pripravljenost za nadaljnjo liberalizacijo trgovine, utrditev finančnih vezi, poglobljeno skupno koordinacijo ključnih politik, povečanje aktivne vloge v oblikovanju multi-polarnega svetovnega reda in razvoj novodobnih modelov svetovnih finančnih in trgovinskih sistemov (Brics, Ministry of External Relations 2014; Voltaire Network 2014; BRICS Information Centre 2015; BRICS Ministry of External Relations 2015; The BRICS Post 2015). Preko takšnega gospodarskega, vse bolj pa tudi političnega sodelovanja, s katerim se želijo upreti zahodnima hegemonoma, se namreč pri njih koncentrirajo večja stopnja kapitala, kar jim prinaša tudi večjo vlogo in moč v svetovnem gospodarstvu. Gospodarski sporazumi tako omogočajo državam v vzponu dodatno okrepitev njihove pozicije v svetovnem gospodarstvu

ter povečanje vpliva pri odločanju o pravilih mednarodnega trgovinskega režima. Hkrati z rastjo njihove moči pa se je posledično začela manjšati vloga in moč ZDA in EU v globalni ekonomiji. Kombinirana ekonomska moč EU in ZDA ter njuna dominacija v svetovnem gospodarstvu je tako podvržena novim izzivom (Mahrenbach 2013, 1–3; Niu 2015).

4.1.3 SPOPADANJE Z NOVO REALNOSTJO SVETOVNEGA GOSPODARSTVA

Z vzponom novih sil in vse tesnejšega gospodarskega (in političnega) sodelovanja se dandanes tako večja stopnja kapitala koncentrira v drugih regijah, kar posledično vpliva na prerazporejanje moči v svetovnem gospodarstvu. ZDA in nekatere države EU, kot so Nemčija, Velika Britanija, Francija in Italija, še zmeraj spadajo med sedem industrijsko najbolj razvitih držav, vendar pa so na račun vzpona razvijajočih se gospodarstev te države izgubile del svoje moči v svetovnem gospodarstvu, kapital pa se je začel koncentrirati tudi v regijah kot so Azija, Latinska Amerika in tako dalje (Curran in Zignango 2009; Hamilton in Burwell 2009; Nadkarni 2013, 1–14; Council on Foreign Relations 2015).

Poleg tega je k upadu moči obeh hegemonov vplivala svetovna gospodarska in finančna kriza. Stopnja nezaposlenosti v nekaterih evropskih državah še zmeraj raste, večja pa se divergenca med državami Evropske unije. Zaradi težke gospodarske situacije v mnogih delih EU in tudi ZDA sta se okrepila tako potreba kot tudi zanimanje za alternativne ekonomske politike, ki bi omogočile ustvarjanje novih delovnih mest in doseganje trajnostne rasti (Cozzi 2014).

EU in ZDA tako izgubljata svojo prednost in dominantni položaj v svetovnem gospodarstvu. Vendar pa oba akterja še zmeraj ostajata kolektivno dovolj močna, da odločata o večjem delu mednarodne trgovinske agende. Kljub vzponu nekaterih novih centrov ekonomske moči, še posebej v Vzhodni Aziji, svetovno gospodarstvo še zmeraj nadzoruje nekaj ključnih gospodarstev, medtem ko se države v razvoju soočajo s precejšnjimi gospodarskimi težavami, mnoge pa so marginalizirane od koristi trgovinske liberalizacije (Hocking in McGuire 2004, 8). EU in ZDA še naprej ostajata dva najbolj močna svetovna akterja v trgovinski politiki. Njuni gospodarstvi sta veliko bolj podobni eno drugemu in veliko bolj medsebojno prepleteni kot so katera koli gospodarstva ostalih glavnih trgovinskih sil. Prav tako sta njuni gospodarstvi še zmeraj večji od gospodarstev teh novih sil in imata najvišji BDP. Prednost Združenih držav Amerike pred ostalimi je tudi njena valuta, saj dolar predstavlja več kot 60 %

vseh tujih rezerv na svetu, kar ZDA omogoča več fleksibilnosti pri ohranjanju trgovinskega deficita. Poleg tega pa imajo ZDA še zmeraj daleč najmočnejšo pozicijo v mednarodnih (ekonomskih) organizacijah in največjo glasovalno moč, kar jim omogoča ohranjanje svojega vpliva. Nadalje Združenim državam Amerike in Evropski uniji omogočata ohranjanje vodilne pozicije v svetovnem gospodarstvu njuna politična in vojaška moč, ter tudi idejna moč. Ne le, da so zahodne vrednote, kot sta na primer liberalna demokracija in potrošništvo, razširjene po celem svetu, Zahod še vedno prednjači v inovacijskih zmogljivostih in po kakovosti izobrazbe. Nenazadnje pa imata zahodna hegemoni veliko več zaveznikov kot države v vzponu.

Tako lahko trdimo, da sta Združene države Amerike in Evropska unija trenutno še vedno dominantni svetovni velesili. Njuna prednost v svetovnem gospodarstvu je res zmanjšana, a kljub temu ostajata dva stebra razvitih industrializiranih držav, in imata še naprej največji vpliv pri odločanju o pogojih, pod katerimi poteka globalna trgovina. Vendar pa so vzpon novih sil v svetovnem gospodarstvu kot sta Kitajska in Indija, upadajoča konkurenčnost in gospodarska moč, ter zmanjšan vpliv v mednarodni skupnosti od ZDA in EU zahtevali razmislek o ukrepih za ohranitev svojega položaja v mednarodnih odnosih. Eden izmed možnih odzivov je povečanje konkurenčnosti obeh akterjev preko čezatlantske gospodarske integracije, ki zajema ne le liberalizacijo trgovine, ampak tudi liberalizacijo naložb in skupno usklajevanje trgovinskih in naložbenih predpisov. Trgovinske zadeve so namreč postale zelo kompleksne, glavni izzivi so se premaknili od zniževanja carin k problemom povezanim z regulacijami. Zaradi že vzpostavljenega sodelovanja so stroški, tudi politični, takšne liberalizacije relativni nizki. Poleg tega poglobitev gospodarskega sodelovanja zahteva tudi finančna kriza, zaradi katere se tako EU kot tudi ZDA od leta 2008 soočata s slabšo rastjo. Ker imata le malo prostora za dodatno ublažitev fiskalne in monetarne politike, je obrat k strukturnim reformam nujen (Peterson 2004, 36; Bonciu 2013, 25–6; Felbermayr in Larch 2013).

Nekateri gredo dlje in pravijo da je čas posameznih velesil mimo. V multipolarnem svetu 21. stoletja so pomembnejša zavezništva med akterji, zaradi česar so v položaju velesil zavezništva in ne posamezne države. Med takšna napredna in vplivna zavezništva uvrščajo forum BRICS, Gospodarski pas Evrazije in nove poti svile in Organizacija za azijsko-pacifiško gospodarsko sodelovanje APEC, in pa seveda tudi Evropsko unijo. Te skupine so več kot le trgovinska zavezništva, so poglobljene gospodarske integracije, ki navzven

nastopajo vse bolj enotno. Združene države Amerike in Evropska unija kmalu kot posamična akterja ne bosta mogli več konkurirati takšnim velikim in močnim zavezništvom. Ker se tega zavedata tudi sami, je to zagotovo eden izmed razlogov, da sta pričeli s pogajanja o Čezatlantskem trgovinskem in naložbenem partnerstvu (TTIP). Ta bo, v kolikor bo sprejet, takšnih razsežnosti, da bo presegel vsa omenjena zavezništva, vzpostavil nov precedens na področju gospodarskih zavezništev in akterjema omogočil utrditev svoje dominantne pozicije v svetovnem gospodarstvu (Lane 2015).

Na podlagi obravnavanega in analiziranega lahko torej *potrdimo hipotezo 1*, ki pravi *da na svetovnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za čim večjo koncentracijo kapitala, s težnjo po prevladi na gospodarskem področju*. Države in skupine držav sklepajo vse več sporazumov o gospodarskem sodelovanju, da bi dosegle večjo gospodarsko rast in povečale dobičke, ter s tem izboljšale svoj položaj v mednarodni skupnosti. Večji dobički namreč omogočajo koncentracijo kapitala in posledično prevlado na gospodarskem področju. Analiza gospodarskih zavezništev in sporazumov je pokazala, da so le-ti zasnovani na način liberalizacije trgovine med sodelujočimi državami, da bi omogočili čim več koristi proste trgovine, ter posledično gospodarsko rast in dobičke. Države želijo z njimi olajšati medsebojno trgovino, povečati dobičke, doseči višjo gospodarsko rast in posledično povečati svojo moč in vpliv.

Gospodarsko sodelovanje pa vpliva tudi na razporeditev moči in vpliva v svetovnem gospodarstvu. V zadnjih desetletjih smo namreč priča transformaciji svetovnega gospodarstva, kar se počasi odraža tudi v spremembi politične moči v svetovnem političnem prostoru. Padajoči deleži v svetovnem gospodarstvu in posledično poenjajoča moč so spodbudili Evropsko unijo in Združene države Amerike da razmišljata v smeri Zahodne integracije in okrepita svoje gospodarsko sodelovanje. Trenutno se tako pogajata o mega-integracijskem sporazumu. Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) je sicer zelo podobno mnogim trgovinskim sporazumom, kar pa ga ločuje od ostalih sporazumov, kot je na primer NAFTA je, da v kolikor bo sprejeto, bo predstavljalo največji in najbolj celovit trgovinski sporazum kar jih obstaja, ter bo ustvarilo največje prostotrgovinsko območje na svetu. Prav zaradi te velikosti območja in velikosti trgovinskih tokov sporazum ne bo vplival le na ZDA in EU, ampak na celoten sistem predpisov in trgovine na globalni ravni (Bonciu 2013, 23). Skupna prizadevanja za vzpostavitev in izvajanje TTIP s strani dveh najmočnejših gospodarstev na svetu bi poleg tega zagotovila predlogo in vzorec za druge države, da jima

sledijo v prizadevanjih po ustanovitvi trgovinskih predpisov in pravil s svojimi trgovinskimi partnerji, s čimer bi postali pobudnici in ustanoviteljici novega svetovnega trgovinskega režima. Sicer pa naj bi bili učinki takšnega trgovinskega sporazuma med EU in ZDA pozitivni za oba hegemoni. TTIP naj bi namreč prinesel EU koristi v višini 119 milijard evrov letno, ZDA pa 95 milijard evrov letno. Poleg tega naj bi bila sprememba ravni BDP v naslednjih desetih do dvajsetih letih v razponu 0,3 do 1,6 % (kar je enkrat več), nezaposlenost pa bi se v takšnem obdobju znižala za približno 0,4 % (Cozzi 2014).

Namen naslednjega poglavja je preučiti ali bo Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) res prineslo toliko koristi Združenim državam Amerike in Evropski uniji, da bosta uspeli ohraniti in utrditi svoj vodilni položaj v mednarodni skupnosti, ter ali bo imelo takšne učinke na druge države in na svetovno gospodarstvo kot celoto.

4.2 RAZISKOVANJE H2: TTIP KOT POSKUS KONCENTRACIJE KAPITALA

S koncem hladne vojne je kapitalistični sistem razvitega zahoda dokončno zmagal nad alternativnimi ekonomskimi paradigmi, saj se je uveljavil kot prevladujoč globalni ekonomski sistem. K temu sta najbolj pripomogle ravno ZDA in EU, s podpisovanjem prostotrgovinskih sporazumov in promoviranjem proste trgovine. Hkrati se je z zmago kapitalizma zdelo, da imperij, zgrajen okoli ZDA in kasneje tudi EU, ne bo nikoli več ogrožen. Nekateri misleci so govorili celo o koncu zgodovine¹⁰ z ustoličenjem ekonomskega in političnega liberalizma kot prevladujoče paradigme. S časom pa se je pokazalo, da lahko nekoč komunistične države parirajo svetovnim gospodarstvom tudi na njunem terenu. ZDA in EU sta na globalni ravni začela izgubljati svoj primat, delno zaradi finančno gospodarske krize, ki je obe velesili zajela leta 2008, delno pa zaradi hitrega vzpona ostalih držav, predvsem Kitajske, ki je posvojila določene koncepte liberalne ekonomije in naj bi kmalu prehitela ZDA kot največje gospodarstvo na svetu.

Vez med ZDA in EU je globlja od zgolj ekonomskih interesov in sodelovanja. Entiteti sta poleg ekonomskega močno povezani tudi geopolitično, predvsem pa kulturno. Proces globalizacije je povzročil brisanje kulturnih razlik med državami in teži k enotni globalni kulturi. Boj ZDA in EU s kulturno precej različnimi tekmeči je tako tudi boj za kulturno

¹⁰ esej Francisa Fukuyame z naslovom Konec zgodovine

prevlado in prevlado zahodnih kapitalističnih in liberalnodemokratskih idealov v novi, globalizirani družbi.

Prav tako svetovna hegemonija bijeta boj za politično prevlado v svetu, kar je mogoče doseči z obvladovanjem čim več naravnih in produkcijskih virov – torej kapitala. Intervenistična zunanja politika ZDA je bila, tudi ob podpori EU, vedno usmerjena k prilaščanju oz. nadzoru nad naravnimi in produkcijskimi viri. Kadar to ni bilo mogoče doseči sporazumno, se je poskusilo z vojaških posredovanjem (Panitch in Gindin 2012, 11–12). Predvsem to velja za dogajanja v Arabskem svetu in Bližnjem Vzhodu, kjer kot religija prevladuje islam, območje pa je eno najbogatejših z nafto na svetu. Po nekaj neuspešnih ameriških vojaških in političnih posredovanj v tujini in vsesplošni globalni kritiki vloge ZDA kot svetovnega policaja je prišel čas za novo strategijo koncentracije kapitala zahodnega kapitalističnega sveta za ohranitev dominantnega položaja tako v globalnem gospodarstvu in posledično dominantnega političnega položaja v mednarodni skupnosti.

Hipoteza, ki sem jo postavil pred začetkom raziskovanja pravi, da je prostotrgovinski sporazum med ZDA in EU (TTIP) poskus koncentracije kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju.

V sklopu tega poglavja bodo z družboslovno metodologijo zapisano v prehodnih poglavjih analizirana naslednja raziskovalna vprašanja in hipoteza:

- RV4: *Kakšne učinke bo imelo Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) na gospodarstvu ZDA in EU?*
- RV5: *Ali in na kakšen način bo Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo (TTIP) omogočilo ZDA in EU koncentracijo kapitala ter povečanje moči in vpliva osi ZDA – EU na gospodarskem področju?*
- H2: *Trgovinski sporazum med EU in ZDA (Čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo, TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership) je poskus po koncentraciji kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju.*

Analiza bo izhajala iz zadnjih javno dostopnih dokumentov in analiz na temo TTIP.

4.2.1 ŠIRŠI PREGLED ČEZATLANTSKEGA TRGOVINSKEGA IN NALOŽBENEGA SPORAZUMA

Gospodarsko sodelovanje med EU in ZDA ima globoke zgodovinske temelje, od odkritja nove celine naprej do danes. ZDA lahko opredelimo kot neke vrste podaljšek evropske civilizacije, saj se je razvila kot evropska kolonija s številnimi evropskimi priseljenci. Kmalu pa so ZDA gospodarsko prerasle Evropo, na kar je še posebej močno vplival razvoj dogodkov v drugi svetovni vojni (Boden 2004).

Velika igralca v mednarodni skupnosti, kot sta EU in ZDA, sta močno vpletena v proces globalizacije, ki je s sabo prinesel tudi gospodarsko oziroma ekonomsko globalizacijo. Različne nacionalne ekonomije so močno povezane med sabo, kar se odraža v različnih gospodarskih ciklih. Najbolj pa to dejstvo drži za velike in ekonomsko močne države. Vpliv takšnih gospodarskih vzponov in padcev čuti celotna globalna ekonomija. Referenčni primer tega je zadnja globalna kriza, ki se je začela v ZDA in močno prizadela globalno ekonomijo (Ritzer 2011, 102–3).

Globalizacija je najbolj oprijemljivo občutna skozi mednarodne ekonomsko-gospodarske institucije kot so Svetovna trgovinska organizacija (WTO), Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna banka, OECD, in druge mednarodne organizacije ter seveda številne multinacionalke, ki dominirajo globalnemu gospodarstvu. Gospodarska oziroma ekonomska globalizacija ni zgolj mit. Eden največjih kritikov naštetih gospodarskih organizacij je Joseph Stiglitz, ki očita vsiljevanje liberalizacije razvijajočim se državam ter poenoten pristop razvoja. S tem se povečuje ranljivost razvijajočih se ekonomij. Poleg tega pa jim Stiglitz očita netransparentnost in preveliko dominantnost EU in ZDA v strukturah upravljanja (Ritzer 2011, 55–76).

Svetovna trgovinska organizacija si je prizadevala za multilateralna trgovinska pogajanja, ki so se začela novembra 2001 s ciljem liberalizacije svetovne trgovine – vse v smeri globalizacije. Multilateralni dogovori so se skozi leta po začetku kazali kot izrazito neuspešni in neučinkoviti, saj so naleteli na številne nepremostljive razlike med EU, ZDA in razvijajočimi se državami. Glavni problemi v pogajanjih so nastali na področju kmetijstva, industrijskih tarif, necarinskih ovir, storitev in trgovinskih sredstev. Vse to se je kot rezultat pokazalo v naslednjih letih. Države so ugotovile, da se je za bilateralne sporazume lažje

dogovoriti, ponujajo večjo stopnjo liberalizacije in so bolj učinkovite v odpiranju trgov, kljub temu, da so bilateralni sporazumi diskriminatorni do manjših in revnejših držav (Fergusson 2011, 1–2). Vzpostavitev bilateralnih sporazumov z vsemi opisanimi prednostmi pred multilateralnimi sporazumi najverjetneje pomeni, da bo v prihodnosti težko najti politično voljo za vzpostavitev multilateralnih sporazumov (Levy 1997, 506).

Prej osnovno opredeljena značilnost ekonomske globalizacije - vedno večja soodvisnost državnih ekonomij, sili države v optimizacijo okolja, ki bo spodbudno za trgovske aktivnosti med različnimi partnerji. Optimizacija okolja je v neoliberalnem konceptu razumljena predvsem kot umik ovir za gospodarske aktivnosti (carine, davki, idr.). To države in regije rešujejo z najrazličnejšimi sporazumi z enim ali več partnerji, ki odstranjujejo ovire za mednarodno trgovino. Manj razvite države in države, ki so kasneje začele stopati na globalni trg, pa optimizacijo in privlačnost poslovnega okolja dosegajo skozi nižanje cen in plač, kar vodi v tekmovanje držav do samega dna cen in slabih pogojev za delovno silo (Bonciu 2013, 23; Ritzer 2011, 102–3).

Primere opisanih trgovinskih sporazumov lahko najdemo precej. Eden najbolj znanih tovrstnih sporazumov, kjer je v sporazum vpletena ZDA, je North American Free Trade Agreement (NAFTA). Gre za sporazum med ZDA, Mehiko in Kanado. Osrednji subjekt proučevanja v magistrskem delu pa je trgovinski sporazum med EU in ZDA, ki se od vseh dosedanjih tovrstnih sporazumov razlikuje v tem, da gre za enega največjih in najcelovitejših sporazumov v zgodovini (Chaoui 2013, 2). Sporazum TTIP naj namreč ne bi vplival zgolj na podpisnici, temveč na regulacije in trgovanje na globalnem nivoju. Vzroke za slednje dejstvo lahko najdemo v entitetah podpisnicah, saj gre za svetovne velesile oziroma hegemone (Bonciu 2013, 23).

Trgovinski sporazum med EU in ZDA je poimenovan TTIP («Transatlantic Trade and Investment Partnership») oziroma Čezatlansko trgovinsko naložbeno partnerstvo. ZDA in EU imata sklenjenih kar nekaj mednarodnih ali regionalnih trgovinskih sporazumov z različnimi akterji, vendar pa teh medsebojnih gospodarskih odnosov nimata podrobno opredeljenih in urejenih. Pogajanja o TTIP tečejo že od julija 2013 naprej, saj naj bi evropski in ameriški analitiki po preučitvi stanja ugotovili, da je podpis sporazuma v interesu obeh strani (Vlada Republike Slovenije 2015). Pogajanja za uskladitev sporazuma, ki bo obojestransko

sprejemljiv, pa še vedno potekajo, kljub temu, da je bil zastavljen ambiciozen rok za zaključek, in sicer leto 2014.

Kot že prej omenjeno sporazumi o liberalizaciji trgovinskih razmerij, večji gospodarski koordiniranosti in stimulaciji čezatlantskih gospodarskih odnosov niso ravno zadnji neoliberalni izum, ampak zgolj eden od številnih poskusov v zadnjih treh desetletjih, kljub temu, da je ideja zrasla že v času med svetovnimi vojnami. Kronologija čezoceanske integracije je naslednja:

- podpis Čezatlantske deklaracije (Transatlantic Declaration) leta 1990;
- podpis Nove Čezatlantske Agende (New Transatlantic Agenda) leta 1995;
- podpis Čezatlantske gospodarskega partnerstva (Transatlantic Economic Partnership) leta 1998;
- vzpostavitev Gospodarskega čezatlantskega sveta (Economic Transatlantic Council) leta 2007, ki naj bi skrbel za odstranitev ovir in izboljševanja odnosov med entitetama.

Na izhodišču zgornjih mednarodnih dokumentov in organizacij se nadaljujejo pogovori o TTIP (Bonciu 2013, 22–3).

Bonciu (2013, 34) meni, da bi uspešna pogajanja in dogovori ter kasneje podpis TTIP postavili velike globalne temelje za naslednji veliki sporazum, ki bi vključeval še pacifiške države. Te so sicer precej bolj raznolike kot EU in ZDA, vendar pa imajo velik ekonomski potencial. Sporazum TTIP in drugi sporazumi, ki bi mu lahko sledili, ne izboljšujejo zgolj kratkoročne ali srednjeročne ekonomske situacije sodelujočih držav. TTIP in podobni sporazumi kreirajo novo globalno ekonomijo po letu 2020.

Sporazum kot pravna forma ima trenutno tri dele, in sicer dostop na trg, regulatorna vprašanja in netarifne ovire, ter pravila. V prvem delu preko odprave carin ureja višjo stopnjo liberalizacije storitev, predvideva liberalizacijo in zaščito investicij, dostop na trg javnih naročil na vseh administrativnih ravneh. V drugem delu spodbuja regulatorno skladnost zakonodaje za blago in storitve preko medsebojnega priznavanja, harmonizacije in drugih načinov regulatornega sodelovanja, ter prinaša zavezo k odpravi netarifnih ovir. V tretjem delu pa ureja pravice intelektualne lastnine, carinske in trgovinske olajšave, pravila o varstvu konkurence, trgovini in trajnostnem razvoju, energiji in surovinah, malih in srednjih podjetjih, gibanju kapitalskih tokov in plačilih, transparentnosti, ter reševanje sporov (Vlada Republike Slovenije 2015).

Nameni in pričakovanja od sporazuma TTIP so velika. Po navedbah Evropske Komisije (2013) je po popolni uveljavitvi sporazuma pričakovati povečanje trgovine in investicijskih tokov med ZDA in EU. Sporazum naj bi ustvarjal nova delovna mesta in gospodarsko rast v obeh entitetah podpisnicah, prav tako pa naj bi sporazum prinesel približanje oziroma poenotenje standardov. Slednji naj bi ob tako velikih in gospodarskih velesilah, ki podpisujejo sporazum, postali kar globalni standardi. Obsežne skupne koristi ZDA in EU, ki jih obravnava omenjeni sporazum, naj bi bile vezane tudi na vprašanja skupnega pomena glede tretjih držav (Evropska komisija 2013a; Kocbek 2014).

Zelo konkretno in poenostavljeno Evropska Komisija (Evropska komisija 2013b) navaja naslednje cilje, ki jih zasleduje sporazum TTIP:

- odstranitev obveznosti in omejitev za trgovanje;
- odstranitev regulatornih omejitev za trgovanje;
- sprostitev komercialnih storitev za vlagatelje;
- odprtje dostopa do trga javnih naročil;
- olajšanje carinskih formalnosti;
- uskladitev pravil o konkurenčnosti.

Širši cilj pa je trajnostni razvoj, kar naj bi pomenilo, da se s sporazumom zagotovi tudi zaščito potrošnikov, delavcev in okolja.

Končni ekonomski rezultat ciljev, ki ga po pričevanju ekonomskih raziskav lahko pričakujemo, znaša 119 milijard evrov za EU in 95 milijard evrov za ZDA na letni ravni. Poleg tega naj bi s sporazumom pridobile tudi ostale države in sicer v skupnem povečanju bruto domačih proizvodov za 100 milijard evrov. Pomenljivo je predvsem to, da bo partnerstvo med EU in ZDA skupaj ustvarjalo nove globalne standarde, ki se jim bodo prisiljeni približati in podrediti vsi, ki sodelujejo v globalni ekonomiji, učinek pa bo še kako viden v današnji globalni trgovini, kjer smo priča vedno bolj kompleksnim globalnim vrednostnim verigam (Evropska komisija 2013b). Zanimiva je tudi evropska študija (Memo 2013), ki navaja, da se naj bi občutno povečal tudi izvoz. Skupna vrednost trgovine med obema entitetama in drugimi državami partnericami naj bi se po uveljavitvi sporazuma dvignila na 6 % celotnega izvoza EU in 8 % celotnega izvoza ZDA. To pomeni dodatnih 220 milijard evrov za evropske proizvajalce in 240 milijard za ameriške.

Poglobljena analiza sporazuma kot pravne forme, namenov in ciljev ter vseh vsebin sporazuma bo analizirana v naslednjih poglavjih preverjanja raziskovalnih vprašanj in hipoteze vezane na TTIP. K temu pa bodo dodane še ekonomske in druge relevantne analize.

Zaključek poglavja o TTIP pa je potrebno nameniti demokratičnemu nadzoru in udeležbi zainteresirane javnosti v EU. Kot je zapisano v vladnih dokumentih oziroma v dokumentih Evropske komisije naj bi Evropska komisija spodbujala tok in izmenjavo podatkov. To je v procesu pogajanj vidno v udeležbi preko 700 predstavnikov sindikatov, nevladnih organizacij in organizacij za varstvo potrošnikov. Pred pogajanjem so bile izvedene tri javne konzultacije na temo TTIP. V februarju 2014 je komisija sestavila tudi dodatno svetovalno ekipo, kamor je vključila 14 predstavnikov iz različnih gospodarskih sektorjev, ti pa svetujejo glavnemu evropskemu pogajalcu. Vzpostavljena je spletna stran z materialom in informacijah o pogajanjih ter stališčih in ciljih. Demokratičen nadzor pa naj bi bil še posebej močan na koncu, ko naj bi sporazum ratificirale države članice EU in Evropski parlament (Evropska komisija 2014). Kljub temu pa nasprotniki trdijo, da vse to ni dovolj. Ključni del se namreč dogaja med pogajaji, kamor se vključujejo lobisti in ostale skupine pritiska, v ta del pa državljani nimamo vpogleda. Tako lahko zasledimo številne nevladne organizacije in skupine, ki se bodisi s posameznimi protestnimi akcijami, bodisi s spletnim ozaveščanjem in peticijami borijo proti tovrstnim sporazumom.

4.2.2 VSEBINA TTIP

Prostotrgovinski sporazumi, kot je TTIP, niso nekaj novega, saj ima skoraj vsaka država sklenjenega vsaj enega. Je pa po mnenju mnogih strokovnjakov (Bonciu 2013; Chaoui 2013; Sheshadri 2013) TTIP od vseh do sedaj sklenjenih prostotrgovinskih sporazumov najbolj obsežen in prinaša nove standarde trgovanja, ki se jim bodo druge države enostavne morale prilagoditi.

Sheshadri (2013, 4) prostotrgovinski sporazum med ZDA in EU razdeli v tri večje kategorije:

- **dostop do trgov** na področju blaga, storitev, investicij in javnih naročil;
- **regulative in necarinske ovire**;
- **pravila** na področjih intelektualne lastnine, okolja, trga dela, carinskih in trgovinskih olajšav, konkurence, državnega lastništva podjetij, in ostalih strateških področjih.

4.2.2.1 Dostop do trgov

Carine, birokracija in raznorazne regulacije otežujejo in v določenih primerih celo onemogočajo trgovanje med poslovnimi subjekti iz različnih držav. Tem namreč povzročajo dodatne stroške, zaradi katerih trgovanje med obema ni več ekonomično. V primeru blagovne menjave med ZDA in EU takšne ovire dušijo trgovanje v določenih sektorjih, zato je odpiranje trgov preko mehanizmov liberalizacije tako na eni kot na drugi strani nujno, v kolikor želita entiteti s sprejemom TTIP doseči zastavljene cilje. Eden izmed mehanizmov liberalizacije in hkrati glavnih ciljev TTIP je takojšnja odprava vseh carin na blago, z izjemo občutljivega blaga, za katerega bi se carine zmanjšale postopoma, a še vedno v relativno kratkem časovnem obdobju (Sheshadri 2013, 5; Bonciu 2013, 30).

Sheshadri (2013, 6–7) navaja, da je v medsebojnem trgovanju ZDA in EU povprečna višina carin v primeru ZDA 4,7 %, v primeru EU pa 6,4 %. Gledano globalno so carine v ZDA in EU že danes relativno nizke. Hkrati imata obe entiteti dokaj enako stopnjo carin v vseh sektorjih, izjema sta sektorja motornih vozil, kjer ima EU (8 %) skoraj osemkrat višjo povprečno stopnjo carin kot ZDA, in predelane hrane, kjer so povprečne evropske carine (14,6 %) štirikrat višje od ameriških. Obe državi imata relativno visoke carine v kmetijskem, ribiškem in gozdarskem sektorju, čeprav večjih razlik med povprečno stopnjo carin v eni in drugi entiteti ni (CEPR 2013, 14). Na prvi pogled se tako lahko zdi, da ukrep popolne odprave carin ne bo prinesel večjih posledic in sprememb medsebojni blagovni menjavi. Za nekatere sektorje to mogoče drži, avtor pa našteva sektorje tekstila in oblačil, usnja in obutve, avtomobilskih izdelkov, ribištva, in kmetijskih proizvodov kot tiste, pri katerih bi videli občuten porast trgovanja v primeru odprave kvot.

Od naštetih sektorjev je za odpiranje tujim podjetjem najbolj občutljiv sektor kmetijskih proizvodov. EU na področju kmetijstva vodi precej protekcionistično politiko, kar je zaradi tradicije in deleža letnega proračuna, ki ga porabi za izvajanje Skupne kmetijske politike, razumljivo. Tako ne preseneča, da ima EU kar 25 carin na kmetijske proizvode, ki pridejo iz ZDA, višjih od 100 %. Ker gre za občutljivo področje, odprave carin ne gre pričakovati, temveč je bolj realna možnost postopno nižanje. Nekateri strokovnjaki so za povečanje trgovanja predlagali tudi ukinitvev subvencij na izvoz (Sheshadri 2013, 7).

Avtor nadalje pravi (Sheshadri 2013, 8–9), da je odpiranje trgov na področju storitev pomemben segment liberalizacije trgovine. Hkrati prepozna določene občutljive sektorje na obeh straneh Atlantika. V ZDA denimo tuje letalske družbe ne morejo nuditi notranjih letov, saj je to področje rezervirano za domača podjetja. Na strani EU je občutljivo področje e-trgovanja in prostega pretoka podatkov, sploh odkar so na dan prišle afere prisluškovanja ameriških obveščevalcev evropskim politikom. Cilj TTIP je konsolidirati najvišje standarde liberalizacije, ki na področju storitev obstajajo danes, hkrati pa najti rešitve za odpravo ovir na področju najbolj občutljivejših sektorjev. To lahko entiteti storita tako, da definirata pravila v zvezi z objektivnostjo, transparentnostjo, licenčnimi postopki in certifikacijo (Bonciu 2013, 30).

Verjetno eno najbolj spornih področij v sporazumu je odpiranje trgov za investicije. Eden izmed glavnih razlogov je nov mehanizem zaščite investicij Investor State Dispute Settlement (ISDS), ki bi reševal morebitne spore med investitorjem in državo, v katero bi se investicija zgodila. Vlada Republike Slovenije (2015) o tem mehanizmu pravi sledeče:

ISDS je eden od pomembnejših elementov zaščite tujih investicij, ki tujim investitorjem omogoča direkten dostop do mednarodne arbitraže v okviru Mednarodnega centra za reševanje investicijskih sporov –ICSID, ki spada pod okrilje Svetovne banke. Tuji investitorji lahko brez soglasja države spor predložijo v reševanje arbitražnemu tribunalu, če ocenjujejo, da so jim kršene pravice povezane z nediskriminatorno obravnavo investicij, s povračilom škode v primeru razlastitve, z zagotavljanjem pravične in enakopravne obravnave ter z zagotavljanjem prostega prenosa plačil povezanih z investicijo.

Nasprotniki sporazuma svarijo, da spodkopava demokratičnost družbe in daje preveliko moč velikim korporacijam, ki bodo lahko po novem tožili državo, v kolikor bo ta zavirala njihove investicije na svojem teritoriju. Primer tovrstne uporabe tega mehanizma je nedavna tožba kanadske družbe Pacific Rim, sicer v lasti avstralske korporacije Oceana Gold, ki državo El Salvador toži za odškodnino, ker je ta prepovedala izdajo novih dovoljenj za izkopavanja zlate rude, s tem tožniku onemogočila pot do dobička (The Guardian 2015). Gre za razumljiv argument proti takšnemu mehanizmu, po drugi strani pa kaže usmerjenost pripravljavcev sporazume k varovanju določil proste trgovine in rezultatov sporazuma, ki bi jih lahko blokade posameznih držav ogrozile. Zaradi kriticisma se je EU zavzela, da bodo vsa zaslišanja ISDS javna, da odločitev arbitražnega sodišča ne bo vplivala na demokratične

odločitve v državah članicah, da bodo arbitri izbrani s soglasjem vseh deležnikov in da se pripravi poseben kodeks za arbitre z namenom preprečevanja konflikta interesov (Sheshadri 2013, 9).

Pomemben segment predstavlja tudi odpiranje trgov javnih naročil tujim podjetjem. EU je na tem področju že danes precej odprta, saj kar 15 % javnih naročil odda tujim podjetjem, medtem ko je ta delež v ZDA precej manjši, saj znaša zgolj 3,2 % (Sheshadri 2013, 9–10). Avtor nadalje pravi, da naj bi TTIP odpiral nove možnosti transatlantskega sodelovanja znotraj sistema javnih naročil in rahljal pogoje za določena naročila in pogodbe. Cilj, kot pravi Bonciu (2013, 30) je ustvariti poenoten in standardiziran trg.

4.2.2.2 Regulative in nevarinske ovire

Del pogajanj o regulativah in nevarinskih ovirah je najpomembnejši segment sporazuma z največjimi učinki na trgovino med ZDA in EU, hkrati pa je pogajalsko najzahtevnejši. Zahteven je predvsem zaradi dejstva, da imata obe entiteti različne pristope k regulaciji. Medtem ko pristop EU temelji na načelu previdnosti, pa ZDA pristopa k regulaciji po načelu znanstvenih dognanj s področja varnosti in zdravja. Največje razlike se kažejo v odnosu do gensko spremenjenih organizmov, s hormoni pitanim govedom, s klorom obdelano perutnino, emisijskih in varnostnih standardov za vozila, ter njihove energijske učinkovitosti. Standardi se prav tako razlikujejo na področju testiranja farmacevtskih izdelkov (Sheshadri 2013, 11).

Za ureditev ugodnejših pogojev za trgovino med obema entitetama je potrebno poenotenje sanitarnih in fitosanitarnih standardov, kakor tudi odprava tehničnih ovir, kot je dvojno testiranje izdelkov. S tem se bodo zmanjšali administrativni stroški, povezani z izvajanjem regulacij, Bonciu (2013, 30) pa opozarja, da ob harmonizaciji standardov ne smemo pozabiti na visok nivo okoljske, zdravstvene in varnostne zaščite.

Če vzamemo za primer avtomobilsko industrijo lahko vidimo, da imata EU in ZDA različne varnostne standarde za avtomobile glede varnostnih pasov, brisalcev šip, voznikovih sedežev, žarometov, odbijačev in vzvratnih ogledal. Prav tako se razlikujejo standardi glede emisij toplogrednih plinov in energijske učinkovitosti (Sheshadri 2013, 13). EU je v pogajanjih tako

predlagala posebno poglavje, namenjeno tehničnim oviram za trgovanje, ki predlaga horizontalni pristop v štirih točkah, in sicer da:

- dogovori o standardih in regulativah veljajo na ravni vseh držav članic v EU (sub-regionalna raven) in vseh zveznih država ZDA (sub-federalna raven);
- kjer je primerno, se zahtevani standardi ne nanašajo na tehnične specifikke izdelka, temveč na njegovo delovanje;
- medsebojno priznanje ugotavljanja skladnosti in s tem odprava dvojnega testiranja;
- redne konzultacije in izmenjava informacij med regulatorji obeh entitet.

Poleg tega je EU predlagala anekse za posebno obravnavanje specifičnih občutljivih področij, kot so avtomobilska, farmacevtska, kemična in industrija medicinskih pripomočkov (Sheshadri 2013, 13). Tako pri harmonizaciji sanitarnih ter fitosanitarnih standardov ter odpravi tehničnih ovir bosta obe entiteti izhajali iz standardov Svetovne trgovinske organizacije (Bonciu 2013, 30–1).

Evropska komisija (2013c) kot referenčni primer navaja kemično industrijo, ko pravi, da EU in ZDA regulirata kemikalije na različne načine, saj morajo vse kemikalije, ki se prodajajo znotraj EU, biti registrirane pri Evropski agenciji za kemikalije, medtem ko so standardi v ZDA precej bolj ohlapni. Priznavajo, da imata obe entiteti zadovoljive načine zagotavljanja kakovosti in varnosti kemičnih izdelkov, manevrski prostor pa vidijo predvsem v boljši koordinaciji. Prvi praktični primer za olajšanje poslovanja in nižanje stroškov podjetij vidijo v hkratnem testiranju določenih kemičnih izdelkov in medsebojni izmenjavi informacij, saj podjetjem s tem ne bi bilo treba dvakrat opravljati določenih testov. Drugo praktično rešitev vidijo v posvojitvi globalnih standardov klasifikacije in označevanja izdelkov. S tem bi delo regulatorjev postalo učinkovitejše, hkrati pa bi se olajšalo trgovanje ne samo med EU in ZDA, temveč na globalni ravni (Evropska komisija 2013c).

Necarinske ovire so definirane kot ukrepi državnih administracij, ki niso carine in vplivajo na ceno, količino, strukturo in/ali tok mednarodne izmenjave izdelkov, storitev in virov, ki so potrebni za produkcijo teh izdelkov in storitev (Eremenko in Movchan 2003). Necarinske ovire tako vplivajo na tok in koncentracijo kapitala. Imajo lahko dva efekta: bodisi povišajo stroške trgovanja in investiranja bodisi onemogočajo oz. otežujejo vstop na trg. Slednje povzročajo mehanizmi, kot so recimo kvote na uvoz, povišanje stroškov pa povzročajo denimo regulatorni standardi, ki proizvajalce silijo v rekonfiguracijo svojih izdelkov, da bodo le-ti dosegali zahtevane standarde (CEPR 2013, 16).

Študija Ecorys iz leta 2009, ki jo CEPR navaja v svoji analizi, je prek kompleksnih ekonomskih mehanizmov skušala monetarizirati vpliv necarinskih ovir na poslovanje v različnih sektorjih. Ugotoviti so hoteli, kolikšen delež končne cene trgovalnega izdelka ali storitve je posledica necarinskih ovir. Avtorji raziskave so vsakemu sektorju pripisali indeks necarinskih ovir, ki ponazarja. Ugotovili so, da necarinske ovire najbolj dražijo izdelke v sektorju hrana in pijača, saj so ti izdelki, uvoženi iz ZDA v EU, v povprečju dražji za 56,8 %, v nasprotni smeri pa je efekt necarinskih ovir na ceno kar 73,3 %. Drugi sektor, ki je najbolj na udaru zaradi necarinskih ovir, je finančni. Blago tega sektorja, uvoženo iz ZDA v EU, je zaradi necarinskih ovir dražje za 11,3 %, medtem ko je blago finančnega sektorja, uvoženo iz EU v ZDA, dražje za 31,7 %. Gledano splošno so zaradi necarinskih ovir ameriški izdelki v EU dražji za 21,5 %, evropski izdelki v ZDA pa za 25,4 %. Storitve, uvožene iz ZDA v EU, so zaradi necarinskih ovir v povprečju dražje za 8,5 %, v obratni smeri trgovanja pa necarinske ovire v povprečju podražijo storitev za 8,9 % (CEPR 2013, 18–20). Odprava necarinskih ovir bi pomenila kar 80 % končnega rezultata TTIP (Evropska komisija 2013a). Zaradi manjših stroškov medsebojnega trgovanja bi se namreč zmanjšali stroški za podjetja, ki bi se odrazila bodisi v nižjih cenah za potrošnike, bodisi v višjih plačah za delovno silo, bodisi v novem kapitalu za razvoj podjetja. Vsaka akumulacija kapitala je namreč sredstvo za nadaljnjo akumulacijo. Z odpravo necarinskih ovir bi torej bila evropska in ameriška podjetja ne samo globalno bolj konkurenčna, temveč bi zaradi olajšanega trgovanja ta podjetja postala nosilec globalnih inovacij in razvoja (Bonciu 2013, 30).

Tabela 4.5: Indeks necarinskih ovir po sektorjih

Sector	Total trade barriers: EU barriers against US exports	Total trade barriers: US barriers against EU exports
Food and beverages	56.8	73.3
Chemicals	13.6	19.1
Electrical machinery	12.8	14.7
Motor vehicles	25.5	26.8
Other transport equipment	18.8	19.1
Metals and metal products	11.9	17.0
Wood and paper products	11.3	7.7
Other manufactures	N/A	N/A
average goods	21.5	25.4
Transport		
Air	2.0	2.0
Water	8.0	8.0
Finance	11.3	31.7
Insurance	10.8	19.1

Business and ICT	14.9	3.9
Communications	11.7	1.7
Construction	4.6	2.5
Personal, cultural, other Services	4.4	2.5
<i>averageservices</i>	8.5	8.9

Vir: CEPR (2013).

4.2.2.3 Pravila

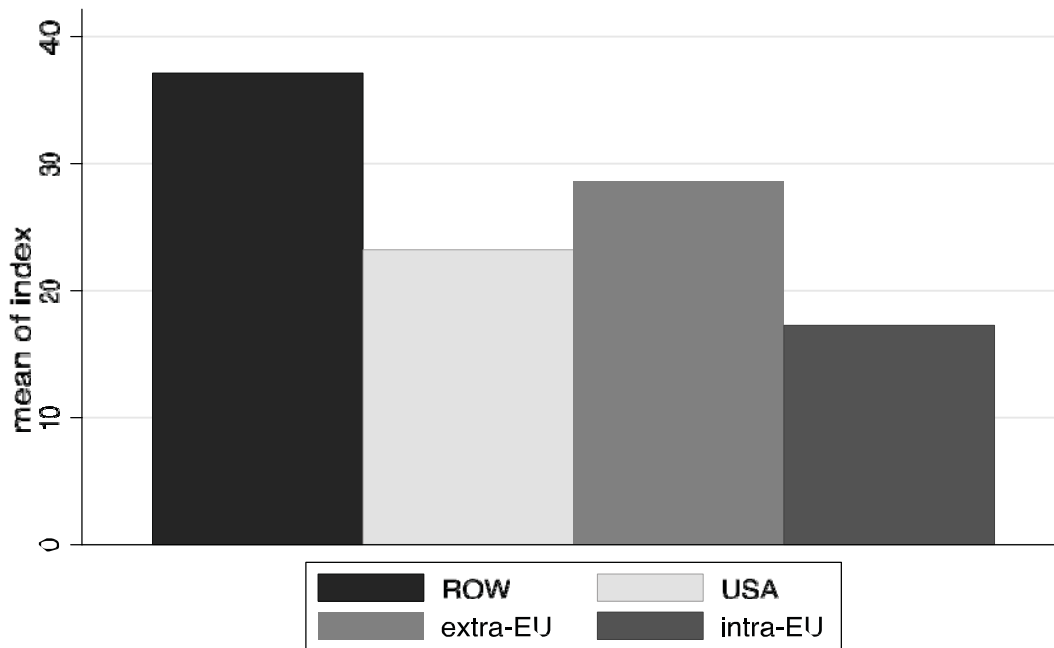
Poleg ovir trgovanju in investiranju TTIP določa tudi nekatera pravila na področjih intelektualne lastnine, okolja, trga dela, konkurence, državnega lastništva podjetij, in ostalih strateških področjih, ki pa ne bodo imele zgolj bilateralnih implikacij, temveč bo učinek njihovega sprejetja globalen (Bonciu 2013, 31). Poglavje zajema področja zaščite intelektualne lastnine, zaščite okolja in delavskih pravic, poenostavljenje carinskih postopkov, politike konkurenčnosti in državnih subvencij podjetjem v državni lasti, podpora malim in srednjim podjetjem, odprava pozitivne diskriminacije lokalnih podjetij na račun tujih, in zagotovitev transparentnosti regulativ, mehanizmov ter postopkov (Bonciu 2013, 31–2).

4.2.2.4 Neposredne tuje investicije

Poleg carin in necarinskih ovir za trgovanje s storitvami in blagom je predmet pogovorov pri snovanju novega prostotrgovinskega sporazuma tudi odprava ovir in odpiranje trgov za neposredne tuje investicije, kar predstavlja enega izmed mehanizmov liberalizacije. Neposredne tuje investicije prav tako predstavljajo eno ključnih komponent gospodarskega sodelovanja med EU in ZDA. Slednje predstavljajo najpomembnejšo destinacijo neposrednih tujih investicij evropskega kapitala, čeprav je indeks odprtosti nižji kot za drugo najpomembnejšo destinacijo, ki jo predstavljajo evropske države, ki niso članice EU (bivše države Sovjetske zveze, Norveška, Turčija in Švica) (CEPR 2013, 13). Indeksi odprtosti za neposredne tuje investicije so prikazani v tabeli 5.2., kjer vrednost 0 predstavlja popolno odprtost (popolna odsotnost necarinskih ovir), vrednost 100 popolno zaprtost, ROW (rest of the world) pa države, ki jih ostale tri skupine ne zajemajo. Skupna vrednost delnic ameriških podjetij v lasti evropskih subjektov in delnic evropskih podjetij v lasti ameriških je bila leta 2011 ocenjena na 3700 milijard ameriških dolarjev, od tega 2100 milijard v lasti slednjih in 1600 milijard v rokah evropskih subjektov (Sheshadri 2013, 29). Odpiranje obeh trgov, tako

ameriškega kot evropskega, za neposredne tuje investicije znotraj območja držav podpisnic TTIP, bi povečalo kapitalske dobičke vlagateljev obeh strani. Po ocenah CEPR (2013, 93) bi odprava teh ovir lahko povečala delež evropskih delavcev v podjetjih ameriških lastnikov za 10,85 %, delež ameriških delavcev v podjetjih evropskih lastnikov pa bi se lahko povečal za 9,44 %. Gre torej ponovno za mehanizem liberalizacije trgovine, saj se odpravlja ovire za namene prostega pretoka delovne sile in kapitala. O prosti trgovini namreč govorimo, kadar država umakne trgovinske ovire, ne omejuje izvoza ali uvoza iz drugih držav, ter ne postavlja zakonskih in drugih omejitev pri mednarodnem pretoku blaga, storitev in kapitala (Hojnik 2009, 6).

Tabela 4.6: Povprečna vrednost indeksov nekarinskih ovir za neposredne tuje investicije

Vir: CEPR (2013).

4.2.3 UČINKI TTIP NA GOSPODARSTVI EU IN ZDA

Londonski Centre for Economic Policy Reserach (CEPR) je leta 2013 za Evropsko komisijo pripravil študijo ekonomskih posledic sprejetja TTIP, za katerega pravijo, da je obsežen in globok prostotrgovinski sporazum med entitetama, ki delita bogato zgodovino skupnega sodelovanja na ekonomskem in ostalih področjih (CEPR 2013, 5). Glavni cilj sporazuma je liberalizirati trgovino med obema entitetama, s čimer naj bi prišlo do povečanega trgovanja med obema entitetama, s tem pa do koncentracije kapitala v regiji.

Tabela 4.7: Povzetek učinkov TTIP na gospodarstvu EU in ZDA

	Limited agreement: tariffsonly	Limited agreement: servicesonly	Limited agreement: procurement only	Comprehensive agreement: less ambitious	Comprehensive agreement: ambitious
Change in GDP					
EU, million euros	23,753	5,298	6,367	68,274	119,212
US, million euros	9,447	7,356	1,875	49,543	94,904
Bilateralexports f.o.b.					
EU to US, million Euros	43,840	4,591	6,997	107,811	186,965
US to EU, million Euros	53,777	2,859	3,411	100,909	159,098
Total exportsf.o.b.					
extra-EU, million Euros	43,740	5,777	7,136	125,232	219,970
US, million euros	57,330	5,488	5,942	142,071	239,543

Vir: CEPR (2013).

Raziskava uporablja zapleteno ekonomsko metodologijo, imenovano izračunljivi model splošnega ravnotežja (computable general equilibrium oz. CGE). Gre za metodo, s katero se na podlagi empiričnih podatkov napoveduje spremembe ekonomskih ekvilibrijev glede na policy spremembe. Izračuni v modelu upoštevajo spremembe cen, dohodka in vpliv možnih substitutov. Trenutni ekvilibrij služi kot osnova izračunov, scenariji pa so ekvilibriji, ki naj bi nastali po policy spremembi. Razlika med enim in drugim se šteje kot učinek policy spremembe (CEPR 2013, 21).

Model, uporabljen v raziskavi, upošteva naslednje dejavnike:

- globalno trgovino in proizvodnjo,
- vpliv ekonomije obsega in nepopolne konkurence,

- povezavo med različnimi sektorji,
- vpliv trgovanja na cene delnic, s čimer je možno predvidevati dolgoročne učinke policy sprememb.

Na strani policy sprememb model upošteva zmanjšanje carin, nižanje davka in subvencij na izvoz, večanje kvot in zmanjšanje cene trgovanja (CEPR 2013, 21–2). Metodologija, uporabljena v študiji, tako karseda natančno napoveduje vplive sprememb javne politike na ekonomska ravnotežja.

Sodeč po analizi CEPR naj bi sprejetje TTIP v povprečju prineslo novih 545 evrov razpoložljivega dohodka na družino (Evropska komisija 2013a). Po ugotovitvah iste raziskave naj bi liberalizacija trgovine med ZDA in EU imela tudi širše implikacije, saj naj bi dvignila BDP vseh ostalih držav, ki niso vključene v sporazum, za skoraj 100 milijard evrov, novi standardi trgovanja, ki bi jih prinesel TTIP, pa bi prisilili ostale države, da se le-tem prilagodijo, s čimer bi se postavili novi standardi globalnega trgovanja (Evropska komisija 2013a). To moč imata ZDA in EU ravno zaradi magnitude dosedanje medsebojne trgovine (CEPR 2013, 8). V nadaljevanju govori dokument Evropske komisije o povečanju izvoza EU v ZDA za 28 %, kar za EU pomeni izvoz dodatnih 187 milijard evrov vrednosti blaga in storitev, poslovanje EU in ZDA z preostalimi državami pa bi se posledično povečalo za 33 milijard evrov (Evropska komisija 2013a).

Rezultati študije kažejo tudi, da naj bi sporazum na globalni ravni prinesel povišanje trgovanja v sektorju kovinskih izdelkov za 12 %, sektorju predelane hrane in sektorju kemikalij za 9 %, sektorju ostalih industrijskih izdelkov za 6 % in sektorju prevoznih sredstev za 6 %. Največji porast trgovanja se pričakuje v sektorju avtomobilske industrije, kjer naj bi se izvoz EU v ostale države zvišal za 42 %, uvoz pa za 43 %. Izvoz v sektorju avtomobilske industrije EU v ZDA naj bi poskočil za kar 149 % (Evropska komisija 2013a).

Raziskava je pri napovedovanju učinka TTIP na BDP obeh entitet upoštevala dva različna scenarija. Po prvem scenariju, ki ga v raziskavi opišejo kot “manj ambicioznega”, naj bi se celoten BDP EU zvišal za 0,27 %, BDP ZDA pa za 0,21 %. V primeru uresničitve “bolj ambicioznega” načrta, ki zajema odpravo carin, necarinskih ovir, javnih naročil in učinek prelivanja, pa je dvig BDP EU ocenjen na 0,48 %, dvig BDP ZDA pa na 0,39 %. Povedano drugače, evropski štiričlanski družini bi se v povprečju letni razpoložljivi dohodek zvišal za

306 evrov do 545 evrov, ameriški štiričlanski družini pa v povprečju za 336 evrov do 655 evrov (CEPR 2013, 46).

Tabela 4.8: Dvig razpoložljivega dohodka na 4-člansko družino (v milijonih evrov)

	limited agreement: tariffsonlμ	limited agreement: servicesonlμ	limited agreement: procurement onlμ	comprehensive agreement: low ambition	comprehensive agreement: high ambition
total EU, mill. euro	12,934	3,089	4,295	39,813	70,820
US, mill. euro	5,081	4,122	2,246	29,982	58,434
EU, percent	0.09	0.02	0.02	0.28	0.49
US, percent	0.03	0.02	0.01	0.18	0.35
EU, € per Household	99	41	49	306	545
US, €per Household	57	82	21	336	655

Vir: CEPR (2013).

Po izsledkih iste raziskave naj bi se po manj optimističnem scenariju izvoz EU v ZDA narasel za 16 %, izvoz ZDA v EU pa za 23 %. Po bolj optimističnem scenariju naj bi ta deleža znašala 27 % in 38 %. V deležih celotnega izvoza to pomeni porast med 3.37 % in 5.91 % za EU in 4.75 % in 8.02 % za ZDA. Celoten uvoz v EU naj bi se zaradi ukrepov v TTIP zvišal od 2.91 % do 5.11 %, uvoz v ZDA pa naj bi se dvignil od 2.81 % do 4.74 %. (CEPR 2013, 49–53). Učinki vseh možnih scenarijev so prikazani v spodnjih tabelah, ki so razdeljene na 7 stolpcev. V drugem so opisani učinki odprave carin, tretjem zmanjšanje nevarinskih ovir za trgovanje z blagom, v četrtem zmanjšanje nevarinskih ovir za trgovanje s storitvami, v petem učinek neposrednega prelivanja, v šestem učinek posrednega prelivanja, v sedmem učinek liberalizacije javnih naročil, v prvem stolpcu pa je prikazana vsota učinkov vseh 6 ukrepov skupaj.

Tabela 4.9: Spremembe bilateralnega izvoza v entiteto partnerico

	In per cent						
Less ambitious experiment							
European Union	16.16	7.06	9.34	0.69	-0.76	-0.15	1.04
United States	23.20	13.67	8.80	0.67	0.01	0.02	0.78
Ambitious experiment							
European Union	28.03	7.67	21.00	1.40	-1.73	-0.34	2.13
United States	36.57	15.34	19.93	1.37	-0.08	0.03	1.62

In million euros							
Less ambitious experiment							
European Union	107,811	47,083	62,289	4,598	-5,089	-989	6,957
United States	100,909	59,476	38,284	2,934	57	77	3,410
Ambitious experiment							
European Union	186,965	51,185	140,106	9,332	-11,525	-2,243	14,211
United States	159,098	66,720	86,698	5,966	-335	151	7,043

Vir: CEPR (2013).

Tabela 4.10: Spremembe vrednosti celotnega izvoza obeh entitet

In per cent							
Less ambitious experiment							
European Union	3.37	1.28	1.43	0.11	0.25	0.28	0.19
United States	4.75	2.11	1.69	0.16	0.52	0.27	0.23
Ambitious experiment							
European Union	5.91	1.41	3.23	0.23	0.48	0.56	0.42
United States	8.02	2.34	3.79	0.33	1.01	0.54	0.48
In million euros							
Less ambitious experiment							
European Union	125,232	47,577	53,341	4,211	9,442	10,564	7,163
United States	142,071	63,219	50,600	4,717	15,505	8,031	5,943
Ambitious experiment							
European Union	219,970	52,327	120,313	8,523	18,010	20,959	15,620
United States	239,543	70,265	113,630	9,624	30,042	15,982	14,202

Vir: CEPR (2013).

Tabela 4.11: Spremembe vrednosti celotnega uvoza obeh entitet

In per cent							
Less ambitious experiment							
European Union	2.91	1.09	1.22	0.10	0.23	0.27	0.18
United States	2.81	1.25	1.00	0.09	0.31	0.16	0.14
Ambitious experiment							
European Union	5.11	1.20	2.75	0.20	0.44	0.52	0.36
United States	4.74	1.39	2.24	0.19	0.60	0.32	0.28
In million euros							
Less ambitious experiment							
European Union	128,424	48,239	53,892	4,259	10,207	11,827	7,907
United States	118,840	52,678	42,231	4,011	13,081	6,839	5,868
Ambitious experiment							
European Union	225,899	53,071	121,548	8,624	19,544	23,113	15,953
United States	200,519	58,543	94,830	8,183	25,351	13,611	11,896

Vir: CEPR (2013).

Na podlagi rezultatov raziskave, opisane v zgornjih poglavjih, ugotavljam, da bi sprejem Čezatlantskega trgovinskega in naložbenega sporazuma (TTIP) med ZDA in EU imel pozitivne posledice za gospodarstvi obeh entitet. Okrepil in povečal bi medsebojno trgovino ter zvišal gospodarsko rast, kar pomeni, da bi akumulacija kapitala potekala znotraj meja ZDA in EU.

Ker je koncentracija kapitala v sistemu svetovne kapitalistične proizvodnje postala vir moči napram drugim državam v mednarodni skupnosti (Sholte 1997, 429–30) in ker danes kapital za države predstavlja veliko moč in vpliv v globalnih zadevah (De Goede 2003, 82), je težnja po koncentraciji kapitala na osi ZDA – EU za obe entiteti v tem času še kako pomembna. Hitro razvijajoče države, kot so denimo države BRICS, so pridobile večjo vlogo pri odločanju o svetovni gospodarski politiki, kot analizirano pa analitiki menijo, da bodo te države tudi v prihodnje v svetovnem gospodarstvu pridobivale vse večji vpliv (Dos Santos in Breña 2011, 54; Evropska komisija 2015a; Niu 2015).

O tem pričajo tudi podatki o gibanju BDP v zadnjih 10 letih. Skupen BDP EU in ZDA je leta 2004 predstavljal 40,44 % celotnega svetovnega BDP, medtem ko je skupen BDP držav BRICS v istem obdobju predstavljal zgolj 21,84 % svetovnega BDP. Zaradi finančno gospodarske krize, ki je leta 2008 zajela ZDA in EU, na drugi strani pa tudi zaradi hitrega razvoja kitajskega gospodarstva, je delež svetovnega BDP, ki ga skupaj predstavljata EU in ZDA, v letu 2009 padel na 36,05 %, v letu 2014 pa je bil ta delež še nižji, in sicer 33,27 %. Na drugi strani so države BRICS svoj globalni delež povečale v letu 2009 na 27,1 %, v letu 2014 pa na 30,12 % (Quandl 2015).

Vzpon teh razvijajočih se gospodarstev gre delno pripisati posvojitvi paradigme tržne ekonomije in liberalizacije gospodarstva, delno pa tudi medsebojnem povezovanju teh držav v obliki gospodarskih in trgovinskih sporazumov (Brics, Ministry of External Relations 2014; Voltaire Network 2014). Preko takšnega gospodarskega sodelovanja se namreč pri njih koncentriira večja stopnja kapitala, kar jim prinaša tudi večjo vlogo in moč v svetovnem gospodarstvu (Mahrenbach 2013, 1–3; Niu 2015). V času, ko druga gospodarstva rastejo, EU in ZDA pa si še nista popolnoma opomogli od krize, je prostotrgovinski sporazum v obliki TTIP smiseln odgovor na globalno gospodarsko dogajanje.

Tovrstno gospodarsko sodelovanje državam prinaša tako prednosti kot nevarnosti. Med slednje lahko uvrstimo izgubo carinskih prihodkov in izgubo dela suverenosti držav, kot v primeru ISDS. Na drugi strani tovrstni sporazumi omogočajo dostop do novih, večjih trgov, zmanjšujejo stroške poslovanja podjetij, omogočajo hitrejši pretok informacij in preprečujejo nastanek tržnih anomalij. Manj formalnih omejitev hkrati prinaša priložnost za povečanje trgovine in krepitev gospodarstva (Bennett 1977; 236–273).

4.2.4 VPLIV LIBERALIZACIJE TRGOVINE NA GOSPODARSTVO – PRIMER MEHIKE

Kot študijski primer pogledimo Mehiko in učinek implementacije sporazuma NAFTA v letu 1994 na stopnjo koncentracije kapitala. Tanski in French (2001) ugotavljata, da je Mehika prvi korak k liberalizaciji gospodarstva naredila leta 1986 s sprejetjem Splošnega sporazuma o carinah in trgovanju (GATT), korak dalje pa je bil podpis sporazuma NAFTA s Kanado in ZDA. Avtorja nadalje ugotavljata, da naj bi v teoriji liberalizacija prinesla porast konkurence, s tem pa dekoncentracijo kapitala, rezultati pa so bili nasprotni. Izvoz se je med leti 1992 in 1997 drastično povečal, posledica pa je bila večja koncentracija kapitala v najbolj dinamičnih sektorjih mehiškega gospodarstva (Tanski in French 2001, 689–91). V nadaljevanju raziskave sta avtorja ugotovila, da je Mehika z liberalizacijo trgovanja in znižanjem carin posledično dvignila nivo koncentracije kapitala, predvsem v panogah, ki so bile do takrat najbolj zaščitene s carinami (Tanski in French 2001, 691).

Povezavo med liberalizacijo trgovine in koncentracijo kapitala avtorja utemeljita na sledečem scenariju. Ko država liberalizira trgovino, posledično tudi zniža carine, zaradi česar postanejo uvoženi izdelki cenovno konkurenčnejši od domačih proizvodov. Proizvajalci, ki v svojih panogah ne sodijo med največje, bodo zaradi nekonkurenčnosti cen svojih izdelkov propadli. V sektorju se bo posledično dvignil indeks koncentracije kapitala. Proizvajalci, ki se zaradi nekonkurenčnosti cen svojih izdelkov ne bodo uspeli obdržati v nekdanjem sektorju, bodo nove priložnosti iskali v sektorjih, ki so še vedno vsaj delno pot političnim protekcionizmom. Zaradi novih igralcev bo v zaščitenem sektorju indeks koncentracije kapitala po novem nižji. Po tem scenariju lahko sektorjem z višjimi carinami pripišemo nižjo stopnjo koncentracije kapitala, sektorjem z nižjimi ali brez carin pa višjo stopnjo koncentracije kapitala (Tanski in French 2001, 691–2).

Avtorja zaključujeta raziskavo z ugotovitvijo, da je bil mehiški BDP v letu 1997 sicer na skoraj isti ravni kot leta 1985, razlika med letoma pa se je pokazala predvsem v koncentraciji kapitala. Dohodkovne razlike med družbenimi razredi so se v tem času povečale, saj se je v Mehiki s podpisom prostotrgovinskega sporazuma dvignilo število milijarderjev, delež prebivalstva, ki živi v revščini, pa je narasel (Tanski in French 2001, 705). Podobne spremembe sta avtorja opazila v gospodarstvu, saj se je delež največjih 25 mehiških podjetij med leti 1988 in 1995 zvišal iz 12 % BDP na 19 % BDP. Če je 500 največjih mehiških podjetij v letu 1993 opravilo 61 % vse blagovne menjave, je ta delež do leta 1997 narasel na 67 %. Med letoma 1995 in 1997 se je delež vsega izvoza iz države, ki ga opravijo 4 največji državni izvozniki, zvišal iz 21,64 % na 31,44 %. V istem obdobju je delež vsega izvoza iz države, ki ga je opravilo 100 največjih mehiških izvoznikov, zrasel iz 58,9 % na 77 %. Poleg gospodarskega sektorja so podobni rezultati bili vidni v sektorju bančništva. Leta 1989 so 4 največje in najbolj profitabilne mehiške banke ustvarile 67 % vsega profita v sektorju, leta 1999 pa je ta delež znašal kar 88,2 % (Tanski in French 2001, 706–7). Na podlagi empiričnih podatkov lahko vidimo, da je liberalizacija trgovine privedla do večje koncentracije kapitala v močnejših gospodarskih subjektih.

Primer liberalizacije trgovine v Mehiki je seveda primer koncentracije kapitala znotraj ene države, se pravi znotraj ene entitete, kjer se za gospodarsko dominacijo borijo posamezna podjetja. Če vzorec, ki ga lahko izluščimo iz tega primera, prenesemo na višjo raven, in sicer na globalni trg, kjer se za gospodarsko dominacijo borijo države oz. skupnosti držav, lahko sklepamo naslednje. ZDA in EU moramo v globalnem kontekstu gledati kot eno entiteto, povezano gospodarsko, zgodovinsko in kulturno, kot sem to nakazal že v prejšnjih poglavjih. Taka entiteta mora, v kolikor želi biti konkurenčna, delovati kot enoten trg z čim bolj enotnimi predpisi, standardi in čim manjšimi ovirami za kroženje kapitala znotraj entitete. Z nižanjem stroškov notranjega trgovanja se nižajo cene blaga in storitev, zaradi česar je gospodarstvo te entitete konkurenčnejše in lažje tekmuje s cenejšimi tekmeci iz vzhoda.

Čezatlantski trgovinski in naložbeni sporazum stremi točno k temu. Ustvarja nekakšen enoten trg med EU in ZDA, s tem ko skuša poenotiti standarde in regulative. Niža nepotrebne stroške carin in necarinskih ovir ter odpravlja birokratske nevšečnosti, ki otežujejo trgovanje. Postavlja nove standarde, katerim se bodo morale prilagoditi vse ostale entitete, če bodo želele ohraniti svojo konkurenčnost na trgih ZDA in EU. Preko vseh mehanizmov liberalizacije, ki jih predvideva prostotrgovinski sporazum med ZDA in EU, se torej omogoča

pogoje za večjo koncentracijo kapitala na osi ZDA-EU. Ker je kapital danes eden izmed glavnih virov globalne politične moči, lahko potrdim svojo drugo hipotezo, ki se glasi: *Trgovinski sporazum med EU in ZDA (čezatlantsko trgovinsko in naložbeno partnerstvo, TTIP - Transatlantic Trade and Investment Partnership) je poskus po koncentraciji kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju.*

5 UGOTOVITVE IN ZAKLJUČEK

Kapitalizem se je s koncem hladne vojne ustoličil kot prevladujoča ekonomska in družbeno-politična svetovna paradigma. Za stare komunistične sile, kot sta bili Kitajska in Sovjetska Zveza (kasneje tudi Rusija), je bila prilagoditev novim razmeram in postopna uveljavitev tržne ekonomije neizbežna. Z globalno posvojitvijo kapitalizma se je spremenila tudi globalna konstelacija politične moči, glavni vir katere je postal prav kapital. Z razvojem novih tehnologij, predvsem na področjih informatike in komuniciranja, se je okrepilo globalno sodelovanje držav, prav tako je mnogo političnih agend postalo globalnih.

Z ustoličenjem kapitalizma pa se je začel tudi trend liberalizacije trgovine med državami, se pravi odpiranja gospodarstev za prost pretok kapitala in dobrin. Trend se je pokazal predvsem v obliki bilateralnih in multilateralnih prostotrgovinskih sporazumov. Namen sporazumov je bil krepitev domačih gospodarstev in koncentracija kapitala, saj se je s tem močnim državam še bolj krepila tudi politična moč in mednarodna vloga.

Entiteti Združenih držav Amerike in evropskih držav, združenih v Evropsko unijo, sta postali svetovna politična in kapitalistična hegemoni. Njuna moč je izvirala predvsem iz njune gospodarske moči, saj sta ZDA in EU nekoč predstavljali skoraj polovico svetovnega BDP. Prav tako sta entiteti bili zgodovinsko, kulturno in geopolitično povezani. Zaradi svoje moči in vpliva sta lahko diktirali globalno politiko, večkrat tudi z vojaškim posredovanjem. V začetku 21. stoletja pa je prišlo do zasuka razmerja globalne politične moči. ZDA in EU je leta 2008 prizadela finančno-gospodarska kriza, ki je močno ošibila gospodarstvi obeh entitet. Sledila je recesija, od katere si obe entiteti še vedno nista popolnoma opomogli. Na drugi strani so začela gospodarstva nekaterih držav v razvoju hitro rasti, s čimer se je okrepila tudi njihova mednarodna vloga in politična moč. ZDA in EU ni preostalo drugega, kot da ukrepata, kar je rezultiralo v začetku pogajanj o do sedaj najbolj obsežnem prostotrgovinskem sporazumu – Čezatlantskem trgovinskem in naložbenem sporazumu oziroma krajše TTIP.

Namen TTIP je liberalizacija trgovine med ZDA in EU, ki naj bi prinesla gospodarsko rast in druge ekonomske koristi za obe entiteti, predvsem pa večjo koncentracijo globalnega kapitala, s tem pa tudi globalno politično moč. Glavni cilji sporazuma so sprostitev dostopa do trgov blaga, storitev, naložb in javnih naročil, odprava carin, poenotenje regulativnih standardov in odprava necarinskih ovir z namenom olajšanja trgovanja med obema entitetama in določitev

novih, skupnih pravil na področjih delavskih pravic, intelektualne lastnine, varovanja okolja, državnega lastništva podjetij in ostalih strateških področij. Zaradi obsežnosti sporazuma strokovnjaki napovedujejo, da bo prisilil ostale države, da prevzamejo nova pravila in standarde, ki so v njem zapisane.

Pred raziskovanjem sem postavil dve hipotezi, in sicer da na svetovnem prizorišču poteka boj velikih igralcev za čim večjo koncentracijo kapitala, s težnjo po prevladi na gospodarskem področju, ter da je trgovinski sporazum med EU in ZDA poskus koncentracije kapitala z namenom ohranjanja prevlade na gospodarskem področju. Obe hipotezi sem skozi raziskovanje tudi potrdil.

Države s sklepanjem sporazumov o gospodarskem sodelovanju stremijo za večjimi dobički, saj ti omogočajo koncentracijo kapitala in posledično prevlado na gospodarskem področju. Analiza gospodarskih zavezništov in sporazumov je pokazala, da ti pozitivno vplivajo na gospodarstva držav podpisnic, s tem pa tudi na krepitev globalne politične vloge. Naraščajoče število tovrstnih sporazumov tudi priča o prisotnem boju za gospodarsko in posledično tudi politično prevlado med velikimi igralci. Politiko se namreč da opredeliti skozi dva dejavnika, ki sta interes in moč. Vpliv v globalnem dogajanju, nadzor nad produkcijskimi viri, izogib vojn in navsezadnje zadovoljni državljani naj bi bili temeljni interesi vsake države. Interese pa lahko država uveljavlja le, če ima za to potrebno moč.

Politična moč v kapitalizmu izvira predvsem iz koncentracije kapitala. Skozi raziskovanje sem predstavil predvidene učinke implementacije TTIP na gospodarstvu ZDA in EU. Pokazalo se je, da bo imel sprejet sporazum pozitivne ekonomske učinke za obe strani. Krepitev medsebojnega trgovanja bo spodbudilo gospodarsko rast obeh entitet, prav tako se bosta povečala bilateralni uvoz in izvoz. Z novimi medsebojnimi trgovinskimi olajšavami bo trgovanje z ostalimi državami postalo manj privlačno, zaradi česar bo prišlo do koncentracije kapitala znotraj te čezatlantske povezave. Gospodarsko krepitev ZDA in EU ter koncentracijo kapitala v regiji lahko tako dejansko razumemo kot boj za krepitev politične moči obeh entitet, s katero lahko na globalni ravni uveljavljata svoje interese.

Eno izmed vprašanj, ki se ob proučevanju prostotrgovinskih sporazumov poraja, je tudi porazdelitev novega kapitala. Se bo nov kapital v EU in ZDA enakomerno in pravično porazdelil med vse družbene skupine? Bo sploh našel svojo pot do najšibkejših in revnih, ali

pa bo ostal v rokah peščice najpremožnejših in še povečal socialne razlike? To so vsekakor vprašanja, ki jih je potrebno upoštevati pri snovanju takšnih sporazumov, odgovore na katere pa bo prinesel čas. Morda so to celo vprašanja za kakšno popolnoma svojo magistrsko delo.

Trend liberalizacije trgovinskih odnosov bi lahko tako označili kot rezultat zdrave konkurence na področju politične moči. Politično okolje z nikoli spečimi konkurenti sili države, da iščejo najboljše gospodarske rešitve, tako za svojo mednarodno vlogo kot konec koncev tudi za dobrobit svojih državljanov. S procesom globalizacije pa stopamo v smer homogene, globalizirane družbe. Kulturne razlike med narodi se brišejo, svet postaja povezan preko globalnih družbenih omrežij, izmenjava informacij še nikoli ni bila tako hitra, kot je danes. Verjetno je še preuranjeno govoriti o globalni vladi ali pa o popolnoma prostem globalnem pretoku blaga, kapitala in ljudi. Z implikacijami, ki jih bo imelo sprejetje TTIP na ves svet, ne samo na ZDA in EU, bomo pa morda začeli govoriti o začetku globalne, liberalne, homogene in vseobsegajoče ureditve.

6 LITERATURA

1. Amadeo, Kimberly. 2015. *The Power of the U.S. Economy*. Dostopno prek: http://useconomy.about.com/od/supply/a/supply_primer_2.htm (20. avgust 2015).
2. Amoroso, Bruno. 1998. *On Globalization: Capitalism in the 21st Century*. Hampshire in New York: Palgrave.
3. Arrighi, Giovanni. 2009. *Dolgo dvajseto stoletje: kapitalizem, denar in moč*. Ljubljana: Sophia.
4. Bennett, Alvin LeRoy. 1977. *International Organizations: Principles and Issues*. New Jersey: Prentice-Hall.
5. Bhagwati, Jagdish. 2004. *In Defense of Globalization*. Oxford: Oxford University Press.
6. Boden, Martina. 2004. *Evropa, naša preteklost in sedanost*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
7. Bonciu, Florin. 2013. Transatlantic Economic Relations and the Prospects of a New Partnership. *Romanian Journal of European Affairs* 13 (3): 20–35.
8. Borchard, Julian. 1976. *Kapital*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
9. Brainard, Lael in Leonardo Martinez-Diaz. 2009. *Brazil as an economic superpower? Understanding Brazil's changing role in the global economy*. Washington: The Brookings Institution.
10. Braudel, Fernard. 1989. *Igre menjave: menjalna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV. - XVIII. stoletje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
11. BRICS Information Centre. 2015. *BRICS Official Documents and Meetings*. Dostopno prek: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/index.html> (1. september 2015).

12. BRICS Ministry of External Relations. 2014. *Agreement on the New Development Bank*. Dostopno prek: <http://brics.itamaraty.gov.br/images/pdf/BRICSNDB.doc> (12. maj 2015).
13. --- 2015. *Information about BRICS*. Dostopno prek: <http://brics.itamaraty.gov.br/about-brics/information-about-brics> (1. september 2015).
14. Bryman, Alan. 2008. *Introduction to qualitative research*. Leichester: University of Leichester.
15. Bučar, Bojko. 2012. *Predavanja pri predmetu Zunanja politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
16. Burnham, Peter, Karin Gilland, Wyn Grant in Zig Layton Henry. 2004. *Research Methods in Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
17. Centre for Economic Policy Research. 2013. *Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment*. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf (18. september 2015).
18. Chaoui, Michael. 2013. *Transatlantic Trade and Investment Partnership: An Assessment of International Economic Relations*. Dostopno prek: <https://laverne.academia.edu/MichaelChaoui/Papers> (15. julij 2015).
19. Chase-Dunn, Christopher K. 1980. Socialist States in the Capitalist World-Economy. *Oxford University Press on behalf of the Society for the Study of Social Problems* 27 (5): 505–525.
20. Clairmont, Frederic F. 1994. Malaysia: The Unstoppable Tiger? *Economic and Political Weekly* 29 (37): 2403–2406.
21. Cozzi, Giovanni. 2014. Transatlantic Trade and Investment Partnership: another free-trade charade? *Economic Policy Viewpoint* (8). Dostopno prek: [98](http://www.feps-

</div>
<div data-bbox=)

- europa.eu/assets/8eca5066-2dab-441d-8fc6-399790864f28/epv-8-v5-gcpdf.pdf (19. avgust 2015).
22. Crowley, John. 2000. Liberal Values, Liberal Guilt, and the Distaste for Politics. V *The Meaning of Liberalism –East and West*, ur. Zdenek Suda in Jiri Musil, 47–72. Budapest, New York: Central European University Press.
 23. Cryan, Dan, Shatil Pierro in Sharron Shatil. 2009. *Introducing Capitalism*. London: Icon Books.
 24. Curran, Louise in Soledad Zignango. 2009. *Evolution of EU and Its Member States' Competitiveness in International Trade*. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1532718 (5. september 2015).
 25. Damijan, P. Jože. 1996. *Majhne države v svetovni trgovini*. Ljubljana: Paco d.o.o.
 26. De Goede, Marieke. 2003. Beyond Economism in International Political Economy. *Review of International Studies* 29 (1): 79–97.
 27. Donohue, G. Kathleen. 2003. *Freedom from Want: American Liberalism and the Idea of the Consumer*. Maryland: The John Hopkins University Press.
 28. Dos Santos, Theotônio in Mariana Ortega Breña. 2011. Globalization, Emerging Powers, and the Future of Capitalism. *Latin American Perspectives* 38 (2): 45–57.
 29. Eremenko, Igro in Veronika Movchan. 2003. *Measurement of Non-Tariff Barriers: The Case of Ukraine*. Dostopno prek: <http://www.etsg.org/ETSG2003/papers/eremenko.pdf> (23. september 2015).
 30. Evropska centralna banka. 2015. *Nastajajoča tržna gospodarstva*. Dostopno prek: <https://www.ecb.europa.eu/ecb/tasks/international/emerging/html/index.sl.html> (31. avgust 2015).

31. Evropska komisija. 2013a. *Transatlantic Trade and Investment Partnership September 2013 - The Economic Analysis Explained*. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf (12. maj 2015).
32. --- 2013b. *Member States endorse EU-US trade and investment negotiations*. Dostopno prek: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=918> (15. avgust 2015).
33. --- 2013c. *Transatlantic Trade and Investment Partnership: On Regulatory Part*. Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/july/tradoc_151605.pdf (20. september 2015).
34. --- 2014. *The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), TTIP explained*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2015/TTIP/ttip_na_kratko.pdf (29. avgust 2015).
35. --- 2015a. *EU position in world trade*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade/> (25. avgust 2015).
36. --- 2015b. *Trade: agreements*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/agreements/> (25. avgust 2015).
37. --- 2015c. *Euro-Mediterranean Partnership*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/euro-mediterranean-partnership/> (25. avgust 2015).
38. --- 2015č. *Association of South East Asian Nations (ASEAN)*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/asean/> (25. avgust 2015).
39. --- 2015d. *Mercosur*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/mercosur/> (25. avgust 2015).
40. --- 2015e. *Trade - Development*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/development/> (25. avgust 2015).

41. Export.gov. 2015. *U.S. Free Trade Agreements*. Dostopno prek: <http://www.export.gov/%5C-/FTA/index.asp> (25. avgust 2015).
42. Felbermayr, J. Gabriel in Mario Larch. 2013. *The Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP): Potentials, Problems and Perspectives*. Dostopno prek: <http://search.proquest.com/openview/31a0d5074f850215268293cbbd4e47f7/1?pq-origsite=gscholar> (23. avgust 2015).
43. Fergusson, Ian F. 2011. *World Trade Organization Negotiations: The Doha Development Agenda*. Congressional Research Service. Dostopno prek: <https://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL32060.pdf> (12. september 2015).
44. Forbes. 2015. *The World's Biggest Public Companies*. Dostopno prek: <http://www.forbes.com/global2000/list/#tab:overall> (11. maj 2015).
45. Galbraith, John Kenneth. 1988. *The great Crash 1929*. Boston: Houghton Mifflin company.
46. Gay, Peter. 1962. *The dilemma of democratic socialism. Eduard Bernstein*s challenge to Marx*. New York: Collier books.
47. Golob, Anton. 2007. *Zgodovina odnosov med ZDA in evropskimi integracijami*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
48. Graham-Harrison Emma, Alec Luhn, Shaun Walker, Ami Sedghi in Mark Rice-Oxley. 2015. China and Russia: the world's new superpower axis? *The Guardian*, 7. julij. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2015/jul/07/china-russia-superpower-axis> (7. september 2015).
49. Hamilton, Daniel S. in Frances G. Burwell. 2009. *Shoulder to Shoulder: Forging a Strategic U.S.-EU Partnership*. Dostopno prek: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wmc/connect/30ce96004082f3dab155bf5e01ac4adf/shoulder_to_shoulder_strategic_US_UE_partnership.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=30ce96004082f3dab155bf5e01ac4adf (12. maj 2015).

50. Hawksworth, John in Danny Chan. 2015. *The World in 2050: Will the shift in global economic power continue?* Dostopno prek: <http://www.pwc.com/gx/en/issues/the-economy/assets/world-in-2050-february-2015.pdf> (3. september 2015).
51. Herrigel, Gary. 2000. Social Theory and the Transformation of Capitalism in the Twentieth Century. *International Journal of Politics, Culture and Society* 13 (3): 405–26.
52. Himani. 2015. India Emerging as an Economic Superpower. *IOSR Journal of Humanities and Social Science* 20 (5): 45–50.
53. Hocking, Brian in Steven McGuire. 2004. Introduction: trade politics: environments, agendas and processes. V *Trade Politics: Second edition*, ur. Brian Hocking in Steven McGuire, 1–19. London in New York: Routledge.
54. Hojnik, Janja. 2009. *Ordoliberalizem – teorija povezovanja prava in ekonomije*. Dostopno prek: http://www.lexonomica.com/journal/images/volume%201/No1/hojnik_-_ordoliberalizem.pdf (18. avgust 2015).
55. Humphries, Drew in Don Wallace. 1980. Capitalist Accumulation and Urban Crime. *Oxford University Press on behalf of the Society for the Study of Social Problems* 28 (3): 179–93.
56. Husson, Michel. 2011. *Čisti kapitalizem*. Ljubljana: Založba Sophia.
57. International Monetary Fund. 2015. Uneven Growth Short- and Long-Term Factors. *World Economic Outlook* (april). Dostopno prek: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/01/pdf/text.pdf> (11. maj 2015).
58. Jovanović, N. Miroslav. 2015. *The Economics of International Integration*. Second Edition. Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc.
59. Kocbek, Darja. 2014. Več revščine, ne več blaginje? *Mladina*, 16. november. Dostopno prek: <http://www.mladina.si/162014/vec-revschine-ne-vec-blaginje/> (12. maj 2015).

60. Köhler, Horst. 2003. *Strengthening Growth Through Regional and Global Economic Cooperation*. Dostopno prek: <https://www.imf.org/external/np/speeches/2003/090403.htm> (17. avgust 2015).
61. Krugman, Paul in Robin Wells. 2006. *Economics*. New York: Worth Publishers.
62. Kupchan, Charles A. 2012. The World in 2050: When the 5 Largest Economies Are the BRICs and Us. *The Atlantic*, 17. februar. Dostopno prek: <http://www.theatlantic.com/business/archive/2012/02/the-world-in-2050-when-the-5-largest-economies-are-the-brics-and-us/253160/> (5. september 2015).
63. Lane, Alix. 2015. *Will Russia become a superpower again?* Dostopno prek: <http://www.quora.com/Will-Russia-become-a-superpower-again> (7. september 2015).
64. Lane, Frederic C. 1969. Meanings of Capitalism. *The Journal of Economic History* 29 (1): 5–12.
65. Laub, Zachary in James McBride. 2015. *The Group of Seven (G7)*. Dostopno prek: <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/group-seven-g7/p32957> (12. maj 2015).
66. Lee, B. Timothy. 2015. *The Trans-Pacific Partnership*. Dostopno prek: <http://www.vox.com/cards/trans-pacific-partnership/what-is-the-trans-pacific-partnership> (21. avgust 2015).
67. Levy, Philip I. 1997. A Political-Economic Analysis of Free-Trade Agreements. *The American Economic Review* 87 (4): 506–19.
68. Love, Patrick in Ralph Lattimore. 2009. *International trade: Free, Fair and Open?* Pariz: OECD Publishing.
69. Mahrenbach, Laura Carsten. 2013. *The Trade Policy of Emerging Powers: Strategic Choices of Brazil and India*. New York: Palgrave Macmillan.

70. Marx, Karl. 1867/1986. *Kapital: Kritika politične ekonomije*. Ljubljana: Cankarjeva Založba.
71. --- in Friedrich Engels. 1848/2008. *Komunistični manifest*. Ljubljana: Maks Viktor.
72. McClelland, John S. 1996. *A history of western political thought*. London, New York: Routledge.
73. Memo. 2013. *Independent study outlines benefits of EU-US trade agreement*. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-211_en.htm (10 . avgust 2015).
74. Mielants, Eric H. 2007. *The Origins of Capitalism and the »Rise of the West«*. Philadelphia: Temple University Press.
75. Mihailovich, Draggan. 2011. Brazil: The World's Next Economic Superpower? *CBS News*, 31. julij. Dostopno prek: <http://www.cbsnews.com/news/brazil-the-worlds-next-economic-superpower-31-07-2011/> (7. september 2015).
76. Moosvi, Shireen. 2010. Capitalism and Crises: Towards Economic Change. *Social Scientist* 38 (7): 29–43.
77. Nadkarni, Vidya. 2013. Introduction. V *Emerging Powers in a Comparative Perspective: The Political and Economic Rise of the BRIC Countries*, ur. Norma C. Noonan in Vidya Nadkarni, 1–22. New York, London: Bloomsbury Academic.
78. Neuman, William Lawrence. 2006. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. New York: Pearson.
79. Nigam, Aditya. 2007. Genealogies of Globalisation: Unpacking the »Universal« History of Capital. *Economic and Political Weekly* 42 (12): 1047–53.
80. Niu, Haibin. 2015. A Chinese Perspective on the BRICS in 2015. *The Council of Councils*, 6. februar. Dostopno prek: http://www.cfr.org/councilofcouncils/global_memos/p36088 (30. avgust 2015).

81. Nye, S. Joseph. 2015. *American Hegemony or American Primacy?* Dostopno prek: <http://www.project-syndicate.org/commentary/american-hegemony-military-superiority-by-joseph-s--nye-2015-03> (20. avgust 2015).
82. Offe, Claus. 1985. *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije: razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*. Ljubljana: Delavska enotnost.
83. Panitch, Leo in Sam Gindin. 2012. *The making of global capitalism: the political economy of American empire*. London, New York: Verso.
84. Paurević, Aljoša. 2014. *Avstrijska ekonomska šola in Joseph Schumpeter*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
85. Peterson, John. 2004. The politics of transatlantic trade relations. V *Trade Politics: Second edition*, ur. Brian Hocking in Steven McGuire, 36–50. London, New York: Routledge.
86. Piketty, Thomas. 2014. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
87. Quandl. 2015. *GDP as Share of World GDP at PPP By Country*. 2014. Dostopno prek: <https://www.quandl.com/collections/economics/gdp-as-share-of-world-gdp-at-ppp-by-country> (18. september 2015).
88. Ragin, Charles C. 2007. *Družboslovno raziskovanje – enotnost in raznolikost metod*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
89. Ranadive, B. T. 1974. World Capitalist Crisis. *Social Scientist* 3 (4): 3–26.
90. Rand, Ayn. 1967. *Capitalism: The Unkonown Ideal*. New York: New American Library.

91. Ravenhill, John. 2004. Trade politics in East Asia. V *Trade Politics: Second edition*, ur. Brian Hocking in Steven McGuire, 51–64. London in New York: Routledge.
92. Rehman, Scheherazade. 2012. Brazil Will Only Be a Regional Economic Superpower. *US News*, 27. november. Dostopno prek: <http://www.usnews.com/opinion/blogs/world-report/2012/11/27/brazil-will-only-be-a-regional-economic-superpower> (7. september 2015).
93. Richards, Richard D. 1929. Early History of the Term Capital. *The Quarterly of Economics* 40 (2): 329–38.
94. Ritzer, George. 2011. *Globalization: The essentials*. West Sussex: John Wiley & Sons Ltd.
95. Rosanvallon, Pierre. 1979/1989. *Ekonomski liberalizem: zgodovina ideje o trgu*. Ljubljana: SH – Zavod za založniško dejavnost.
96. Roubini, Nouriel in Stephen Mihm. 2010. *Gospodarska kriza: napoved prihodnjih socialnih zlomov*. Ljubljana: Soleco.
97. Seshadri, V.S. 2013. *Transatlantic Trade and Investment Partnership: Discussion Paper # 185*. Dostopno prek: http://ris.org.in/images/RIS_images/pdf/DP%20185%20-Amb%20V%20S%20Sheshadri.pdf (19. september 2015).
98. Sholte, Jan Aart. 1997. Global Capitalism and the State. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 73 (3): 427–52.
99. Smith, Adam. 2010. *Bogastvo narodov: razisava o naravi in vzrokih bogastva narodov*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
100. Smith, Michael. 2004. The European Union as a trade policy actor. V *Trade Politics: Second edition*, ur. Brian Hocking in Steven McGuire, 289–303. London, New York: Routledge.

101. Svetličič, Marjan. 1996. Globalization, Economic Integration, and Political Disintegration. V *The World Economy: Challenges of Globalization and Regionalization*, ur. Marjan Svetličič in Hans Wolfgang Singer, 81–98. Great Britain: Macmillian Press LTD.
102. --- in Hans Wolfgang Singer. 1996. *The World Economy: Challenges of Globalization and Regionalization*. Great Britain: Macmillian Press LTD.
103. Svetovna banka. 2015. *World Development Indicators: GDP*. Dostopno prek: <http://databank.worldbank.org/data/download/GDP.pdf> (3. september 2015).
104. Štiblar, Franjo. 2008. *Svetovna kriza in Slovenci: Kako jo preživeti?* Ljubljana: Založba ZRC.
105. Tanski, Janet M. in Dan W. French. 2001. Capital Concentration and Market Power in Mexico's Manufacturing Industry: Has Trade Liberalization Made a Difference? *Journal of Economic Issues* 35 (3): 675–711.
106. Tawney, R.H. 1950. A History of Capitalism. *The Economic History Review* 2 (3): 307–316.
107. The BRICS Post. 2015. *More members to join BRICS Bank: Russia*. Dostopno prek: http://thebricspost.com/more-members-to-join-brics-bank-russia/#.VetpV_mqqko (5. september 2015).
108. *The Guardian*. 2015. Lawsuit against El Salvador mining ban highlights free trade pitfalls, 27. maj. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/sustainable-business/2015/may/27/pacific-rim-lawsuit-el-salvador-mine-gold-free-trade> (10. oktober 2015).
109. *The New York Times*. 2011. United States Free-Trade Partners, 13. oktober. Dostopno prek: http://www.nytimes.com/interactive/2011/10/13/business/united-states-free-trade-partners.html?ref=business&_r=0 (25. avgust 2015).

110. The White House. 2015. *The Trans-Pacific Partnership*. Dostopno prek: <https://www.whitehouse.gov/issues/economy/trade> (6. september 2015).
111. Trading Economics. 2015. *Russia GDP Annual Growth Rate*. Dostopno prek: <http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth-annual> (7. september 2015).
112. U.S. Department of State. 2015. *Benefits of U.S. Free Trade Agreements*. Dostopno prek: <http://www.state.gov/e/eb/tpp/bta/fta/c26474.htm> (25. avgust 2015).
113. Udovič, Boštjan. 2009. *Ekonomska varnost in ekonomska diplomacija: Primer tujih neposrednih investicij Nove Ljubljanske Banke na trgih Zahodnega Balkana*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
114. United Nations Department of Social and Economic Affairs. 2015. *Population Division*. Dostopno prek: <http://esa.un.org/unpd/wpp/DVD/> (5. september 2015).
115. Vlada Republike Slovenije. 2015. *Trgovinski sporazum EU – ZDA (TTIP)*. Dostopno prek: http://www.vlada.si teme_in_projekti/trgovinski_sporazum_eu_zda_ttip/ (12. maj 2015).
116. Voltaire Network. 2014. *Sixth BRICS Summit: Fortaleza Declaration and Action Plan*. Dostopno prek: <http://www.voltairenet.org/article184790.html> (12. maj 2015).
117. Wheeland, Matthew. 2015. Russia: the unsustainable superpower. *The Guardian*, 4. maj. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/sustainable-business/2015/may/04/russia-climate-change-vladimir-putin-sochi-olympics-gay-pride> (7. september 2015).
118. White, Thomas. 2013. Why U.S. Hegemony Is Here to Stay. *The Huffington Post*, 11. december. Dostopno prek: http://www.huffingtonpost.com/thomas-white/why-us-hegemony-is-here-t_b_4258264.html (5. september 2015).
119. Žižek, Slavoj. 2007. *Nasilje*. Ljubljana: Analecta.